

Anita Angelovska
Glikerija Ilioska

ISTORIJA I DRUŠTVO

Anita Angelovska
Glikerija Ilioska

ISTORIJA I DRUŠTVO

4

RAZRED

HISTORIJA I DRUŠTVO

4 RAZRED

Autori

Anita Angelovska
Glikerija Ilioska

Recenzenti

Besa Havzlu -Ismaili
Nada Jadrovska
Daniela Apostolovska

Ilustracije

Anastasija Dimitrova

Naslov originala:

Историја и општество 4 одделение
Анита Ангеловска
Гликерија Илиоска

Prevod sa makedonskog na bosanski jezik

Izeta Babačić

Lektor

Aida Zuković

Stručna redakcija

Sanela Tarić

Urednik

Sanela Tarić, Tamara Jovanović Nešovska

Grafičko i tehničko uređivanje

Leon Džingo, Evgenija Pavlova - ARS STUDIO

Mjesto i godina izdanja: Skoplje, 2022

Izdavač

Ministarstvo prosvjete i nauke Republike Sjeverne Makedonije
Ul. „Sv. Ćiril i Metodija“ br. 54, 1000 Skoplje

Odlukom o odobravanju udžbenika za predmet HISTORIJA I DRUŠTVO 4 razred br 26-1515/1 od 03.11.2022 godine donešena od Nacionalne komisije za udžbenike.

KAKO DA KORISTIŠ UDŽBENIK ?

Dragi učeniku,
Draga učenice,

Pred vama se nalazi udžbenik sa mnogo zanimljivih priča, fotografija, video zapisa, kvizova, aktivnosti i izazova za koje se nadamo da će vas potaknuti na razmišljanje o ljepotama naše zemlje, njenoj prošlosti i vašoj ulozi u društvu i okruženju u kojem živate.

Korištenje udžbenika je lako, jednostavno i zabavno. Htjeli smo vas potaknuti na aktivno sudjelovanje u sticanju novih znanja i vještina, stavova, vrijednosti i ponašanja. Kroz timski rad i saradnju zajedno ćete istraživati, analizirati i donositi zaključke.

Proučavajući predmet Historija i društvo, od vas učenika se očekuje da se identifikujete kao građani naše zemlje; da poštujete sve koji u njoj žive; razlikujete odgovorno i neodgovorno ponašanje; starate o zaštiti životne sredine; da razvijate prave vrijednosti i prijateljske odnose, ali i da prepozname i suprotstavite se nepravdama nanesenim vama ili drugim ljudima.

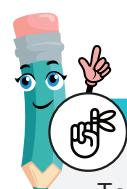
Želimo vam ugodan rad i puno uspjeha!

Čita nastavnik/
nastavnica.

Napiši, odgovori,
dopuni!

Autorice

Tekst sa osnovnim
saznanjem koje treba
usvojiti na času.

NE ZABORAVI!

Tekst koji ti daje pouke o životu.

RAZMISLI I ODGOVORI!

Pitanja i aktivnosti koje
će te podstaći na
razmišljanje i lakše
usvajanje gradiva.

ISTRAŽUJ!

Pitanja koja će
te podstaći na
istraživanje.

AKTIVNOST

Aktivnosti koje ćeš
obavljati na času i koje
će ti pomoći da
otkrivaš, istražuješ i da
primjenjuješ znanja.

SADRŽAJ

1

MOJE
OKRUŽENJE

KAKO DA KORISTIŠ UDŽBENIK	3
ŠTA JE PRIJATELJSTVO?	7
KAKO MOJI PRIJATELJI/PRIJATELJICE UTIČU NA MENE	10
JA IMAM SVOJE MIŠLJENJE.....	13
NEPOTIZAM	16
MITO I PODMIĆIVANJE.....	19
ODNOSIM SE POŠTENO, PRAVEDNO I PRAVILNO	23
EMPATIJA	28
STEREOTIPI I PREDRASUDE	31
KAKO SE ODNOSIM PREMA MOJIM DRUGOVIMA/DRUGARICAMA	35

2

SREDINA U
KOJOJ ŽIVIM

STANOVNIŠTVO I STRUKTURA STANOVNIŠTVA.....	41
OPĆINA PREBIVALIŠTA	48
SIMBOLI OPĆINE	53
GRADONAČELNIK / GRADONAČELNICA	57
OPĆINSKA BRIGA ZA GRAĐANE	61
KULTURNO-HISTORIJSKO NASLIJEĐE U OPĆINI.....	64
ORIJENTIRAM SE NA GEOGRAFSKOJ KARTI	69
KARTOGRAFSKI ZNAKOVI	74
NASELJENA MJESTA U REPUBLICI SJEVERNOJ MAKEDONIJI.....	78
ISPRED KARTE REPUBLIKE SJEVERNE MAKEDONIJE.....	82
MJESTOPOLOŽAJ MOG MJESTA PREBIVALIŠTA.....	97
PRIVREDNE DJELATNOSTI	99
POVEZANOST PRIVREDE SA PRIRODNIM OSOBINAMA ZEMLJE.....	104
ODGOVORNO KORIŠTENJE PRIRODNIH RESURSA	109
EKOLOGIJA	115
SELEKCIJA I RECIKLAŽA OTPADA	119
EKO ISTRAŽIVANJE	123

3

MOJA
DRŽAVA

PROŠLOST SAVREMENE MAKEDONSKЕ DRŽAVE.....	127
ILINDANSKI USTANAK I KRUŠEVSKA REPUBLIKA.....	127
ASNOM.....	134
REFERENDUM NEZAVISNOSTI.....	140
SKOPLJE - GLAVNI GRAD	143
DRŽAVNE INSTITUCIJE	149
DRŽAVNI SIMBOLI	153
MULTIKULTURALNI I MULTIETNIČKI KARAKTER DRŽAVE.....	156
GRAĐANSKI KARAKTER DRŽAVE	164
ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA I VOLONTERSTVA.....	164
AKTIVNO UČEŠĆE, SLOBODA GOVORA, PRAVO NA IZBOR, JEDNAKOST ..	168

MOJE OKRUŽENJE

- 1 Šta je prijateljstvo?
- 2 Kako moji prijatelji utiču na mene?
- 3 Ja imam svoje mišljenje.
- 4 Nepotizam
- 5 Mito i podmićivanje
- 6 Odnosim se poštено, pravedno i pravilno
- 7 Empatija
- 8 Stereotipi i predrasude
- 9 Kako se odnosim prema mojim drugovima/drugarcama

TEMA 1

MOJE OKRUŽENJE

Rezultati učenja

Ospособити ће се да:

- правиш разлику између правог, искреног пријатељства и пријатељства из користи;
- препознајеш неприкладно понашање под групним притиском и непромишљено понашање које доводи до неželjenih posljedica;
- препознајеш непотизам, подмиćivanje и корупцију у датим примјерима (сituацијама) и дaješ primjere за njihovo sprječавање;
- правилно и аргументирено цијенити рође норме понашања и рођово засновано насиље;

Такође ће се развијати вјештине за:

- отпор друштвеним притисцима;
- препознати и реаговати на рођеве стереотипе и предрасуде и на рођово засновано насиље.

ŠTA JE PRIJATELJSTVO?

Prijateljstvo je jedna od najljepših pojava koje se dese u životu jednog čovjeka. Istinsko prijateljstvo je kada se međusobno pomažete i poštujete, ali i poštujete mišljenje drugog.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Ko su tvoji prijatelji?
- Koliko dugo traje vaše prijateljstvo?
- Kakvim postupcima pokazujete međusobno prijateljstvo?
- Koje su odlike istinskog prijateljstva? (Navedi osobine istinskog prijateljstva!)

MOJE OKRUŽENJE

Neka prijateljstva opstaju cijeli život, a neka se prekidaju u određenom periodu života.

AKTIVNOST

Napravi cvijet prijateljstva! Listovi cvijeta neka budu inicijali tvojih prijatelja. Listovi stabla neka budu prekinuta prijateljstva označena simbolima koji podsjećaju na ličnost. Čega ima više na tvom cvijeću? Zašto je to tako?

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako neka prijateljstva opstoje dugo vremena?
- Zašto neka prijateljstva prestaju?
- Koji su razlozi da bude prekinuto jedno prijateljstvo?
- Opišite koje su karakteristike zavist i koristoljubivost.
- Kako ove osobine utiču na prijateljstvo?

ISTRAŽUJ!

Zbog čega se najčešće prekidaju prijateljstava?
Razgovaraj sa tvojim saučenicima i članovima porodice! Grupiši razloge i predloži kako ih prevazići!

NE ZABORAVI!

Jedinstveni način da stekneš prijatelja je i ti da budeš prijatelj!

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

Odgovori na sljedeća pitanja označavanjem znaka ✓

Pored iskaza s kojim se slažeš ili ne slažeš stavi znak !

Izjava	Da	Ne
Sa prijateljima se trebamo poštovati.		
Poštujem mišljenje mog prijatelja/prijateljice		
Opraštam mome prijatelju/prijateljici ako nesvesno pogriješi.		
Naljutit ću mome prijatelju/prijateljici ako mi ne bude dozvolio/dozvolila da prepišem domaći zadatak od njega/nje.		
Moj prijatelj/prijateljica me poštuje.		
Nema prijateljstva koje traje cijeli život.		

KAKO MOJI PRIJATELJI/ PRIJATELJICE UTIČU NA MENE?

Pogledaj ilustracije i razmisli da li su prikazane situacije pozitivne ili negativne, i objasni zašto tako misliš!

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Možemo li se prepoznati u nekoj od navedenih situacija?
- Navedi neke situacije slične ovima, a u kojima si se ti našao/našla?
- Koja je bila tvoja uloga?
- Ko te natjerao/nagovorio to da uradiš?
- Zašto si se odlučio/odlučila na takav korak?
- Koje su bile posljedice tog odnosa za tebe i okolinu?
- Kakvu si pouku/preporuku dobio/dobila iz navedene situacije?

Prijatelji svojim ponašanjem utiču jedni na druge. Neka prijateljstva utiču pozitivno na tebe, a neka negativno. Nekad se dešava da uradiš nešto protiv svoje volje, samo da ti se prijatelji ne bi naljutili. Suprostavi se onim prijedlozima sa kojim se ne slažeš! Ponekad se želiš istaći pred prijateljima, pa se dešava da napraviš pogrešan izbor ili pogrešnu situaciju. Pri tome, pazi da nekoga ne uvrijediš ili da ne naštetiš nekome! Pravi prijatelji neće od tebe tražiti da uradiš nešto što bi tebi ili nekom drugom naštetilo, uvrijedilo, ponizilo, ali ni ti ne treba da tražиш to od svojih prijatelja.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Ukoliko znaš neki primjer gdje je grupa prijatelja negativno uticala na tebe ili na nekog tvog druga, navedi ga!
- Razmisli na koji način možeš da se suprostaviš na negativni uticaj nekih prijatelja prema tebi i tvom ponašanju!
- Da li si nekada naštetio/la nekom tvom drugu ili drugarici? Ako jesi, objasni kako i zašto se to desilo! Kakve je posljedice imao taj događaj? Kako se ta situacija riješila?

AKTIVNOST

Podijelite se u grupe! Svaka grupa neka odabere jednu situaciju koja prikazuje kako je neko od vas bio pod uticajem grupe vršnjaka, i jednu situaciju u kojoj je neko od vas bio iniciator za nedolično ponašanje prema grupi!

Dramatizirajte situacije i diskutujte o načinu rješavanja problema!

ISTRAŽUJ

Napravi anketu sa svojim drugovima/drugaricama sljedećim pitanjem: Šta bi uradio/uradila ukoliko bih ti predložio/la da šaramo po zidovima škole?

Diskutuj o svakom odgovoru!

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Kako ćeš se odnositi prema drugovima/drugaricama koji hoće da igraju lopte u učionici? (zaokruži ili dopiši)
a) prijaviću ih nastavniku/ci.
b) pridružiću im se jer će mi se naljutiti.
c) predložiću im da se nakon nastave igramo sa loptom na nekom sportskom igralištu, dvorištu ili na nekom drugo mjestu, bezbjednom za igranje.
č) _____

2. Ako grupa prijatelja predloži da učinite nešto s čim se ne slažem, ja:
a) pobjeći ću
b) posvađat ću se
c) pridružit ću im se
č) uvjerit ću ih da to ne čine

JA IMAM SVOJE MIŠLJENJE

Pogledaj ilustraciju, pročitaj primjer i odgovori na pitanja!

Hamdijev brat i sestra jako lijepo sviraju violinu. Tata je i njega upisao na časove violine, ali Hamdi nije sretan. On želi da trenira karate.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Zašto Hamdi nije sretan?
- U kom slučaju bi bio sretan?
- Kako to može postići?

Pogledaj ilustraciju, pročitaj primjer i odgovori na pitanja!

Veričnim prijateljima je bilo dosadno. Dogovorili su gađati kamenjem uličnu svjetiljku. Verče im je objasnila da tako mogu nekoga povrijediti, tako oštećuju društvenu imovinu, a svjetlo je potrebno da uveče osvjetljuje put vozačima i pješacima. Drugovi su produžili sa bacanjem kamenja. Verče se odaljila od njih i uputila svojoj kući. Nije podlegla njihovim ubjedivanjima. Verče ima svoje mišljenje za neke stvari.

MOJE OKRUŽENJE

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Zašto Verče nije prihvatile igru svojih drugova?
- Šta to znači da imaš svoje mišljenje?
- Zašto je potrebno da imaš svoje mišljenje o nekim stvarima?
- U kojim situacijama iskazuješ svoje mišljenje o nečemu?

Svaki čovjek ima svoje mišljenje o nekoj situaciji, aktivnosti, interesu u vezi sa odobravanjem ili neodobravanjem. Tvoje mišljenje može da se razlikuje od mišljenja tvojih vršnjaka/saučenika u nekoj radnji. Dobro bi bilo da svoje mišljenje o nečemu podijeliš sa drugima. Pritom pazi da nekoga ne uvrijediš, zato što iskazano mišljenje ne treba povrijediti ličnost drugoga, već da se odnosi na postupak. Bitno je da iskažeš svoje mišljenje ukoliko zabilježiš da se nešto kosi sa tvojim ubjedjenjima, mišljenjem ili interesima, i kada nečiji postupci vode ka povredi ili uvredi nekoga ili nečega.

AKTIVNOST

Debata „Ja mislim da...”

Marko i Liridon su drugovi. Jednog je dana Marko, šetajući parkom, našao novčanik na travi. Otvorio ga je i video da u njemu ima dokumenata i novca. Odlučio ga je uzeti sa sobom i za sebe iskoristiti novac. Liridon se nije složio sa njegovom odlukom i odlučio ga je prijaviti roditeljima. Da li je Liridon postupio pravilno?

Pročitaj tekst! Podijelite se u dvije grupe, grupa ZA i grupa PROTIV. Svaka grupa neka brani svoj stav! Da li je Liridon postupio pravilno i zašto tako misli grupa?

NE ZABORAVI!

Poštuj mišljenje drugog ukoliko želiš da se poštuje i tvoje mišljenje!

RAZMISLI I ODGOVORI

- Koje mišljenje tvojih drugova nekada nije bilo prihvaćeno i zašto?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Pročitaj pitanja, razmisli i odgovore napiši na praznim linijama.
a) Vetonov susjed u dvorištu ima stablo jabuke. Maja i Jonuz su predložili Vetonu da idu krasti jabuke.

– Kako bi ti postupio/postupila da si na Vetonovom mjestu?

b) Marko je svojoj grupi drugova predložio da više ne razgovaraju sa Kajom, zbog toga što mu nije dala da prepiše domaći zadatak

- Kako bi ti postupio/la da si na mjestu Markovih drugova?

DA NE

3. Moj stav u vezi sa bacanjem otpadaka na javnim površinama je:

NEPOTIZAM

Pročitaj tekst i odgovori na pitanja!

Čika „A“ i čika „B“ su drugovi. Čika „A“ vodi rukometni klub „Sunce“, u kojem trenira i kćerka „C“, čika „B“. Bližila se utakmica sa timom „Pčelice“ i svi su bili uzbudjeni. Ali... Nešto nije bilo kako treba. Djevojčica „C“ je imala veliku želju da igra odlučujuću utakmicu. Čika „B“ je odlučio da ispunji želju svojoj kćerki. Javio se čika „A“ i u ime prijateljstva je zatražio da „C“ priključi timu. Čika „A“ je negodovao. Znao je da se „C“ nije trudila i nije trenirala dovoljno dugo u posljednje vrijeme, a tu je i „D“ koja je vrijedno i uporno trenirala, i od nje je očekivao veliki uspjeh. Čika „B“ je bio u nedoumici kako će postupiti.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako bi ocijenio/la postupak čika „B“?
- Kako se osjećao čika „A“?
- Završi priču i razmisli:
 - Šta bi se desilo kada „C“ ne bi bila uključena na utakmici? A šta bi se desilo kada bi čika „A“ uključio „C“, a izostavio „D“?
- Na datom grafikonu napiši uzroke i posljedice čika „B“ postupaka!

Uzrok: „C“ je postala dio tima, a „D“ je izostavljena.

Posljedica:

Uzrok: „C“ nije postala dio tima.

Posljedica:

- Koje su posljedice ovakvih postupaka?
- Kako se možemo suprotstaviti ovakvim situacijama?

Kada neko pokušava iskoristiti svoje rodbinske ili prijateljske veze kako bi postigao nešto u svoju korist, to nazivamo nepotizam. Nepotizam je negativan termin koji se često koristi za postizanje uspjeha bez uloženog truda.

AKTIVNOST

U prazno polje napiši primjer za nepotizam, a zatim sa svojim drugarima diskutujte kako biste vi postupili da ste na mjestu onog/one koja je nezasluženo postigao/postigla neki uspjeh!

NE ZABORAVI!

Uspjeh koji postigneš svojim trudom je najvrijedniji!

MOJE OKRUŽENJE

ISTRAŽUJ

Napravi anketu sa odraslim članovima svoje porodice sljedećim pitanjem: Da li su nekad dolazili u situacije nepotizma i kako su reagovali u takvim situacijama?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

Odgovori na sljedeća pitanja označavanjem znaka ✓

Pored iskaza s kojim se slažeš ili se ne slažeš stavi znak!

Izjava	Da	Ne
Korištenje rodbinskih veza u korist je negativna pojava.		
Posljedica nepotizma je nepravda prema drugim ljudima.		
Prihvaćam postizanje uspjeha bez napornog rada.		

MITO I PODMIĆIVANJE

Pročitaj citat, razmisli i objasni ga!

„Ako nečije prijateljstvo trebaš kupovati, onda uopšte nemoj da se trošiš!“ (nepoznat autor)

Pročitaj tekst i odgovori na pitanja!

Slomljeni prozor

Djeca iz našeg naselja su igrala fudbal u dvorištu ispred zgrade. Lina je imala sreću i dala je gol.

- „Gooooooooool! Goooooooool!“, radovao se Arber, koji joj je presretan čestitao.

Igra je produžila. Sanelia i Nemanju iz suprotnog tima su odlučili da napadaju još žešće. Nemanja, ljut zbog Lininog gola, je jako šutnuo loptu. Niko nije vidio gdje je otisla lopta, ali su svi čuli jak zvuk lomljenja stakla. Nemanja je uplašeno pogledao prema slomljenom prozoru. Znao je da će sada čika Ismail sići u dvorište i da će ga ružiti. Odjednom se sjetio ideje koja bi ga mogla spasiti...

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Šta misliš, koja je bila Nemanjinu ideja? (zaokruži slovo pored ponuđenih odgovora)
 - Da prizna krivicu pred čika Ismailom.
 - Da ponudi svojim drugovima da im kupi sladoled, kako ne bi rekli čika Ismailu ko je slomio prozor.
 - Da slaže da on nije slomio taj prozor.
- Kako bi ocijenio Nemanjinu ideju da kupi sladoled drugovima kako ga ne bi odali čika Ismailu?
- Kako bi ti postupio/postupila da si na Nemanjinom mjestu?

MOJE OKRUŽENJE

U situaciji koju si pročitao, Nemanja je ponudio mito svojim drugovima da ga ne odaju čika Ismailu. On ih je pokušao podmititi, kako bi ostvario svoj cilj.

Nuđenje mita ili traženje mita su negativna djela u društvu. Podmićivanje, tj. nuđenje mita je nuđenje neke usluge ili materijalne koristi kako bi se postigao neka cilj. Traženje mita je traženje nečeg materijalnog ili neke usluge, kako bi se pomoglo nekome da postigne nešto.

RAZMISLI I ODGOVORI

Razmisli koja od sljedećih situacija prikazuju podmićivanje ili primanje mita, i odgovori na pitanja!

a) Jovan želi ići sa drugovima da vozi skejtboard, ali nije napisao domaći zadatak. On nudi Lini da je nauči da vozi skejtboard, ukoliko mu ona napiše domaći zadatak.

- Da li je ova situacija nuđenje mita ili primanje mita?
- Kako bi ti postupio/la u toj situaciji?

b) Sedef ne želi ići na ekološku akciju u školi. Pretvara se da je bolesna. Keti zna njenu tajnu, pa joj je tražila čokoladu da je ne izda.

- Da li je ova situacija nuđenje mita ili primanje mita?
- Kako bi ti postupio/la da si na mjestu Sedef, a kako da si na mjestu Keti?

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Koje primjere u kojima se susrećemo sa mitom i podmićivanjem možeš nabrojati iz svakodnevnog života?
- Koje su posljedice primanja mita i podmićivanja?
- Kako se trebaš ponašati kada se suočiš sa takvom situacijom?

AKTIVNOST

Podijelite se u dvije grupe. Jedna grupa neka napiše pismo Nemanji u vezi sa njegovim postupcima (iz teksta Slomljeni prozor), a druga grupa neka napiše pismo Nemanjinim drugovima. Razmislite šta biste napisali u pismu! Diskutujte o onome što ste napisali! Neka svaka grupa obrazloži svoje stavove!

Kada se koristi pozicija da bi se ostvarila neka lična dobit, koja je nezakonita, zovemo je korupcija. Ovaj vid zloupotrebe u društvu se dešava u više oblika, koji su nekad vidljivi, a vrlo često su skriveni. Nepotizam, mito, podmićivanje, protekcije i sl. su korupcija. Za čovjeka koji prihvata ili primjenjuje korupciju kažemo da je korumpiran. Svaki put kada primjetimo slučaj korupcije trebamo prijaviti odraslima.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Afrodita želi postati predsjednica razreda. Svojim je drugovima ponudila sličice za album, ukoliko glasaju za nju. Šta misliš da je Afrodita uradila (zaokruži):

- a) ponudila mito
- b) prihvatile mito
- c) željela da ima više drugova
- č) željela da se dopadne nastavnici

2. Da li Afroditini drugovi trebaju prihvatiti njen prijedlog?

DA NE

3. Korupcija je (zaokruži):

- a) nepotizam, mito, podmićivanje
- b) sebičnost, egoizam
- c) zahvalnost, druželjubivost
- č) lakši način do uspjeha

ODNOSIM SE POŠTENO, PRAVEDNO I PRAVILNO

Razmisli koje negativne pojave su opisane i kako su postupili Mira i Luka:

Mira je posudila knjigu iz školske biblioteke. Slučajno joj se poderala jedna stranica knjige. Jane joj je predložio da on preuzme krivicu za poderanu stranicu, a za uzvrat da mu Mira da 50 denara. Mira je znala da treba pošteno postupiti i da bibliotekaru treba reći da je oštetila knjigu. Ona nije prihvatile Janetov prijedlog.

Lukin otac je fudbalski sudija. Luka će igrati utakmicu, a sudija je njegov tata. Prilikom jedne odbrane, Luka je dodirnuo loptu rukom. Njegov tata nije studio penal. Luka se obratio drugom sudiji i priznao grešku.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Ocijenite prvo Janetove postupke i postupke Lukinog tate, a zatim Mirine i Lukine!
- Kako se zove osobina kada priznaš grešku i želiš da je ispraviš? U kojim postupcima iz navedenih primjera je primjećuješ?
- Opiši neku situaciju u kojoj ti je poštenje bila važnija od koristi!

MOJE OKRUŽENJE

Pošteno ponašanje je kada ne prihvataš uspjeh koji nisi zaslužio i kada se suprostavljaš svakom uspjehu bez truda.

Pogledaj ilustracije i razmisli na kojim je prikazano pravedno rješenje!

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako je riješen slučaj sa djecom koja nisu mogla pratiti utakmicu?
- Kako je riješen slučaj sa djevojčicom u kolicima?
- Navedi primjer za pravilno ponašanje!

Pravedan odnos je kada se trudimo da svi budu zadovoljni od donešenog rješenja, svi da budu jednaki i da budu fer.

Razmisli koje su posljedice prikazanih situacija!

RAZMISLI I ODGOVORI

- Da li je šteta učinjena namjerno?
- Kako se mogla izbjegići šteta?
- Kako se napravljena šteta može popraviti?

Ispravno ponašanje je da se pridržavaš pravila ponašanja u tvom okruženju.

Pošteno, pravedno i pravilno ponašanje su odlike pozitivnog karaktera kod ljudi. One doprinose da postaneš ličnost koja će biti poštovana i cijenjena.

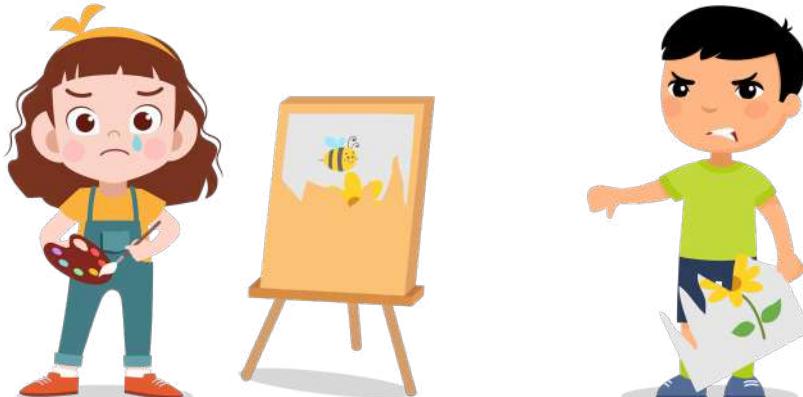

MOJE OKRUŽENJE

OTKRIJ

Kako nazivamo osobine koje su suprotne pravednosti i poštenju?

AKTIVNOST

„Kako ćeš presuditi?”

Pročitajte tekstove „Najbolji drug” i „Koja si ti?”, a zatim iznesi svoje mišljenje kako bi presudio! Diskutujte sa drugovima o načinima kako biste riješili sljedeće situacije.

Najbolji drug

Joakim mi je najbolji drug. Živimo u istoj zgradi i idemo u isti razred. Danas je Joakim poderao Emin blok za crtanje. Niko to nije video osim mene. Ona ga je prijavila nastavniku. Kada je nastavnik saslušao Joakima i Emu, zatražio je od mene da objasnim šta se desilo. Kako da postupim?

Koja si ti?

Ja sam Dejan. Znate koji Dejan? Onaj što je strah i trepet za sve u razredu. E, baš volim što me svi slušaju i što se mene plaše. Ali... Danas sam se jako naljutio. Odlučio sam na školskom dvorištu da nacrtam nešto sprejom u boji. Sačekao sam da svi odu kući i da počнем crtati. Eh, kakva nesreća, od nekuda me vidjela Meli. Prijavila me je nastavniku. Ali, ja sam Dejan, ja ne priznajem ništa, pa tako ni nastavniku nisam ništa priznao. A na odmoru, na odmoru sam načekao Meli. Postavio sam joj nogu, kako bi pala, i lijepo, jasno i glasno sam joj rekao: „Koja si ti da me odaješ nastavniku? Ti, bezvrijedna djevojko!” Eto, baš sam joj tako rekao, zar nisam u pravu?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

Odgovori na sljedeća pitanja označavanjem ✓

Pored iskaza s kojim se slažeš ili se ne slažeš stavi znak!

Izjava	Da	Ne
Poštено ponašanje je kada ponudiš dar tvome drugu kako bi ti pomogao.		
Mara, Mersiha i Lejla su drugarice. Mara je kupila sladoled i Mersihi dala jednu, a Lejli dvije kugle sladoleda. Kako je postupila Mara?		
Pravilno ponašanje je kada paziš da svojim ponašanjem nikome ne naneseš štetu ili da ne povrijediš nekoga.		

EMPATIJA

Pogledaj ilustracije i opiši šta si osjetio/la dok si ih gledao/la!

RAZMISLI I ODGOVORI

- Koje od ovih situacija si doživio/doživjela?
- Kako se osjećaju ljudi kada se nađu u takvoj situaciji?
- Šta tada mogu preuzeti?

Empatija predstavlja saosjećanje, razumijevanje tuđih osjećanja. Kada neka osoba osjeća empatiju, pojavljuje se želja da se drugome pomogne. Empatija je pozitivna ljudska osobina, koja se razvija pravilnim vaspitanjem osobe.

Dato je nekoliko situacija. Pročitaj ih i pokušaj se saživjeti sa situacijom, odnosno, sa djetetom koje je u navedenim situacijama! Da li se suosjećaš sa njim?

	SITUACIJA	DA	NE
1	Suzana je u školu došla u starim cipelicama. Drugarice su joj se obraćale pogrdnim riječima i podsmijavale su joj se. Suzana se osjećala poniženo i uvrijeđeno.		
2	Kire nikako ne može da nauči da igra šah. Drug sa kojim igra je drugim drugovima rekao da Kire nikada neće naučiti da igra šah. Kire se rasplakao.		
3	Vjolca svaki dan u školu nosi svoju „sretnu olovku“. Jednog dana su joj Mite i Marvin uzeli olovku i nisu htjeli da joj je vrate. Vjolca ih je molila, ali su joj se oni tada još više podsmijavali. Vjolca je tiho počela plakati.		
4	Elvis je buckasto dijete i ima problema sa vidom. Kate i Majlinda su se počele smijati kada nije mogao pročitati šta je nastavnik napisao na tabli. Elvis se osjećao postiđeno i povrijeđeno.		

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako su se osjećali Suzana, Kire, Vjolca i Elvis?
- Kako bi ti postupio/la kada bi u tvom okruženju bila djeca kao što su Suzana, Kire, Vjolca i Elvis?

NE ZABORAVI!

Odnosi se prema drugima onako
kao što želiš da se odnose i
prema tebi!

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Mile se podsmjevao Aci da ne može brzo trčati. Ace se uvrijedio i počeo je plakati. Majlinda je Miletu naglasila da nije lijepo biti ismijavan. Zagrlila je Acu i počela ga tješiti. Rekla mu je da će mu pomoći u vježbanju. U spomenutom slučaju, Majlinda je pokazala prema Aci:

- a) ljubomoru
- b) nestrpljenje
- c) empatiju
- č) radoznalost

2. Šta obično radite kada osjetite empatiju?

- a) Želim pomoći, ali okljevam.
- b) Saosećam, ali se pravim da ne vidim.
- c) Kažem nekom drugom kako bi on/ona mogao pomoći.
- č) Pomažem u okviru svojih mogućnosti.

AKTIVNOST

„U cipelama drugoga“

Odaberite jednu od prikazanih situacija u prethodnoj vježbi! Podijelite se u dvije grupe! Jedna grupa će dramatizirati, a druga grupa će pratiti dramatizaciju. Kada primijete da se dešava nešto neprihvatljivo za njih, neka vikne STOP i neka završi dramatizaciju onako kako misli da je pravilno. Na kraju obrazložite zašto mislite da je vaš izbor pravilan!

STEREOTIPI I PREDRASUDE

Pročitaj izjave i u prazna polja obilježi sa ✓ ako se slažeš, ili obilježi sa X, ako se ne slažeš sa tvrdnjom.

1. Ace ima macu. Već dva dana Ace ne može naći macu. Počeo je plakati. Komšinica mu je rekla: „Ti si dječak i ne smiješ plakati.“

Da li se slažeš sa mišljenjem komšinice?

2. Denis igra fudbal sa svojim drugovima. Njegova sestra se želi priključiti timu. Denis joj kaže: „Ti si djevojčica. Djevojčice ne igraju fudbal.“

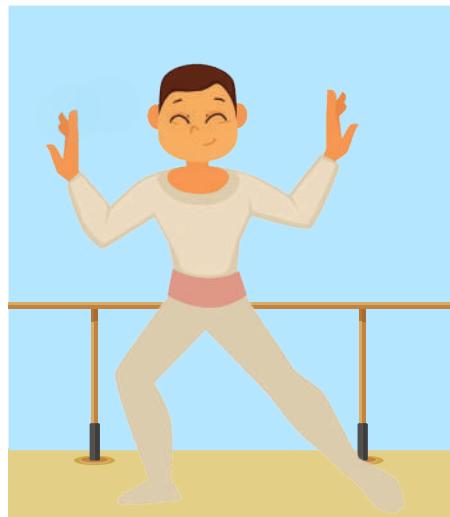
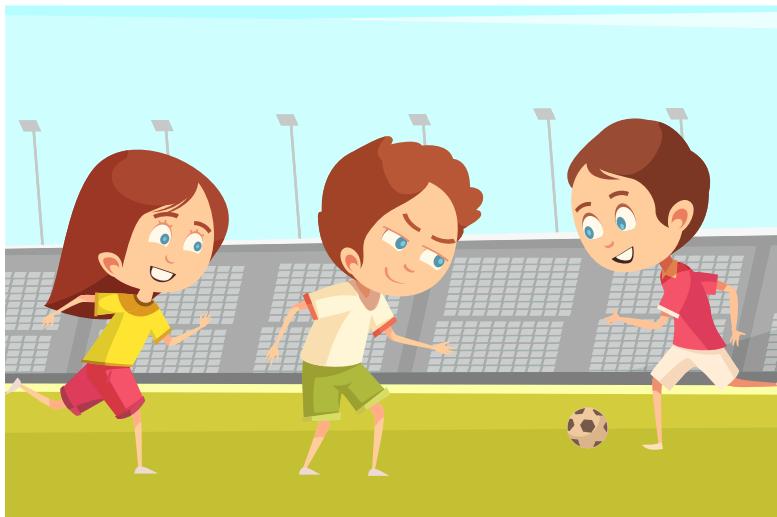
Da li se slažeš sa Denisom?

3. Sara i Demir su brat i sestra. Svako jutro kada se spremaju za školu Demir kaže Sari: „Namjesti i moj krevet! Ti si djevojčica i treba da namještaš krevete.“

Da li se slažeš sa Demirom?

4. Toni jako voli balet. Učlanio se na časove baleta. Drugovi mu se posmijavaju: „Balet je za djevojčice. Hajde da treniramo boks. To je za dječake.“

Slažeš li se Tonijevim drugovima?

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Zašto se slažeš ili ne slažeš sa navedenim primjerima?
- Zašto se djeca iz prikazanih situacija tako ponašaju?
- Kako i gdje su to naučili?
- Koje je tvoje mišljenje u vezi sa ovim stavovima?
- Navedi još neke primjere iz tvog okruženja u vezi sa stvarima za koje mislimo da djevojčice smiju/trebaju raditi, a dječaci ne, i obrnuto.

Šta je stereotip,
a šta je predrasuda?

Pokušaj da dopuniš primjere za stereotipe i predrasude!

STEREOTIP	PREDRASUDA
Djevojčice nisu sportašice.	Janu i Mersihu drugovi nisu primili u košarkarski tim.
Dječaci trebaju biti jaki, a ne nježni	Na školskoj priredbi djevojčice Demira nisu primile da učestvuje u baletskoj tačci, iako je Demir vrijedno vježbao i pravilno izvodio sve pokrete.
	Dok je sređivao učionicu Velimir je rekao: „Djevojčice neka obrišu tablu i neka poredaju klupe, a mi, dječaci, idemo da igramo fudbal.“
Roza boja je boja za djevojčice.	
	Drugovi su se rugali Naumu kada je pao i počeo plakati.

Iz datih primjera si zaključio/la da neki stereotipi vode do predrasuda. Predrasude su najčešće negativna mišljenja/osjećaji prema nekome, iako ga lično ne poznaješ. Predrasude nastaju zbog stereotipa. Stereotipi su obično negativni stavovi prema grupi kojoj pripada osoba o kojoj imamo predrasude. To su neopravdani stavovi koji mogu dovesti do toga da se loše odnosite prema drugima.

AKTIVNOST

Nacrtaj crtež koji je suprotan datim stereotipima u prethodnoj vježbi! Riječima ispod crteža napiši tvrdnju suprotnu stereotipima. Na primjer: „I djevojčice su dobri sportisti”, „I dječaci plaču” itd.

Diskutujte o tome šta ste nacrtali i zašto ste to nacrtali!

MOJE OKRUŽENJE

NE ZABORAVI!

Upoznaj osobu prije nego što prihvatiš neki stereotip o njoj.

ISTRAŽUJ!

Napravi anketu sa odraslim članovima porodice: Sa kakvim stereotipima se sreću i kako će doprinjeti da se prevaziđu stereotipi?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

Utvrđite koja je od izjava stereotip, a koja predrasuda postavljanjem znaka ✓

Izjava	Stereotip	Predrasuda
Žene su loši vozači.		
Medi neće skuhati ukusan ručak jer je muškarac.		
Muškarci su loši kuhari.		
Hana neće moći upravljati avionom, jer je žena.		

KAKO SE ODNOSIM PREMA MOJIM DRUGOVIMA/DRUGARICAMA

Pročitajte tekstove i odgovorite na pitanja!

U naše odjeljenje uči Magde. Ona je primjerna i dobra učenica, isto tako, i odlična trkačica na 100 metara. Ali, tu su i Johan i Denis, koji isto tako treniraju atletiku.

Danas se održalo razredno takmičenje u trčanju. Johan je bio siguran da će pobijediti, ali ipak je pobijedila Magde. Johan se jako naljutio. Osjećao se poniženo zato što su ga drugovi zadirkivali jer ga je pobijedila djevojčica. Na odmoru joj je slao uvredljive poruke telefonom, a onda je zajedno s Denisom otišao do Magde i počeli su je vrijeđati. Čak su je počeli nazivati i pogrdnim imenima. Johan nije mogao podnijeti poraz od „jedne djevojčice“.

Erbej je sitan dječak, ima poteškoće sa vidom i uvijek povučeno sjedi u prvoj klupi. Jasni, Sedefu i Miri to smeta. Jednog dana su se dogovorili da Erbeju pomjere stolicu kada on krene sjesti. Erbej je pao, a onda su mu pale i naočale i slomile se. Djevojčice su se smijale, a Erbej se postidio i rasplakao. To je bio razlog da mu se još više podsmijavaju: „Erbej nije dječak, dječaci ne plaču!“

MOJE OKRUŽENJE

RAZMISLI I ODGOVORI

- Kako procijenjuješ Johanovo, Denisovo, Jasnino, Sedefovo i Mirino ponašanje?
- Koji oblik nasilja se desio u prvom tekstu, a koji u drugom tekstu?
- Koji stereotipi su bili razlog koji je doveo do verbalnog i fizičkog nasilja?
- Navedi primjer gdje si učestvovao/la ili video/la neko slično verbalno ili fizičko nasilje, koje je bilo potaknuto stereotipom ili predrasudom.

Nasilje može biti verbalno ili fizičko. Verbalno nasilje odnosi se na izgovaranje ružnih riječi, uvreda, prijetnji i slično. Fizičko nasilje odnosi se na fizički kontakt s ciljem nanošenja tjelesnih ozljeda.

Često predrasude dovode do verbalnog ili fizičkog nasilja.

NE ZABORAVI!

Nasilje nije način kojim ćemo riješiti problem. Nasilje rađa drugo nasilje.

Iz datih primjera odredi koji vid nasilja je primijenjen i koja predrasuda je razlog tome?

1. Sofija je pobijedila Emreta u plivanju. Emre se naljutio zato što ga je pobijedila djevojčica i počeo je vrijeđati pogrdnim riječima.

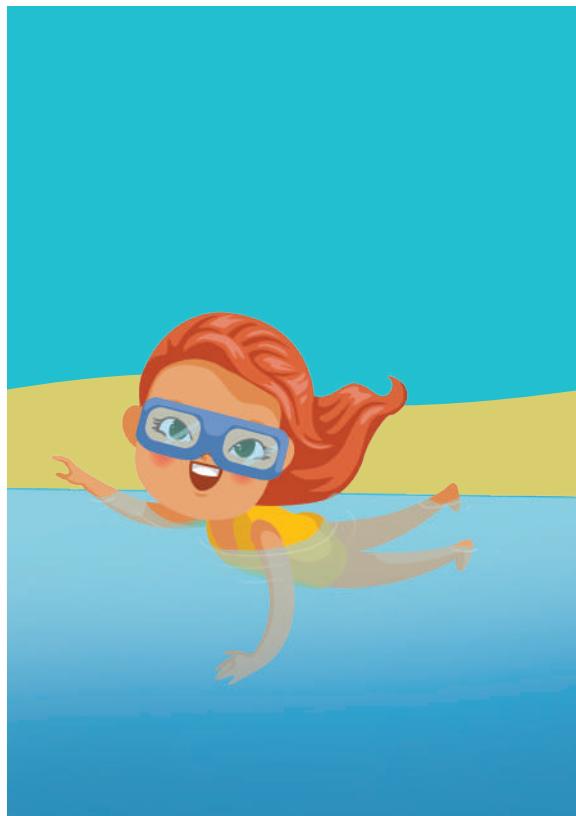
Predrasuda:

Tip nasilja:

2. Adnan je u školu došao u crvenoj duksjerici. Ana i Dona su mu se posmijavale i nazivale ga pogrdnim riječima. Govorile su mu da muškarci ne nose crveno. Kada su vidjele da Adnan ne reaguje na njihove provokacije, Dona ga je gurnula po leđima i Adnan je pao niz stepenice.

Predrasuda:

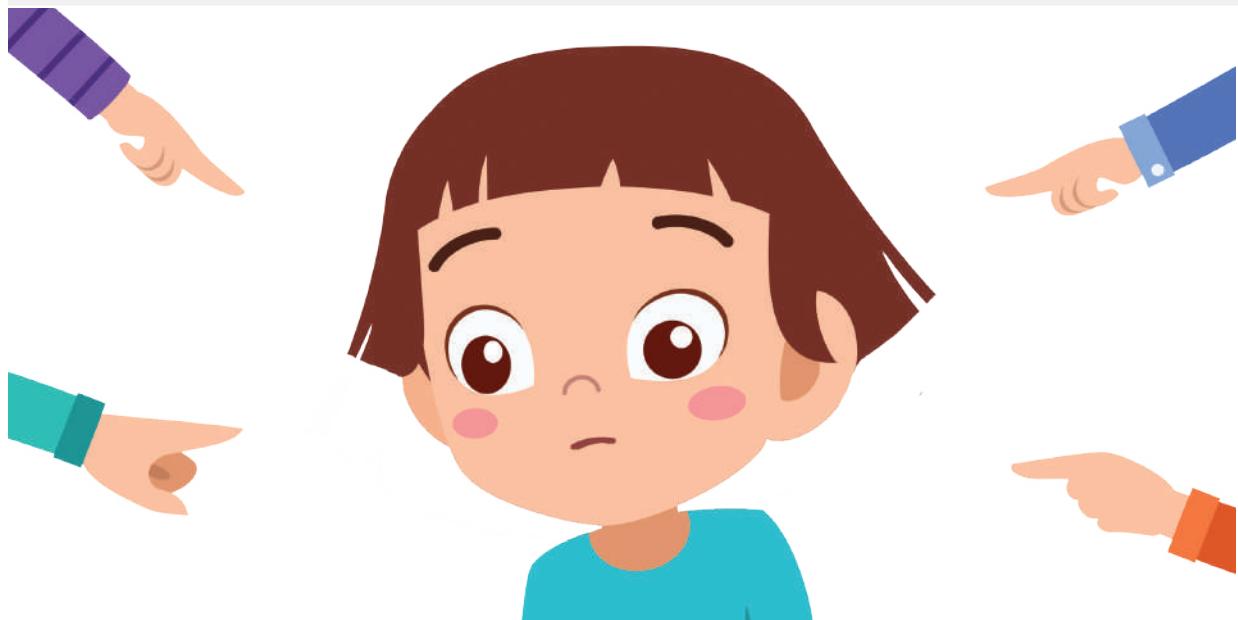
Tip nasilja:

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Govorenje uvreda i pogrdnih riječi nekome je:
 - a) fizičko nasilje
 - b) verbalno nasilje
 - c) nenasilno ponašanje
 - č) način druženja
2. Najbolji način kojim bi se riješila neka nesuglasica je:
 - a) razgovor
 - b) fizičko nasilje
 - c) popuštanje
 - č) ucjenjivanje
3. Mia uvijek nosi kratku kosu. Leo kaže da ne podnosi kada djevojčice imaju „mušku frizuru”. Priprema se da je vrijeđa. Kako će ti postupiti?
 - a) Objasniću Leu da Mia ima pravo da se šiša kako ona želi.
 - b) Podržat ću ga i pridružit ću mu se kada je bude vrijeđao.
 - c) Obavijestit ću članove razredne zajednice da riješe problem.
 - č) Reći ću Miji da sljedeći put ne šiša kratko kosu.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

- 1 Stanovništvo i struktura stanovništva
- 2 Općina prebivališta
- 3 Simboli općine
- 4 Gradonačelnik/gradonačelnica
- 5 Općinska briga za građane
- 6 Kulturno-historijsko naslijeđe u općini
- 7 Orientiram se na geografskoj karti
- 8 Kartografski znakovi
- 9 Naseljena mjesta u Republici Sjevernoj Makedoniji
- 10 Ispred karte Republike Sjeverne Makedonije
- 11 Mjestopolожaj mog mesta prebivališta
- 12 Ekonomski aktivnosti
- 13 Povezanost privrede sa prirodnim osobinama zemlje
- 14 Odgovorno korištenje prirodnih resursa
- 15 Ekologija
- 16 Selekcija i reciklaža otpada
- 17 Eko istraživanje

TEMA 2

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Rezultati učenja

O sposobit ćeš se da:

- opišeš pol, uzrast, obrazovanje i etničku strukturu stanovništva u općini i u zemlji;
- odrediš lokaciju svog prebivališta na geografskoj karti;
- prepoznaš simbole općine, navodiš njene karakteristike, objasniš kako se brine za sve građane i opišeš kako se bira gradonanačelnik/gradonačelnica;
- razlikuješ ekonomski aktivnosti i povezuješ ih sa faktorima (klima, reljef i prirodni resursi) koji doprinose njihovom razvoju;
- razlikuješ odgovorno i neodgovorno ponašanje prema životnoj sredini.
- razvijaš ekološku svijest i brineš se o zaštiti životne sredine.

STANOVNIŠTVO I STRUKTURA STANOVNIŠTVA

U razredu je došla nova učenica, Anika. Kada se predstavila ispred ostalih učenika, rekla je da je iz Tetova. Opisujući svoj grad, rekla je svojim drugarima da je Tetovo jedan od većih gradova po broju stanovnika u Republici Sjevernoj Makedoniji. Njeni saučenici su pitali nastavnika šta je to stanovništvo.

Da otkrijemo šta
znači riječ
stanovništvo!

Stanovništvo označava broj živih ljudi na određenoj teritoriji.

Broj stanovništva se može izračunati i podijeliti prema različitim kriterijima: na nivo svijeta, na nivo regionala, gradskog nivoa, nivo naselja ili seoskog nivo. To znači da u određenoj državi, gradu, selu ili mjestu živi određen broj ljudi.

Broj stanovništva svakodnevno se mijenja, raste ili se smanjuje. Broj stanovništva u državi se utvrđuje organiziranjem popisa.

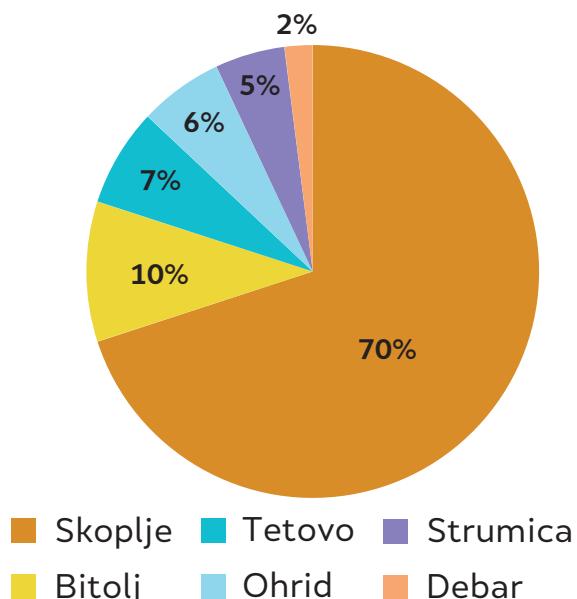
OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Šta mislite, zašto se broj stanovnika neprestano mijenja?

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Na koji način se može saznati broj stanovništva?
- Razgledaj dati grafikon i poredaj gradove prema broju stanovnika od većeg ka manjem.
- Koji grad ima najviše stanovnika prema datom grafikonu?
- Koji grad ima najmanje stanovnika?
- Razmisli koji je razlog gustoće stanovnika u naseljenom mjestu!

AKTIVNOST

Na web-stranici tvoje općine provjeri koliko ima stanovnika u tvojem mjestu prebivališta.

Uporedi grafikon sa dva najbliža naselja. Izradi grafikon na kojem ćeš prikazati broj stanovništva u tri naseljena mesta. Razgovarajte o razlozima koji su doveli do razlike u broju stanovnika.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Svijet je mjesto koje je naseljeno ljudima različitih uzrasti, jezika, polova, obrazovanja, vjerovanja itd. Da biste razumjeli raznolikost stanovništva, pomoći će vam sljedeća aktivnost: Izadite u dvorištu škole. Posmatrajte učenike i zaposlene.

Odgovorite na sljedeća pitanja:

- Po čemu se razlikuju učenici od zaposlenih u školi?
 - Zapiši sve moguće načine po kojima ih možeš klasificirati!
- Način na koji si ih klasificirao pokazuje na koji način može da se prikaže struktura učenika i zaposlenih u tvojoj školi.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Pitam se: šta je struktura stanovništva?

Struktura stanovništva nam pokazuje raznolikost stanovništva u svijetu, zemlji, regionu, gradu, selu...

Ono se može razlikovati prema:

- uzrastu,
- polu,
- etničkoj pripadnosti,
- obrazovanju i drugo.

Popis je način koji omogućava da se sazna broj stanovnika u jednoj zemlji, ali i struktura stanovnika u toj zemlji.

Starosna struktura nam govori kakav je saodnos između starosnih grupa (mlado stanovništvo do 19 godina, zrelo stanovništvo od 20 do 59 godina i staro stanovništvo od 60 godina) na određenoj teritoriji.

Polna struktura je saodnos između muškog i ženskog stanovništva na određenoj teritoriji. Saodnos između muškog i ženskog stanovništva u svijetu je skoro izjednačen.

Etnička struktura je sastav stanovništva prema etničkoj pripadnosti građana (pripadnost određenom narodu). Tako na primjer u našoj državi žive: makedonski narod, dio albanskog naroda, turski narod, vlaški narod, srpski narod,

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

romski narod, bošnjački narod i drugi. Svi oni imaju svoja obilježja kao što su: jezik, običaji, tradicija, religija itd. Svi građani Republike Sjeverne Makedonije imaju jednaka prava zagarantovana Ustavom.

Obrazovna struktura označava nivo obrazovanja stanovništva.

Obrazovanje je jedan od najvažnijih faktora za razvoj zemlje. Zbog toga se vrše razna istraživanja kako bi se utvrdilo koliki je dio stanovništva obrazovan i koliki je nivo obrazovanja.

Obrazovna struktura može se prikazati prema pismenosti i stepenu obrazovanja:

- pismeno/nepismeno stanovništvo ili
- stepen obrazovanja (bez osnovnog obrazovanja, sa osnovnim obrazovanjem, sa srednjim obrazovanjem, sa visokim obrazovanjem i višim stepenima obrazovanja).

AKTIVNOST

Napravite „Razredni popis“ u vašem razredu na **sljedeći** način:

- Izaberite popisivača/popisivačicu.
- Zajednički napravite tabelu u kojoj popisivač treba da unese sljedeće podatke: roditelj/staratelj svakom učeniku/učenici (uzrast, pol, etnička pripadnost i obrazovanje).
- Podredite podatke i prikažite ih pomoću stupčastog dijagrama.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Odredi koja je uzrast, pol, etnička i obrazovna struktura u vašem razredu prema „Razrednom popisu“.
- Šta zaključuješ iz dobijenih podataka?
- Uporedite vaše podatke sa podacima drugih razreda. Kakva je starosna, polova, etnička i obrazovna struktura u drugim razredima?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

SAZNAJ

Koja zemlja u svijetu ima najviši broj stanovnika, a koja najmanji? Koliko iznosi procjena broja celokupnog svjetskog stanovništva?

Svijet je mjesto koje se neprestano mijenja, razvija i napreduje. Ljudi se radaju, sele se, stare, umiru. Sve to doprinosi tome da broj stanovnika i struktura ne budu stalni i statični, već imaju promjenjive vrijednosti

Istrazivanje razvija kriticko mislenje

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Otkrijte koliki je postotak stanovništva prije 50 godina bilo nepismeno. Uporedi i razmisli zašto ima toliku razliku sa sadašnjim podacima.
- Na internetu uz pomoć nastavnika/nastavnice pronađi podatke o strukturi stanovništva u svojoj općini. Predstavi ih pomoću grafikona. Razmisli koja bi se struktura stanovništva mogla najbrže promijeniti. Obrazloži zašto tako misliš.
- Istraži uz pomoć nastavnika/nastavnice kakva je struktura stanovništva u našoj državi.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

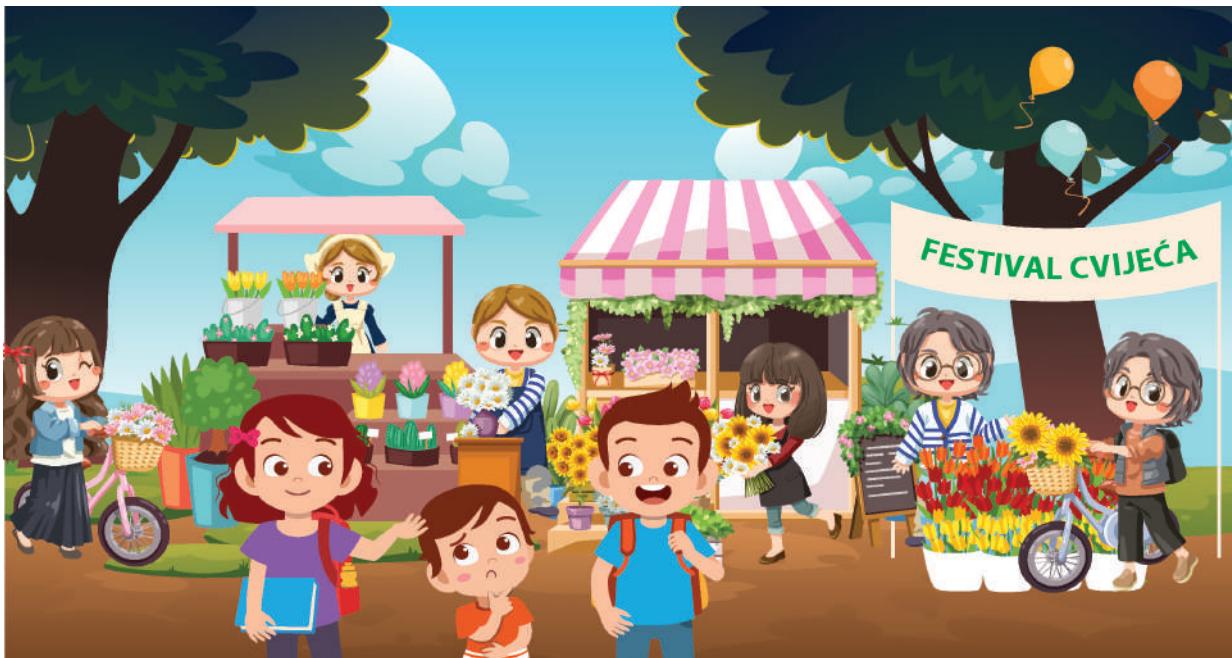
1. Šta nam pokazuje struktura stanovništva?

2. Struktura stanovništva koja sadrži podatke o odnosu između mlade, zrele i stare populacije jeste:

- a) polna struktura
- b) starosna struktura
- c) obrazovna struktura
- d) etnička struktura

3. Struktura stanovništva je promenljiva u zavisnosti od

OPĆINA PREBIVALIŠTA

Olivera i Almedin su se pripremali za prisustvo „Festivalu cvijeća“. Ove godine domaćin je njihova općina. To znači da će njihovi gosti biti predstavnici drugih općina koji će sudjelovati sa svojim vlastitim cvjetnim aranžmanima. Almedinov brat Arber ne zna šta znači riječ općina. Olivera mu je pokušala objasniti.

Općina je zajednica stanovnika određenog područja kojom upravljaju zajednička administracija i gradonačelnik/gradonačelnica.

Građani koji imaju prebivalište na teritoriji općine su stanovnici te općine. Stanovnici općine imaju pravo da daju prijedloge općini koji se bave **važnim pitanjima** (npr. pitanja koja se odnose na ekologiju, vodosnabdijevanje, električnu energiju, javnu rasvjetu, kulturni i zabavni život u općini, pitanja koja se odnose na obrazovanje, zdravstvo itd.) Na taj način doprinose boljem životu u općini, ali i njenom napretku.

Općina se sastoji od nekoliko naselja (grad i okolna sela, veće selo sa okolnim selima ili grad sastavljen od nekoliko naselja koja su istovremeno općine), ali može se sastojati i od jednog naselja.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Na primjer:

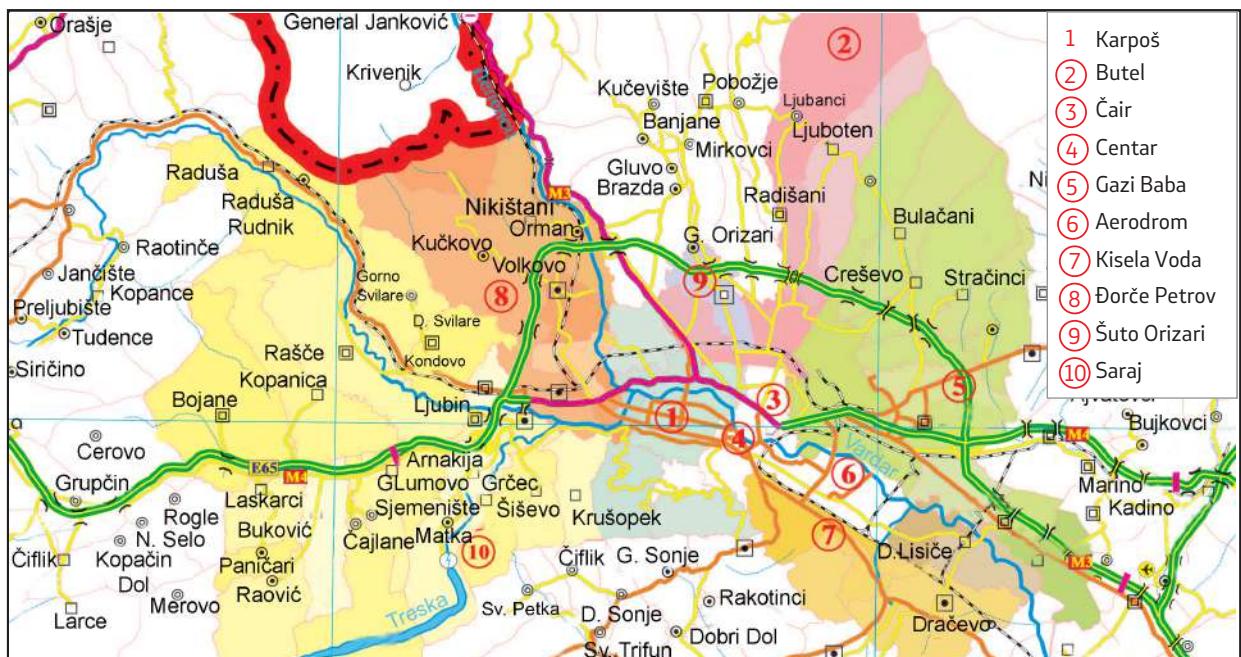
Općina Bitolj (grad sa nekoliko okolnih sela)

Općina Plasnica sastavljena od većeg sela sa okolnim selima)

Općina Vevčani samo jedno naseljeno mjesto)

Grad Skoplje sastavljen od nekoliko naselja – općina

U Republici Sjevernoj Makedoniji postoji 80 općina. Od njih 10 pripadaju gradu Skoplju.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Pogledaj kartu i razmisli koje si općine posjetio ili poznaješ ljudе koji u njima žive.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Koja naseljena mjesta pripadaju tvojoj općini?
 - Koje je najveće naseljeno mjesto po broju stanovnika u tvojoj općini, a koje najmanje?
 - Koliku površinu zauzima tvoja općina?
 - Sa kojim općinama graniči tvoja općina?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Na nijemoj karti oboj i imenuj općinu u kojoj živiš.

AKTIVNOST

„Da se upoznamo“

Uz pomoć Google Translate sa interneta ili uz pomoć prijatelja iz drugih etničkih zajednica saznajte kako reći „Dobar dan“, „Zdravo“ i „Moje ime je ...“ na drugim jezicima na kojima se govori u vašoj općini. Napišite riječi na papiriće. Neka svako od vas izvuče papirić i izgovori riječi na drugom jeziku. „Upoznajte se“ na što više jezika!

Skoplje - općina

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Koji se jezici govore u tvojoj općini ?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

SAZNAJ

- Koja je najveća, a koja najmanja općina po površini u Republici Sjevernoj Makedoniji?
- Od kojih naseljenih mjesta su sastavljene?
- Koji se jezici govore u njima?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Općina je jedinica lokalne samouprave i zajednica je stanovnika određenog područja. (zaokružite)

DA NE

2. Općinu čine: (zaokružite tačan odgovor)

- a) jedno naselje
- b) više naselja
- c) jedno ili više naselja

3. Ko može biti stanovnik jedne općine?

4. Na koji način stanovnici učestvuju u radu općine?

SIMBOLI OPĆINE

Na „Festivalu cvijeća“ Olivera, Almedin i Arber primijetili su da su svi predstavnici općina mašući nosili zastave općine iz koje dolaze.

„Pogledaj Almedine, kako lijepo izgledaju zastave općina. Pronađimo zastavu naše općine!“
- predložila je Olivera i počela je pogledom pretraživati zastave kojima su ponosno mahali.

Šta je to
zastava općine?

Zastava je simbol općine. Grb je takođe simbol općine. To su simboli koji pokazuju najvažnije karakteristike te općine. Simboli općine razlikuju se od državnih simbola Republike Sjeverne Makedonije.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Razgledaj sljedeće primjere simbola nekih općina i objasnite koja su obilježja karakteristična za te općine!

Grb i zastava grada Skoplja

Grb i zastava općine Ohrid

Grb i zastava općine Đevđelija

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Grb i zastava općine Gostivar

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Koja obilježja su karakteristična za tvoju općinu?
- Prepostavi kako izgledaju simboli tvoje općine prema glavnim obilježjima općine i nacrtaj ih u praznim poljima ili u svojoj svesci.

Grb

Zastava

- A sada pretražite na web-stranici općine i saznajte kako zaista izgledaju grb i zastava tvoje općine .
- Uporedite svoju prepostavku sa stvarnim simbolima općine. U čemu je razlika?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Gdje i kada se koriste simboli općine?

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kada i gdje se zastava koristi u tvojoj općini?
- Na kojim događajima ste vidjeli istaknuta zastavu svoje općine?
- Gdje si video grb svoje općine?

Grb se koristi u općinskim dokumentima. Zastava se postavlja na općinsku zgradu i druge institucije koje je osnovala općina. Istiće se na praznicima, kulturno-umjetničkim, sportskim, političkim, naučnim i drugim događajima organizovanim pod pokroviteljstvom općine i od interesa za općinu.

AKTIVNOST

„Naši simboli“

Zamislite da ste stanovnik imaginarne općine Sunce. Zamislite glavna obilježja općine (planine, žitna polja, rijeka, itd.). Sada nacrtajte grb i zastavu općine. Uporedite simbole koje ste nacrtali sa crtežima svojih drugara. Na hamer-papiru nacrtajte zajednički grb i zastavu vaše izmišljene općine Sunce. Razgovarajte o tome šta bi drugo dodali simbolima.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Grb i zastava općine su:
 - a) važni događaji
 - b) simboli općine
 - c) državni simboli
2. Na općinskom grbu i zastavi prikazana su _____ koja su karakteristična za određenu općinu.
3. Na međunarodnom takmičenju prirodnih nauka učestvovali su Idriz i Gordana. Oni su iz Struge. Da li na takmičenju treba istaći zastavu njihove općine?

Da

Ne

Pred okupljenim narodom na bini se pojavila gradonačelnica općine i održala je govor za dobrodošlicu predstavnicima općina, takmičarima i svim prisutnim.

Arber se zainteresovao ko je ta žena koju su svi pozdravili i sa pažnjom slušali njen govor.

- Almedine, ko je ta žena? - upitao je.
- Ona je naša gradonačelnica. - odgovorio je Almedin.
- Da li svaka općina ima gradonačelnicu?
- Da, svaka općina ima gradonačelnika ili gradonačelnicu. - odgovorio je Almedin.
- Koja je njihova uloga? - upitao je Arber.
Almedin je počeo objašnjavati...

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Gradonačelnik/gradonačelnica je predsjednik/predsjednica grada ili općine koji predstavlja općinu. To znači da je on/ona odgovoran/odgovorna za rad općine i svih organa u njoj. Svaki gradonačelnik/gradonačelnica treba da vodi računa o pravilnom funkcionisanju općine i rješavanju problema koji su važni za općinu. To su pitanja i problemi koji se odnose na: ekologiju, zdravu životnu sredinu, kulturu, sport, obrazovanje itd.

Stanovnici općine imaju pravo da daju prijedloge za rješavanje problema u općini.

Gradonačelnik se bira svake četiri godine, tajnim glasanjem. Pravo glasa imaju svi stanovnici općine koji su napunili 18 godina. Svako glasa lično i prema svom uvjerenju za jednog od predloženi kandidata.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Ko je gradonačelnik/gradonačelnica tvoje općine?
- Šta se promjenilo u tvojoj općini u toku ove godine? Pitajte odrasle šta se promjenilo u tvojoj općini u posljednjih pet godina?
- Šta biste učinili za svoju općinu ukoliko si ti gradonačelnik/gradonačelnica?

Svako ko se kandiduje za gradonačelnika, treba da ima napravljen program koji će predstaviti građanima općine. U tom programu on/ona građanima nude rješenje problema, ali i poboljšanje kvaliteta života u općini.

Na dan izbora, svaki punoljetni stanovnik općine ima pravo glasa za svoj izbor gradonačelnika/gradonačelnice. Glasanje je tajno i slobodno, što znači da niko nema pravo da se miješa u izbore građana ili da zna za koga je glasač glasao. To je demokratsko pravo svakog građanina.

AKTIVNOST

„Izbiramo gradonačelnika/gradonačelnicu“

Pripremi program gradonačelnika s kojim će se predstaviti glasačima. Predstavite program svojim drugarima „glasacima“. Budite pažljivi šta predlažete u programu i koje probleme u općini obećavate da ćete riješiti. Zajedno napravite spisak glasača, napravite glasačku kutiju i odaberite tri člana izbornog odbora. Glasaci glasaju tajno. Svi koji su glasali, zapisuju se u glasački spisak. Na kraju glasanja, članovi komisije broje glasove. Nakon izbora „gradonačelnika“, razgovorajte o tome zašto su on/ona i njegov/njen program pobijedili.

PRIPREMITE SE ZA SLJEDEĆI ČAS

Razmislite o problemima sa kojima se suočavaju građani vaše općine. Postavljajte pitanja i tražite prijedlog za njihovo rješenje od građana općine. Organizujte posjetu svojoj općini. Podijelite se u grupe i pripremite pitanja koja ćete postaviti gradonačelniku/gradonačelnici i općinskim zaposlenicima. Razmislite o problemima sa kojima se suočavaju građani vaše općine. Pitanja neka se odnose na probleme i rješavanje problema u vašoj općini:

- Životna sredina
- Zdravlje
- Obrazovanje
- Podrška za osobe sa posebnim potrebama, starije i siromašne

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Gradonačelnik/gradonačelnica je odgovoran za:
 - a) rješavanje problema u općini i poboljšanje života u njoj
 - b) potpisivanje dokumenata
 - c) izgradnja puteva
 - d) sve od navedenog

2. Koji stanovnici općine mogu ostvariti svoje pravo za glasanje?

3. Na dan izbora za gradonačelnika, Marija je željela saznati za koga je Mensur glasao. Da li na taj način Marija narušava pravo tajnog glasanja Mensura?

Da Ne

4. Šta program i plan rada gradonačelnika/gradonačelnice treba da sadrži kada se kandiduje za izbore?

OPĆINSKA BRIGA ZA GRAĐANE

Nakon završetka „Festivala cvijeća”, Almedin, Olivera i Arber odlučili su posjetiti općinu i upoznati se sa radom i dužnostima gradonačelnice i zaposlenih u općini. Uputili su se do zgrade općine i najavili se gradonačelnici. Olivera i Almedin već su pripremili pitanja koja će postaviti. Neka od tih pitanja bila su:

- Kako naša općina upravlja sa otpadnim vodama?
- Kako se pravi selekcija otpada u našoj općini?
- Kako općina ohrabruje nadarene učenike?
- Kako se općina brine o osobama sa posebnim potrebama?
- Šta općina preuzima u vezi sa starijim osobama?
- Kako se općina brine o razvoju sporta i kulture?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

RAZMISLI I ODGOVORI!

U tabelu zapišite svoja pitanja koja ste pripremili i odgovore koje ste dobili tokom posjete općini.

Grupa:	
Pitanja	Odgovori

Zajedno razgovarajte o odgovorima koje ste dobili od gradonačelnika/gradonačelnice i zaposlenih u općini.

- Koje ste pozitivne stvari saznali?
- Na koje probleme u općini treba obratiti više pažnje?
- Na koji način možeš ti doprinijeti rješavanju problema u svojoj općini?
- Šta bi preuzeo/preuzeala u vezi sa utvrđenim problemima ukoliko si gradonačelnik/gradonačelnica?

Problem	Prijedlog rješenja problema u općini

Zapišite svoje prijedloge u obliku zahtjeva i dostavite ih do općine.

AKTIVNOST

„Rješavamo problem“

Podijelite se u dvije grupe. Nastavnik/nastavnica predstavlja problem koji se javlja u vašoj općini, a vi trebate pronaći rješenje problema. Svaka grupa predstavlja svoj stav putem svog predstavnika. Razgovarajte čije je rješenje bolje i praktičnije za realizaciju. Napišite prijedloge na hamer-papir i okačite ih u učionici. Na kraju školske godine provjerite koji su od ovih prijedloga za rješenja problema realizirani u vašoj općini.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Općina je dužna da brine o životnoj sredini, zdravlju, obrazovanju, da pruža podršku osobama sa posebnim potrebama, starim i siromašnim, kulturi i sportu u općini.

Da Ne

2. U jednom naselju stanovnici su primijetili da je prepuna korpa za otpatke koja je bila postavljena u parku. Djeca koja su se igrala u parku počela su bacati otpad pored korpe, ali i u travu. Kako treba postupiti u opisanom slučaju?

3. Ko je odgovoran za prikupljeni otpad?

- a) općina
- b) stanovnici
- c) općina i stanovnici

4. Haris je dijete koje koristi kolica da bi se mogao kretati. On se ne može kretati trotoarima jer su тамо parkirana vozila. Kako treba postupiti u opisanom slučaju?

5. Ko je odgovoran za ovu situaciju?

- a) općina
- b) stanovnici
- c) općina i stanovnici

KULTURNO-HISTORIJSKO NASLIJEĐE U OPĆINI

Vraćajući se iz posjete općini, Oliveri je ostalo jedno nerazjašnjeno pitanje. Obratila se Almedinu :

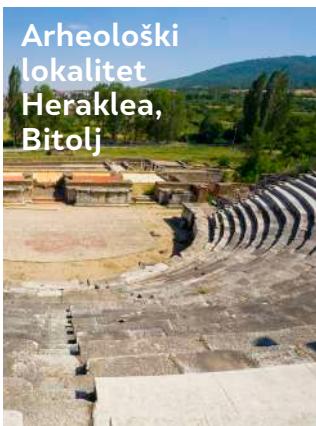
- Almedine, zaboravila sam pitati gradonačelniku da li u našoj općini postoji kulturno-historijsko naslijeđe i kako se općina brine o tome?
- Šta je to kulturno-historijsko naslijeđe? -upitao je Arber.

Kulturno naslijeđe su materijalni i nematerijalni ostaci prošlosti naslijedeni od naših predaka (objekti, stare građevine, stari predmeti, kulturno-historijski spomenici, umjetnička djela, običaji, narodne pjesme i plesovi, narodne nošnje i vezovi, tradicije, vjerski obredi, praznici, zanati, itd.) Na primjer:

Muzej albanske
azbuke, Bitolj

Arheološki
lokalitet
Heraklea,
Bitolj

Vevčanski karneval

Šarena džamija, Tetovo

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

- Hmm, hajde da saznamo s kakvim kulturno-historijskim naslijeđem je bogata naša općina! -predložio je Almedin .
- Kako ćemo to uraditi? - pitala je Olivera.
- Predlažem da pitamo nastavnika historije u našoj školi da nam kaže koji objekti i stare građevine postoje u našoj općini, a zatim da istražujemo na internetu - rekao je Almedin.
- Možemo ih posjetiti i fotografirati.
- Ja predlažem da odemo u muzej i zamolimo kustosa da nam pokaže i objasni stare predmete i umjetnička djela koja se nalaze u muzeju - rekla je Olivera.
- A ja jer sam najmlađi i ne idem u školu, pitat ću nanu i djeda o običajima i legendama – rekao je Arber.

Samuilova
tvrđava, Ohrid

ISTRAŽUJ

Kulturno-historijsko naslijeđe je obilježje naroda koja se kroz njega identificuje.

Istražite s kojim kulturno i historijskim naslijeđem je bogata tvoja općina.

- Podjelite se u grupe.
- Dogovorite se o pravilima grupe.
- Odaberite po jednog druga koji će prezentirati vaš rad na kraju istraživanja. Također, odaberite druga koji će fotografirati ono što ste istraživali.
- Neka svaka grupa istraži za:
 - kulturno-historijske spomenike, stare građevine i objekte;

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

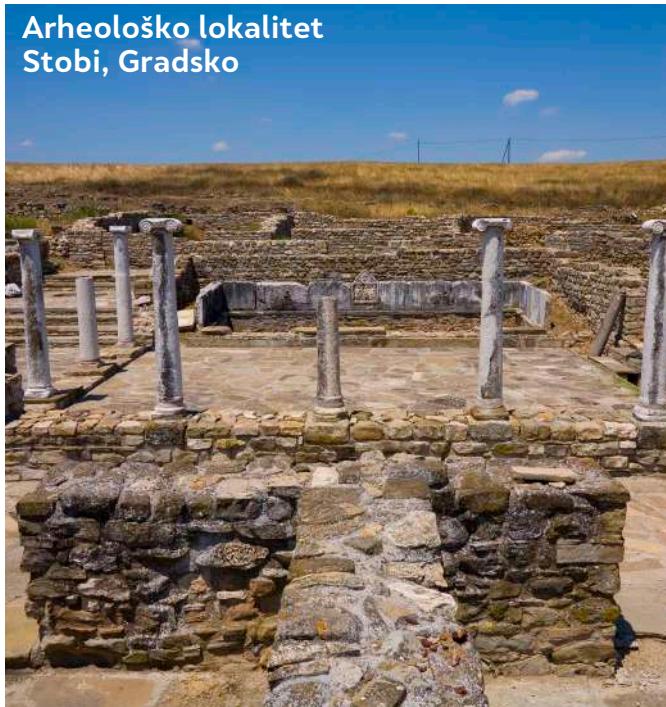
- umjetnička djela i stare predmete;
- običaje, legende, vjerske obrede i praznike;
- narodne pjesme i kola, narodne instrumente, narodne nošnje i zanate.

- Napravite plan istraživanja. Ne zaboravite planirati materijale koji će vam biti potrebni za istraživanje.
- Razmislite o izvorima iz kojih možete saznati i prikupite što više informacija. U tome vam može pomoći nastavnici historije, stariji stanovnici općine, gradonačelnik/gradonačelnica i općinski uposlenici, kustosi muzeja, informacije koje možete naći na internetu, umjetnici itd.
- Isplanirajte koja ćete pitanja postavljati prilikom obavljanja intervjuja ili ankete sa ljudima s kojima ćete intervjuirati ili anketirati.
- Vodite dnevnik aktivnosti.
- Na kraju istraživanja, sumirajte dobivene informacije i napravite prezentaciju, video zapis ili predstavite svoje istraživanje kroz brošuru. Naravno rezultate svog rada predstavite lokalnoj zajednici, školi i stanovnicima vaše općine.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Arheološko lokalitet
Stobi, Gradsko

Samuilova tvrđava - Ohrid

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. U mojoj općini ima sljedeća kulturno-historijska naslijeda:

2. Koji praznik iz druge etničke zajednice znate kako se obilježava?

3. Do sada sam posjetio sljedeće kulturno-historijske objekte/lokalitete:

4. Zašto bismo se trebali brinuti o kulturno-historijskom naslijeđu?

ORIJENTIRAM SE NA GEOGRAFSKOJ KARTI

Leon, Violeta i Zejna su planinari. Oni često idu na planinarenje po cijeloj zemlji. Posjećuju planine, ali ponekad žele upoznati druga mjesta u Republici Sjevernoj Makedoniji. Neizostavni dio njihove opreme, osim planinarskog ranca, su geografska karta i kompas.

Razmisli: Zašto Leonu, Violeti i Zejni trebaju geografska karta i kompas prilikom njihovog planinarenja?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

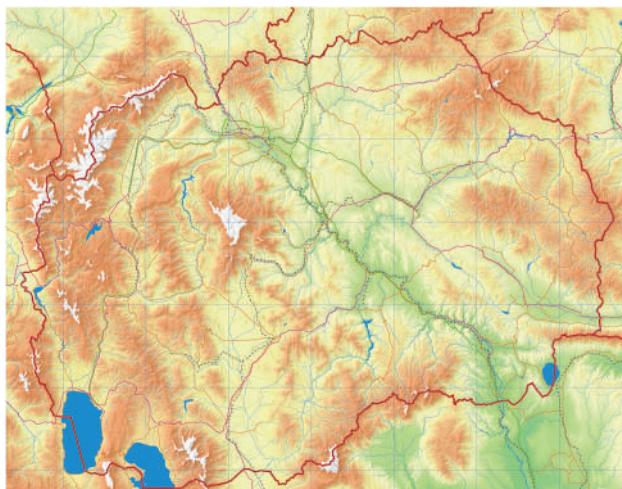

Postoji nekoliko vrsta karata. Neke od njih su:

- Geografska karta, koja je umanjena i generalizirana slika cijele zemljine površine ili njenog dijela prikazana na ravnoj površini.
- Hidrografska karta koja prikazuje vodene površine regije ili cijele zemlje.

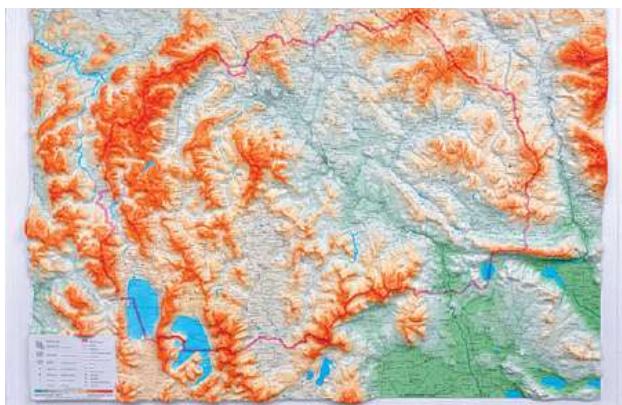
OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

– Ortografska karta koja prikazuje planine regije ili cijele zemlje.

– Putne karte koje prikazuju puteve i željezničku mrežu.

– Reljefna karta koja prikazuje reljef zemljine površine.

ZADATAK

Već znaš koje vrste karata postoje .

Kakve će karte Leonu, Aneti i Zejni biti potrebne prilikom planinarenja:

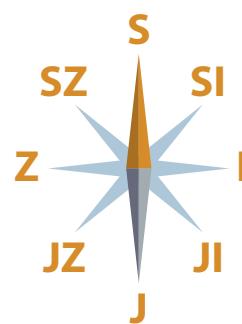
Već znate da su glavne strane svijeta: istok, zapad, sjever i jug. Pored glavnih strana, postoje i sporedne strane koje nam pomažu da se preciznije orijentiramo. To su :

Sjeveroistok-SI

Sjeverozapad -SZ

Jugoistok -JI

Jugozapad-JZ

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Svaka geografska karta ima svoje elemente. To su imena država ili teritorija prikazani na geografskoj karti, **razmjer** i **legenda**.

Podsjeti se onoga što ste naučili na časovima prirodnih nauka:

- Šta pokazuje razmjer na geografskoj karti?
- Šta pokazuje reljef?
- Pomoću čega je reljef prikazan na geografskoj karti?

Legenda geografske karte pokazuje nam simbole koji označavaju geografske objekte na karti. Legenda geografske karte sadrži kartografske znakove, kartografske boje i druge elemente, zavisno o tome čemu je karta namijenjena.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Na geografskoj karti odredi koji je grad najbliži vašem mjestu prebivališta. Na kojoj se glavnoj ili sporednoj strani svijeta nalazi taj grad?
- Šta prikazuje legenda na geografskoj karti? Pokušaj je pročitati.

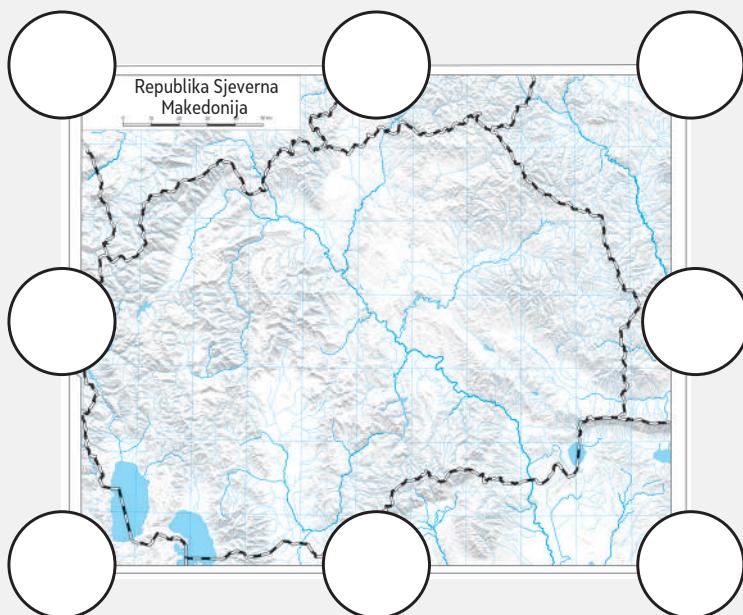
ZADATAK

Pronađite svoje mjesto stanovanja (grad, selo, naselje) na Google Maps, Google Earth ili na geografskoj karti. Odredi u kojem dijelu se nalazi naša država.

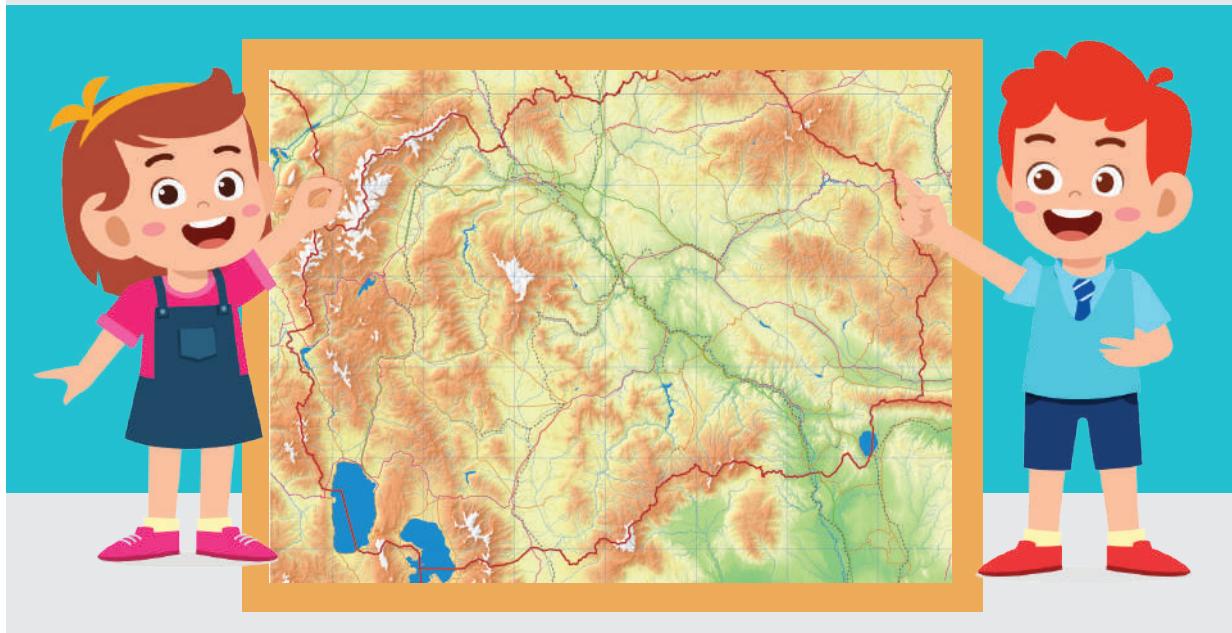
Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Koje elemente sadrži geografska karta?
 - a) ime prikazane države ili područja, legenda, razmjer
 - b) samo vodene površine države
 - c) legenda i razmjer
2. Na „nijemoj“ karti napišite glavne i sporedne strane svijeta.

3. Zašto trebamo znati strane svijeta kada čitamo geografsku kartu?

KARTOGRAFSKI ZNAKOVI

Leon, Violeta i Zejna planiraju posjetiti planinu Baba. Žele se popeti na najviši vrh planine. Leon je otvorio geografsku kartu i počeo tražiti planinu. Pokazao je prstom na jedno mjesto u blizini grada Bitolja.

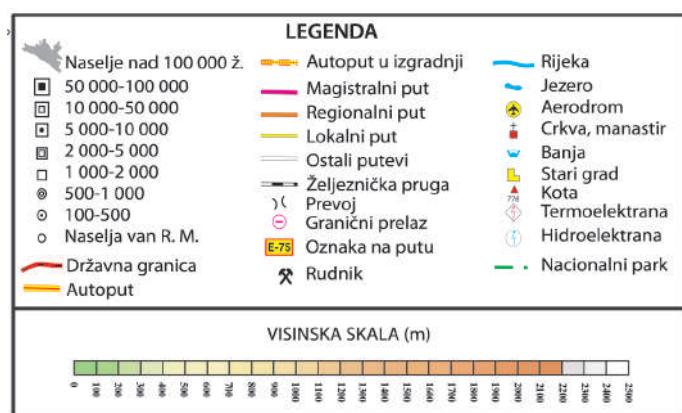

RAZMISLI I ODGOVORI

Kako je Leon znao gdje na geografskoj karti može pronaći planinu Baba?

Da biste olakšali čitanje geografske karte, potrebno je poznavati i razlikovati kartografske znakove koji su dati u legendi geografske karte.

Svaki znak legende predstavlja grafički simbol koji označava neki element na zemljinoj površini. Ovi znakovi su standardizirani, što znači da se koriste i razumiju na međunarodnom nivou.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

ZADATAK

Povežite odgovarajuće slike sa kartografskim znakovima.

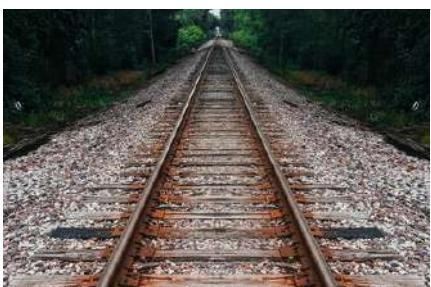
a.

1.

b.

2.

c.

3.

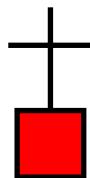
č.

4.

ć.

5.

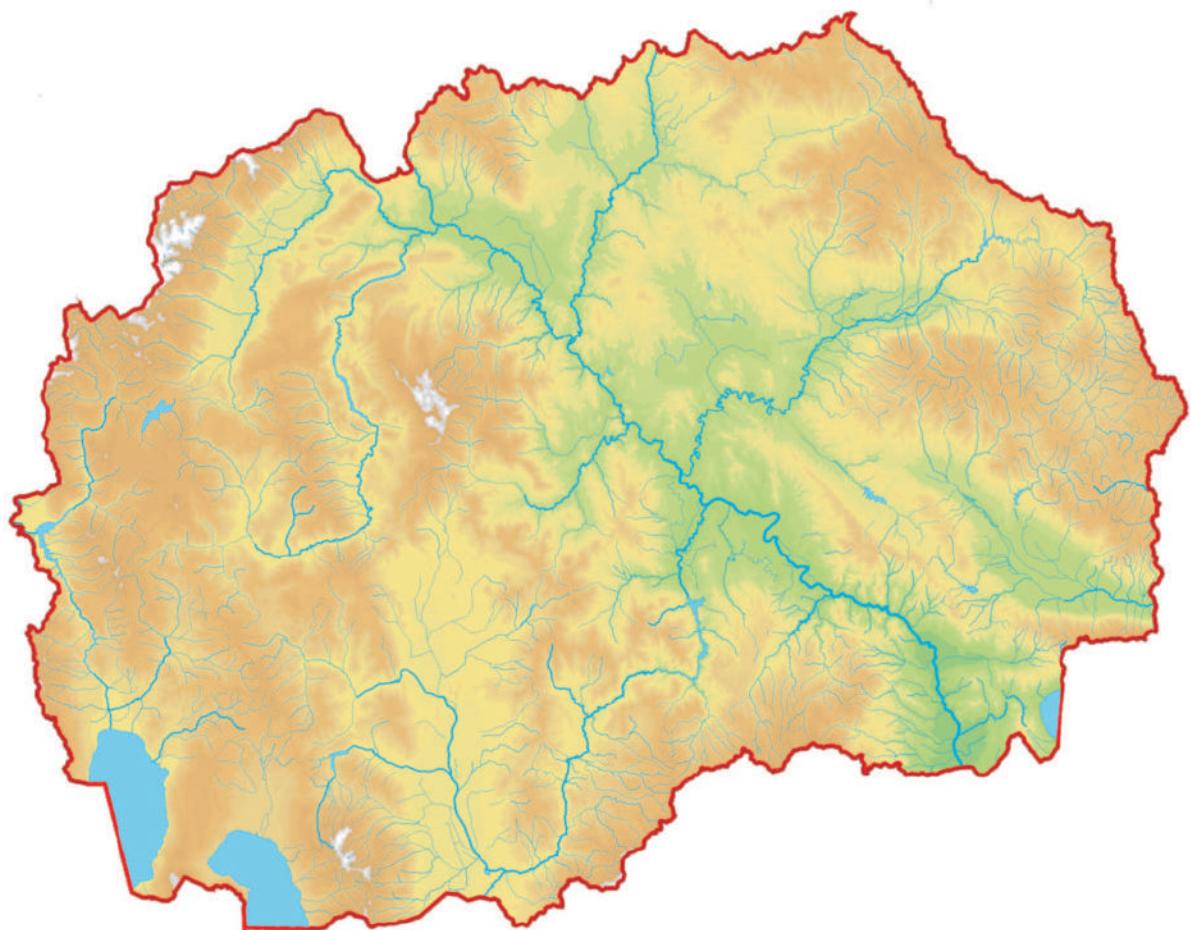

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

ZADATAK

- Pronađite planinu Baba koju je Leon tražio na geografskoj karti. Otkrij kako se zove i koliko je visok vrh na koji su željeli popeti se Leon, Violeta i Zejna.
- Pronađi svoje mjesto prebivališta na karti Republike Sjeverne Makedonije. Otkrijte koji su kartografski znakovi oko njegove okoline i imenuj ih.
- Prema kartografskom znaku približno odredi koliko stanovnika ima tvoje mjesto prebivališta.
- Na nijemoj karti označi tvoje mjesto boravka sa kartografskim znakovima.

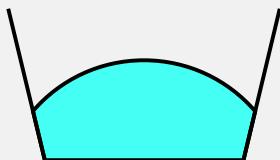

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Šta sadrži legenda geografske karte?

2. Zapiši ispod svakog kartografskog znaka šta označava.

3. Nabroji objekte koje si otkrio u blizini svog prebivališta prema kartografskim znakovima:

NASELJENA MJESTA U REPUBLICI SJEVERNOJ MAKEDONIJI

Penjajući se na vrh Pelistera na planini Baba, Leon, Violeta i Zejna divili su se prirodi. Bili su zapanjeni s prizorom. Pred njima su se pružale planine i brda, a tamo negdje daleko bile su ravnice.

– Kakav lijep prizor – rekla je Zejna. Mislim da tamo u ravnici vidim naseljeno mjesto.

– Da, mora da je Bitolj – odgovorio je Leon.

– Prema veličini, mislim da je grad, ali postoje i manja naselja, – rekla je Zejna.

– Mislim da moramo pogledati kartu i saznati kakvo naseljeno mjesto je to što vidimo, bilo da je selo ili grad. Zapravo znamo kartografske znakove za selo i grad, pa ćemo to lako saznati – rekla je Violeta.

Podsjeti se: Koji su kartografski znakovi za selo i grad?

OTKRIJ

Na geografskoj karti, prema kartografskim znakovima, pronađite naseljena mjesta koja su vidjeli Leon, Zejna i Violeta oko Babe Planine.

Naseljena mjesta prepoznajemo kao gradove (velika naseljena mjesta) i sela (manja naseljena mjesta). Postoje i naselja koja su dio grada. Veći grad sastoji se od većih naselja.

U Republici Sjevernoj Makedoniji zvanično ima 34 grada i 1645 sela.

Karta gradova u Republici Sjevernoj Makedoniji

Prema mjestu gde su sagrađena, naseljena mjesta mogu biti: ravničarska, brdska, planinska i brdsko-planinska. U Republici Sjevernoj Makedoniji ima različitih tipova sela i gradova. Ponekad gradovi zahvataju dio nekog brda ili planine i dio od ravnice. Veći gradovi u Republici Sjevernoj Makedoniji su: Skoplje, Bitolj, Kumanovo, Prilep i Tetovo.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

ZADATAK

Razmisli i napiši kakvom selu/gradu pripadaju prikazana naselja prema mjestu gdje su izgrađena.

selo Galičnik

Kumanovo

Tetovo

Kruševo

Skoplje

Prilep

RAZMISLI I ODOVORI!

- Na geografskoj karti ili na internetu otkrij na kojoj nadmorskoj visini se nalazi tvoje mjesto prebivališta. Prema nadmorskoj visini odredi da li se tvoje selo/grad nalazi na ravnici, brdu ili planini.
- Na geografskoj karti pronadji veće gradove. Sa kojim kartografskim znakovima su označeni? Pročitajte legendu geografske karte i saznajte koliki je približno broj stanovnika u tim gradovima i koliki je približno broj stanovnika u gradu/selu u kojem živite.
- Koja naseljena mjesta ste primijetili na geografskoj karti koja su najbliže vašem mjestu prebivališta? Zapišite njihova imena i jesu li grad ili selo?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Za koja naseljena mjesta kažemo da su gradovi, za koja mjesta kažemo da su sela a za koja da su naselja?

2. Svi gradovi su izgrađeni na ravnicama:

DA NE

3. Zapiši gradove koje si posjetio. Za svaki grad koji si posjetio napiši nešto po čemu ga prepoznaćeš.

Grad	Prepoznajem ga po:

ISPRED KARTE REPUBLIKE SJEVERNE MAKEDONIJE

Zejna, Leon i Violeta divili su se predivnom pogledu na Pelister, najviši vrh Baba planine.

– Željela bih posjetiti druga mjesta u našoj zemlji, kako bih saznala da li je tamo tako lijepo kao ovdje - rekla je Zejna. - Evo, pozivam vas kod mene. Živim u gradu u podnožju Šar Planine. Možete doći zimi tokom zimske turističke sezone. A tokom ljeta možemo posjetiti mog brata Safeta koji živi u blizini izvora rijeke Vardar.

– A zatim kod mene - rekao je Leon. Odvest ću vas do najvišeg vodopada u našoj zemlji i šire.

– A ja vas pozivam da posjetite najmanje od tri prirodna dolinska jezera u Republici Sjevernoj Makedoniji, kako bismo mogli posjetiti Ponikvu - rekla je Violeta.

Da otkrijemo odakle dolaze Zejna, Leon, Violeta i Safet i koja će mjesta posjetiti.

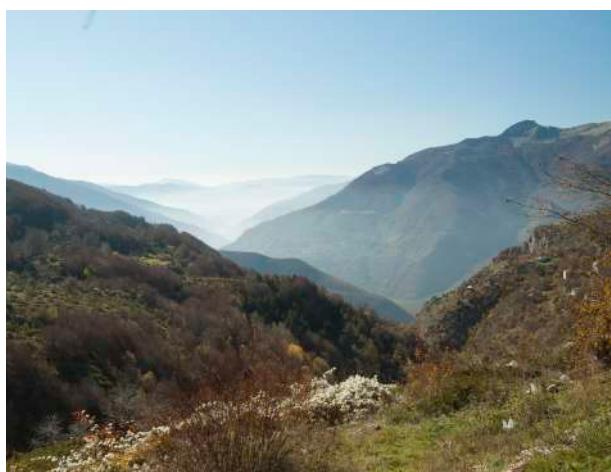

Naša domovina, Republika Sjeverna Makedonija, obiluje planinama, poljima, rijekama i jezerima. Takvo prirodno bogatstvo doprinosi da Republika Sjeverna Makedonija bude mjesto gdje se razvijaju ekonomski aktivnosti.

PLANINE

U Republici Sjevernoj Makedoniji može se razlikovati oko 40 planina, od kojih je većina niskih i srednje visokih, a manje su zastupljene visoke planine (preko 2000 m). Visoke planine su: Korab, Šar Planina, Baba planina, Jakupica, Nidže, Osogovske Planine itd.

U zapadnom dijelu Republike Sjeverne Makedonije planine su više u odnosu planina u istočnom i centralnom dijelu naše zemlje.

Korab se nalazi u zapadnom dijelu naše zemlje na granici sa Republikom Albanijom. Na Korabu se nalazi najviši vrh u našoj zemlji, Golem Korab (2764 m), dio planine pripada nacionalnom parku „Mavrovo“. Planina je bogata manjim rijekama i potocima koji se ulivaju u rijeke Radika i Crni Drim. Na njoj se nalazi najveći vodopad na Balkanu, Korapski vodopad (130 m).

Šar Planina se nalazi u severozapadnom dijelu naše zemlje na granici sa Republikom Kosovo i Republikom Albanijom. Ime je dobila zbog snijega u nekim dijelovima planine koji se ne topi ni tokom ljeta, pa kad ga pogledate izgleda šareno. Najviši vrh Šar Planine je Titov vrh (2748 m). Od juna 2021. Šar Planina proglašena je nacionalnim parkom. Na planini postoji 27 manjih prirodnih jezera koja su poznata kao Šarske oči. Na Šar Planini nalazi se zimski turistički centar Popova Šapka, odnosno Kodra e diellit (Sunčana dolina).

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Baba planina se nalazi u jugozapadnom dijelu naše zemlje, zapadno od grada Bitolja. Na njemu je vrh Pelister (2061 m). Jedan njegov dio proglašen je nacionalnim parkom "Pelister". Na planini se nalaze dva jezera zvana Pelisterske oči. Poznat je i po petoiglastom boru Molika, koji je vrlo rijetka vrsta u svijetu.

Doznači više za Pelister
www.park-pelister.com

Jakupica se nalazi u središnjem dijelu naše zemlje. Na njemu je vrh Solunska Glava (2540 m). Planina je bogata mnogim čistim i brzim planinskim rijekama.

Nidže se nalazi u južnom dijelu naše zemlje. Na njemu je vrh Kajmakčalan (2521 m). Bogat je šumama, pašnjacima i divljacem. Karakteristično za ovu planinu je da ima oblik bumeranga.

Osogovske planine nalaze se u istočnom dijelu Republike Sjeverne Makedonije. Najviši vrh je Ruen (2252m). Bogat je pašnjacima i raznim vrstama biljaka. Najbliži gradovi su im Kriva Palanka i Kočani. Na njemu je turističko središte Ponikva.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

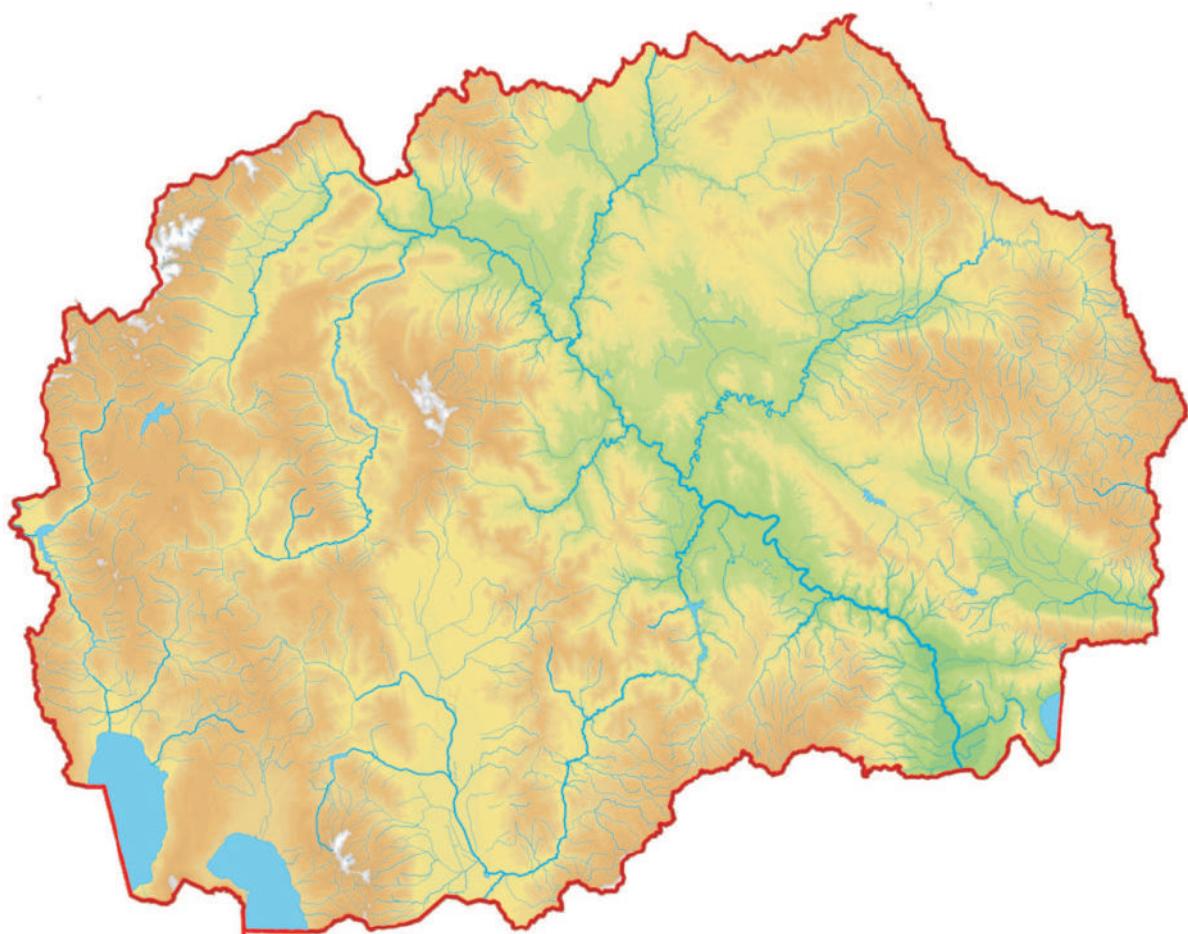
RAZMISLI I ODGOVORI!

- Gdje živi Zejna?
- Zašto poziva svoje prijatelje da je posjete tokom zime?
- Otkrijte ime zimskog turističkog centra Šar Planine.
- Gde je Leon pozvao svoje drugare?

ZADATAK

Na nijemoj karti Republike Sjeverne Makedonije zapiši planine o kojima si učio:

Planina Galičica

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Sve planine u Republici Sjevernoj Makedoniji su tipa visokih planina:
Da Ne
2. Vrh Solunska glava nalazi se na planini:
 - a) Šar Planina
 - b) Jakupica
 - c) Osogovske Planine
3. Baba planina poznata je po

RIJEKE I JEZERA

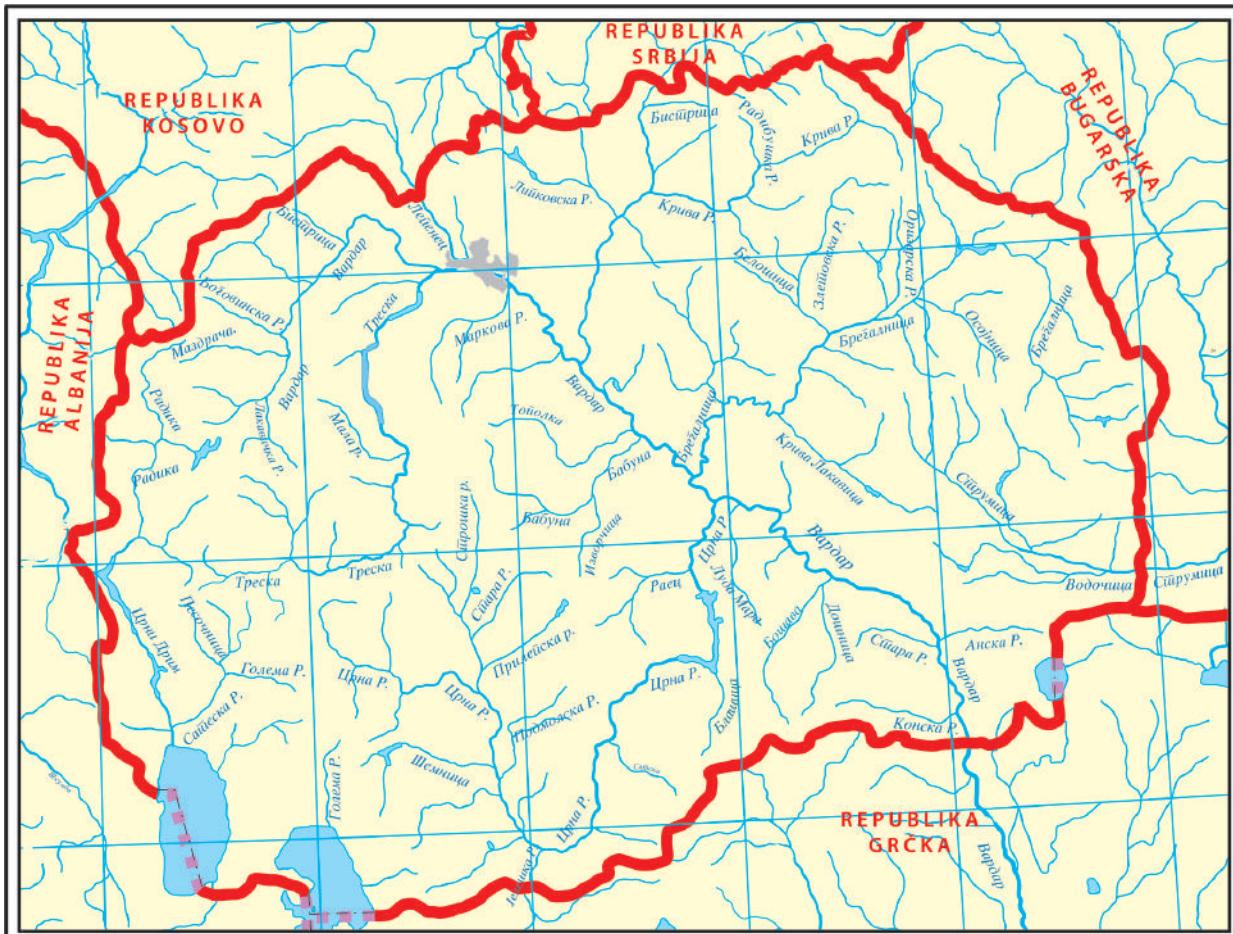
Republika Sjeverna Makedonija obiluje sa rijekama, prirodnim i vještačkim jezerima. Voda pretstavlja veoma važan prirodni faktor za život ljudi, za razvoj životinjskog i biljnog života, kao i za razvoj poljoprivrede.

Rijeke u našoj zemlji čovjek koristi za: izgradnju hidroelektrane, navodnjavanje poljoprivrednih površina, razvoj turizma, rekreacija, sport i ribolov.

ZADATAK

Na karti uoči najdužu rijeku u Republici Sjevernoj Makedoniji i kaži kako se zove.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Vardar je najduža rijeka u Republici Sjevernoj Makedoniji (388 km). Izvire u selu Vrutok kod Gostivara, a uliva se u Egejsko more u Republiku Grčku. Kroz svoj tok prolazi kroz Gostivar, Skoplje i Veles.

Radika je pritoka Crnog Drima i jedna je od najčistijih rijeka u našoj zemlji. Izvire severozapadno od vrha Golema Vraca na Šar Planini. Protiče kroz rečanski region (kod Debra) kroz slikovita mjesta. Poznata je po radičkoj pastrmki koja živi samo u čistim vodama.

Crn Drim izvire kod Svetog Nauma iz Ohridskog jezera, prolazi kroz Ohridsko jezero i izlazi iz njega u blizini grada Struge. Napušta našu zemlju u blizini grada Debra, prolazi kroz Republiku Albaniju i ulijeva se u Jadransko more. Vode Crnog Drima nastanjene su raznim vrstama riba, poput šarana i klena.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

ZADATAK

Napiši na nijemoj karti imena rijeka koje si proučavao i one koje se nalaze u tvom mjestu prebivališta.

Zanimljivi podaci :

- Tokovi rijeka Vardar, Crna Reka, Treska i Bregalnica duži su od 100 km.
- Ohridska jegulja se kreće preko rijeke Crni Drim do Ohridskog jezera da se mrijesti. Njen put do mrijestišta je u prekidu zbog izgradnje dvije hidroelektrane na strani naše zemlje i četiri hidroelektrane na strani Republike Albanije.
- Jaki izvori nazivaju se vrutoci. Najjači izvor u našoj zemlji je vrutok Ostrovo, u blizini manastira Sv. Naum, na Ohridskom jezeru.
- Postoje i mineralni izvori koji su ljekoviti i u tu svrhu su na njima izgrađene ljekovite banje.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

U Republici Sjevernoj Makedoniji postoji veliki broj prirodnih jezera, od kojih su većina planinska i manja, koja su nastala prirodnim putem. Tri najveća prirodna dolinska jezera su: Ohridsko, Prespansko i Dojransko Jezero. Pored prirodnih, postoje i vještačka jezera koja je čovjek stvorio sa postavljanjem brana na rijekama u svrhu proizvodnje električne energije, navodnjavanja, razvoja turizma i ribolova. Veća vještačka jezera su: Mavrovsko Jezero, Kozjak, Debarsko Jezero, Tikveško Jezero, Kalimanci i druga.

Ohridsko jezero dijele Republika Sjeverna Makedonija i Republika Albanija i najveće je prirodno jezero u našoj zemlji i najstarije u Evropi. Zbog velikog broja arheoloških nalazišta, bogate historije i kulture i prirodnih ljepota stavljen je pod zaštitu UNESCO-a i proglašen svjetskom kulturnom baštinom. Poznata je po ohridskoj pastrmki, ohridskoj belvici i bistroj vodi koja daje prozirnost do 22 m dubine.

Prespansko jezero je prirodno jezero, a dijele ga tri države: Republika Sjeverna Makedonija, Republika Albanija i Republika Grčka. Na njemu se nalaze jedina jezerska ostrva u Republici Sjevernoj Makedoniji, Golem Grad i Mal Grad, koja su zaštićena od države zbog svog kulturno-historijskog značaja, ali i zbog posebnih vrsta biljnog i životinjskog svijeta.

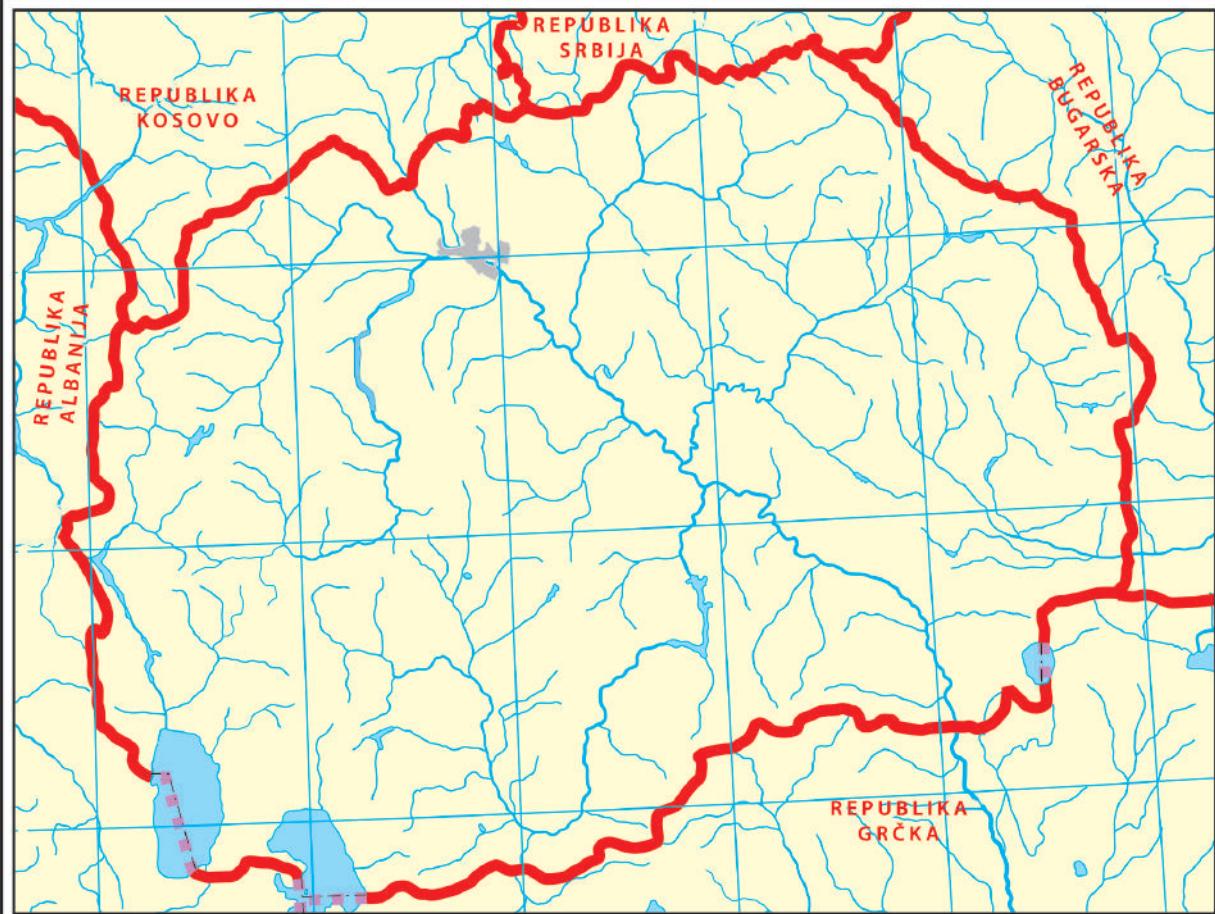

Dojransko Jezero nalazi se u jugoistočnom dijelu naše zemlje i najmanje je prirodno dolinsko jezero. Okružen je pojasom trske i bogat je vodenim biljkama. Poznat je po tradicionalnom načinu ribolova uz pomoć kormorana u ogradama od trske, tzv mandri.

ZADATAK

Razgledaj geografsku kartu Republike Sjeverne Makedonije. Pronađite prirodna i vještačka jezera, a zatim upišite njihova imena na nijemoj karti Republike Sjeverne Makedonije.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Za šta se vode koriste u našoj zemlji?
- Zašto je prekinut put mriještenja jegulje?
- Po čemu je Prespansko jezero poznato?
- Pronađite podatke o dubini tri prirodna dolinska jezera u Republici Sjevernoj Makedoniji.
- Koja prirodna planinska jezera poznajete?

AKTIVNOST

Prepostavimo da ste turistički vodič koji stranca mora upoznati s rijekom i jezerom u Republici Sjevernoj Makedoniji. Napravite plakat kojim ćete ih predstaviti i opisati. Možete ih predstaviti i u obliku prezentacije. Koristite nekoliko izvora putem kojih možete detaljnije upoznati stranca sa ljepotama voda u Republici Sjevernoj Makedoniji.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. U Republici Sjevernoj Makedoniji postoje _____ i _____ jezera.

2. Kroz koje gradove prolazi rijeka Vardar?

3. Rijeka izvire iz mjesta:

- a) Ponikva
- b) Vrutok
- c) Gostivar

4. Zašto je pod zaštitom UNESCO-a Ohridsko jezero?

DOLINE

ZADATAK

Na geografskoj karti pomoću geografskih boja pronađi doline u Republici Sjevernoj Makedoniji i imenuj ih.

Dolina je ravna površina okružena planinama. Zbog plodnog tla koje karakterizira doline i izobilja rijeka, na njima je razvijena poljoprivreda.

Pelagonija se nalazi u jugozapadnom dijelu naše zemlje i najveća je dolina u našoj zemlji. U njoj se proizvode: jabuke, suncokret, šećerna repa, ali uglavnom žito. Zbog toga se naziva „žitnicom“ Republike Sjeverne Makedonije.

Suncokret

Pšenica

Šećerna repa

Jabuka

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Ovče Polje se nalazi na lijevoj strani Vardara. Najveće naseljeno mjesto na tom području je grad Sveti Nikole. Proizvodi žitne kulture i najveći je proizvođač suncokreta u našoj zemlji.

Pološka Dolina (Polog) nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Republike Sjeverne Makedonije i jedna je od najrazvijenijih poljoprivrednih područja u našoj zemlji. Najviše se proizvodi: grah, kukuruz, pšenica, kupus, luk, paprika i paradajz.

Grah

Kupus

Skopska Dolina nalazi se u sjevernom dijelu naše zemlje bogata je proizvodima od ranog povrća uzgajanim u plastenicima.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Strumička Dolina nalazi se u jugoistočnom dijelu naše zemlje i odlikuje se bogatim i plodnim zemljom. Proizvodnja ranih povrtarskih kultura, raznih vrsta voća i povrća razvijena je zahvaljujući izgrađenom sistemu navodnjavanja.

Tikveška Dolina nalazi se u središnjem i južnom dijelu Republike Sjeverne Makedonije i poznata je po proizvodnji grožđa.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Gdje biste trebali ići ako želite kupiti veću količinu grožđa?
- Koji se gradovi nalaze u Pološkoj dolini?
- U kojoj dolini ili pored koje doline se nalazi tvoje mjesto prebivališta?

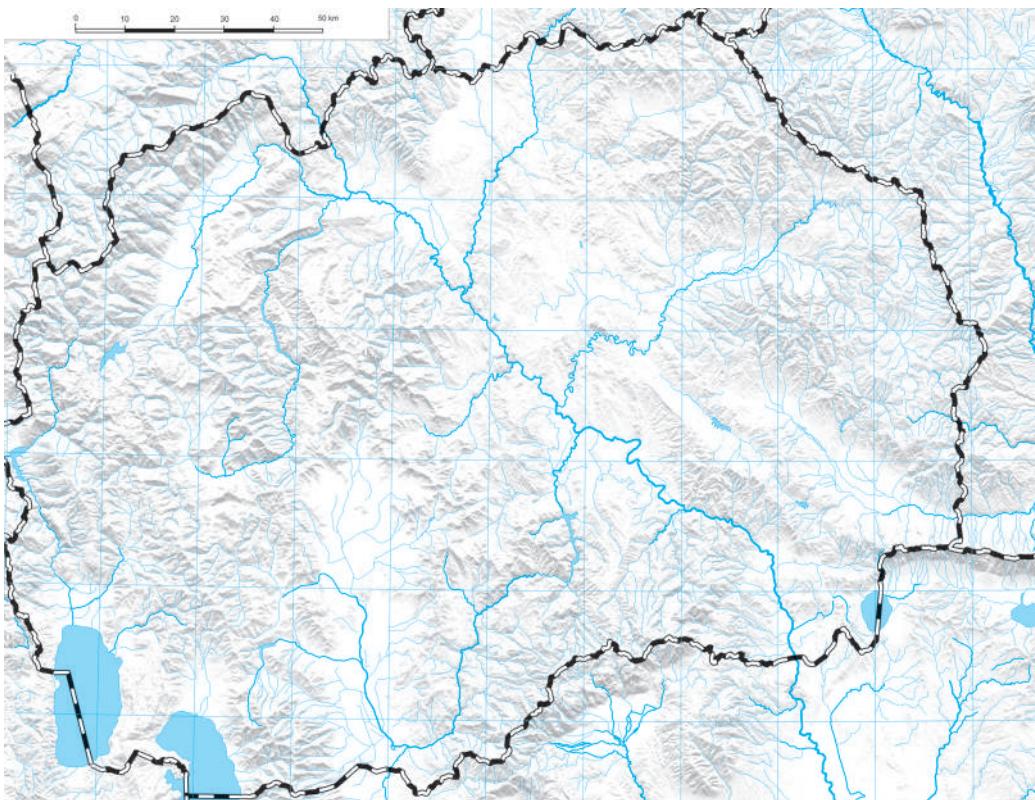
Berba grožđa

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

ZADATAK

Na nijemoj karti Republike Sjeverne Makedonije označi doline žutom bojom, a zatim ih imenuj.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. „Žitnica“ Republike Sjeverne Makedonije je:
a) Pološka dolina
b) Strumička dolina
c) Pelagonija

2. Zašto se najviše razvija poljoprivreda u dolinama?

3. Najbliža dolina mom mjestu prebivališta je _____
i ona je poznata po _____.

MJESTO POLOŽAJ MOG MJESTA PREBIVALIŠTA

Zejna, Leon i Violeta dogovaraju se da posjete jedni druge tokom ljeta i zime.

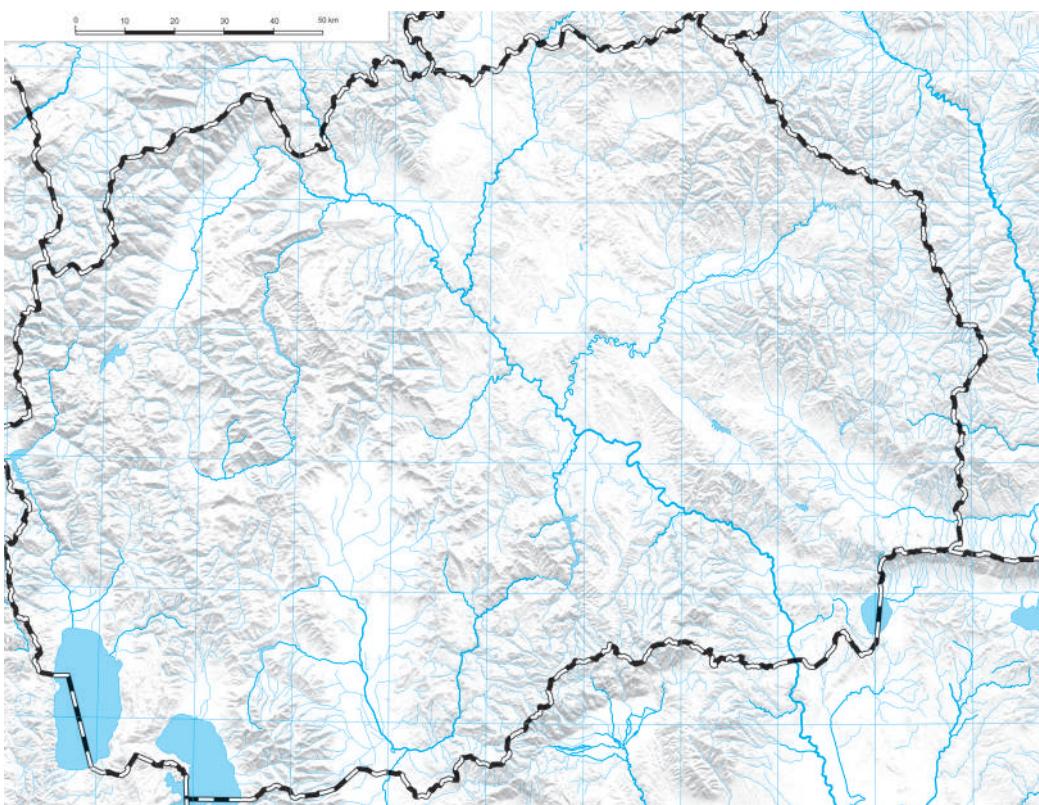
Planiraju posjetiti: grad Tetovo, mjesto Vrutok, planinu Korab i Korapski vodopad, Dojransko jezero i Osogovske Planine.

ZADATAK

Pronađite mjesta koja su posjetili Zejna, Leon i Violeta na geografskoj karti.

Podijelite se u grupe i neka svaka grupa odabere jedno od tih mesta. Zapišite sve što znate o njima, a zatim neka svaka grupa pročita ono što je napisala. Pokušajte da obilježite spomenuta mjesta na „nijemoj“ geografskoj karti.

ZADATAK

Pronađite svoje mjesto boravka na geografskoj karti, označite gdje se nalazi na nijemoj karti i popunite iskaze:

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Moje mjesto prebivališta je _____

Najbliži grad do njega je _____

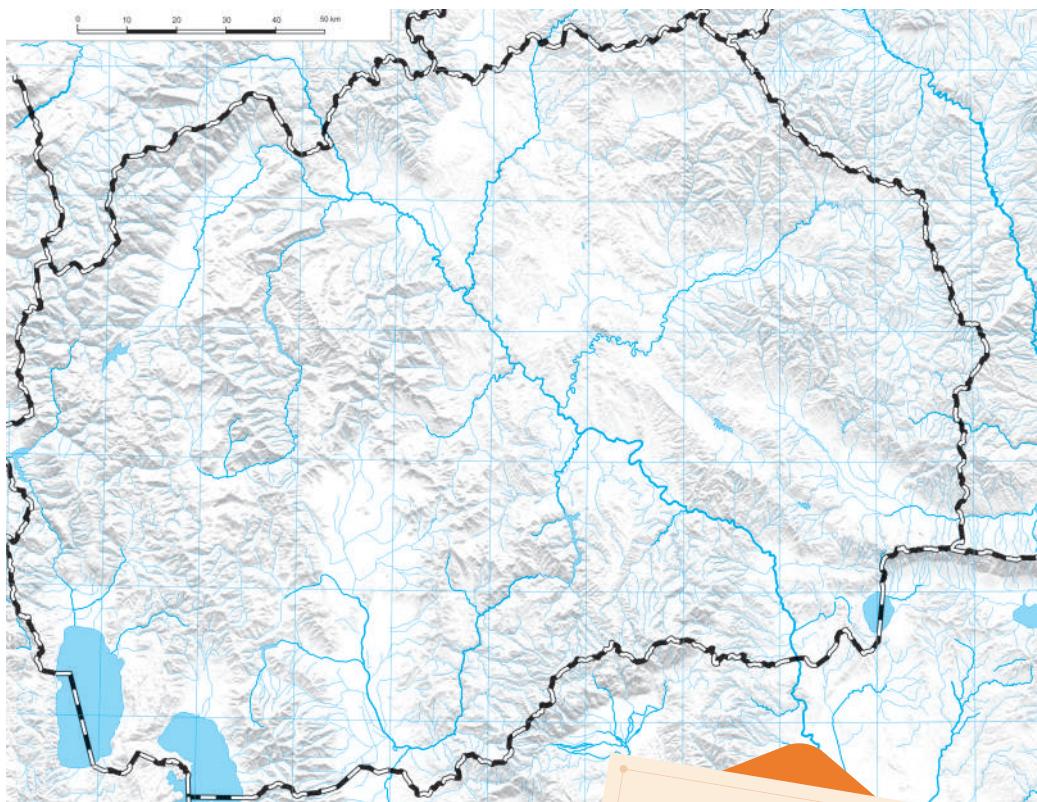
Najbliže selo je _____

Najbliža rijeka je _____ /rijeka
prolazi kroz njega.

Najbliže jezero je _____

Nalazi se u _____ dolini/najbliža dolina je _____

Najbliža planina/planine _____ /nalazi
se na planini _____

AKTIVNOST

Napišite pismo nepoznatom drugaru u kojem ćeš pokušati opisati mjestopolожaj tvog prebivališta.

PRIVREDNE DJELATNOSTI

Jonuz i Jasmina žive u selu. Njihova drugarica Elvira živi u gradu. Uče u istoj školi i istom razredu.

Jednog dana imali su zadatak da opišu čime se zanimaju njihovi roditelji.

Evo šta je Jasmina napisala:

„Sada je proljeće, moj otac je počeo saditi papriku i paradajz u vrtu. Također, posadio je i kupus. U tome mu je pomogao moj stariji brat. Uzgajamo povrće jer ćemo cijelo ljeto imati svježu papriku i paradajz, a kupus ćemo prodavati na jesen. Moja majka radi kao prodavačica na pijaci i prodaje proizvode koje proizvodimo.“

Jonuz je napisao:

„Moja majka zna veoma lijepo da veze. Ona veze narodne nošnje koje se prodaju po cijelom svijetu. Moj otac radi na našoj farmi i uzgaja krave i telad. Proizvodi mlijeko i mliječne proizvode koje kupuje jedna firma.“

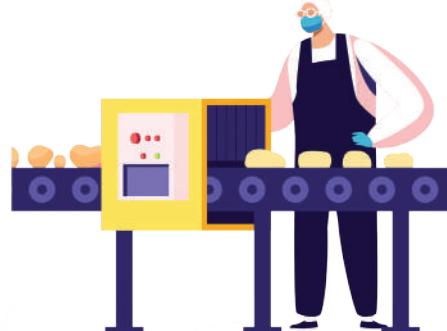
A Elvira je napisala:

„Moj otac radi u fabrici automobilskih dijelova. Morate biti vrlo oprezni da ne napravite grešku, jer su to dijelovi automobila i od njih zavisi sigurnost vozača. Moja majka radi kao inženjer u građevinskoj firmi. Firma gradi zgrade, kuće, bolnice, fabrike...“

RAZMISLI

Šta je zajedničko za sve tri porodice?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Porodice trojice drugara proizvode ili učestvuju u proizvodnji nečega. Oni se bave privrednim djelatnostima.

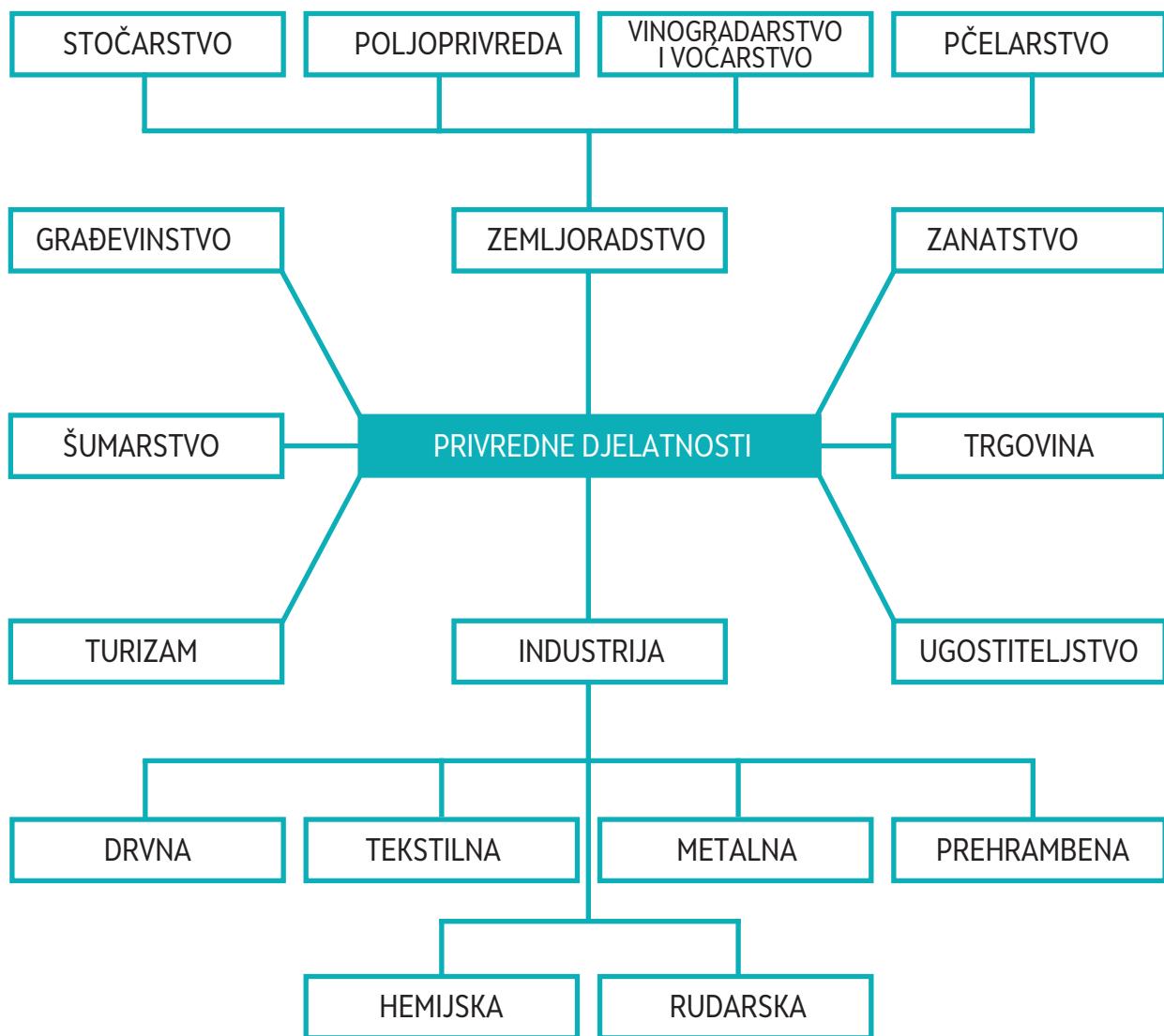
To su djelatnosti koje učestvuju u stvaranju materijalnih dobara. To znači da privredne djelatnosti imaju za cilj nešto proizvesti, razmijeniti, prodati i potrošiti.

Privreda je pokretačka snaga države. Što je privreda razvijenija, to je zemlja ekonomski jača.

ZADATAK

Razgledaj nazive privrednih djelatnosti i razmislite kojom se od privrednih djelatnosti bave roditelji troje drugara.

ZADATAK

U prazne redove napišite
čime se bave roditelji
trojice drugara.

Jasmina:

Majka _____

Otac _____

Jonuzov:

Majka _____

Otac _____

Elvirina:

Majka _____

Otac _____

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Šta podrazumijevaš pod pojmom poljoprivreda?
- Kako su industrija i trgovina povezani?
- Od čega zavisi da li će se turizam razvijati u nekoj zemlji?
- Koje su privredne djelatnosti razvijene u tvojoj općini?
- Koja privredna grana uopšte nije razvijena u tvojoj općini i objasni zašto je to tako?

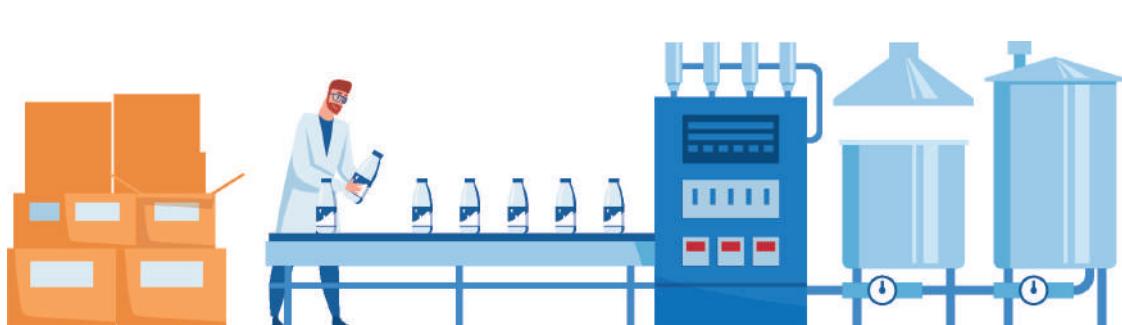
OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Sve privredne djelatnosti su međusobno povezane i međusobno zavisne jedna od druge. Razgledaj navedeni primjer, a zatim napišite primjer u kojem ćete opisati povezanost privrednih djelatnosti.

AKTIVNOST

Sjednite u krug. Svako od vas neka izvuče po jedan papirić na kojem je napisano ime privredne djelatnosti, ali ne smijete vidjeti naziv. Drugar pored tebe zalijepit će ti papirić na čelu. Počnите postavljati pitanja drugarima kako biste saznali koja je privredna djelatnost navedena na vašem papiriću. Pobjednik je onaj koji sa najmanjim brojem pitanja pogodi privrednu djelatnost.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Privredna grana koja se bavi preradom metala, drveta, kože, tekstila itd. zove se:
 - a) poljoprivreda
 - b) turizam
 - c) industrija
2. U koje privredne djelatnosti spada prodaja namještaja?

3. Merita je otišla kupiti jogurt u prodavnici. Koje su ekonomski grane uključene od početka primanja jogurta do njegove prodaje?

POVEZANOST PRIVREDE SA PRIRODNIM OSOBINAMA ZEMLJE

Nakon što su pročitali sastave Jasmine, Elvire i Jonuza, njihova drugarica Meri pitala je Jasminu i Elviru:

– Šta je potrebno za uzgoj povrća, a šta za proizvodnju dijelova za automobile?

Pomozite Jasmini i Elviri da objasne: Koji su uslovi i resursi poljoprivredniku potrebni da bi mogao proizvoditi poljoprivredne proizvode i koje su fabrike za proizvodnju automobilskih dijelova?

Potsjeti se:

- Zašto se poljoprivreda razvija u dolinama?
- Kako su povezani rudarstvo i industrija?

Da bi se zemlja mogla razvijati, mora imati razvijenu privredu. Razvoj privrede zavisi od prirodnih obilježja te zemlje. Prirodna obilježja uključuju: reljef, klimu i prirodne resurse.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako utiče reljef na razvoj privrede?
- Koja privredna grana se može razviti u planinama?
- Koja se privredna grana može razvijati pored jezera?
- Da li iste privredne grane mogu se razvijati bez razlike da li su na planinskim regijama ili dolinskim?
- Kakav je reljef u Republici Sjevernoj Makedoniji?

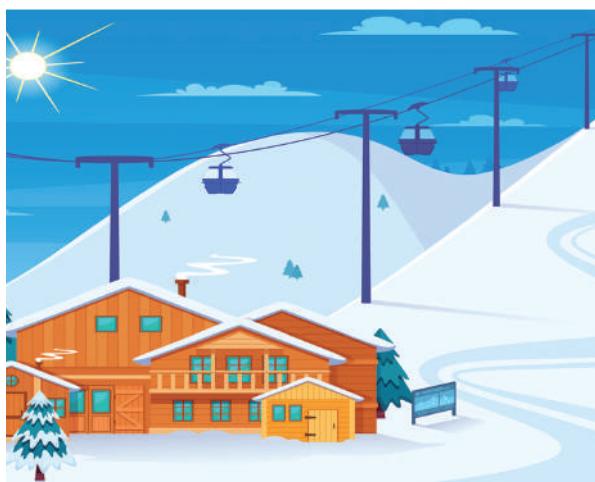
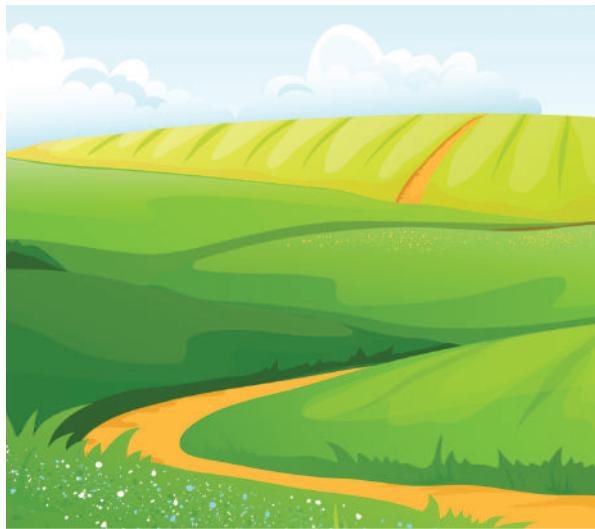
Reljef

Reljef u Republici Sjevernoj Makedoniji omogućava razvoj ekonomskih grana vezanih za šumarstvo, stočarstvo i turizam.

Šume pokrivaju 39% teritorije naše zemlje. Najprisutniji su u zapadnim dijelovima Republike Sjeverne Makedonije, a ima najviše hrasta i bukve. Drvo ima široku primjenu u građevinarstvu, drvnoj i hemijskoj industriji. Zabrinjavajuća činjenica je što se šume sve više smanjuju zbog sječe i upotrebe drveta kao sirovine za ogrjev.

Ljudi koji žive u planinskim područjima Republike Sjeverne Makedonije uglavnom se bave stočarstvom. To je važna poljoprivredna grana preko koje se obezbeđuju mesom, mlijekom i vunom.

Na planinama se razvijaju ugostiteljstvo i turizam, tako da ljudi imaju priliku uživati u ljepotama planina i baviti se sportom i rekreacijom (skijanje, planinarenje, paraglajding itd.). Popularna planinska turistička mjesta su: Popova Šapka na Šar Planini, Mavrovo na Bistri, Kopanki na Baba planini, Kruševo na Buševoj planini itd.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Koja od sljedećih ekonomskih grana je karakteristična za planinske predjele, a prisutna je u tvom mjestu prebivališta?

Doline i polja u Republici Sjevernoj Makedoniji, zahvaljujući plodnoj zemlji, dobrom vodosnabdijevanju i povoljnoj klimi, omogućavaju proizvodnju: voća, povrća, žitnih kultura i grožđa. U područjima s vodenim površinama (rijeke i jezera) razvija se turizam i ugostiteljstvo. Najpoznatija turistička mjesta su: Ohrid, Sveti Naum, Struga, Dojran, Prespansko jezero, Matka itd.

Republika Sjeverna Makedonija bogata je rudama, šta znači da postoji uslovi za razvoj rudarstva i iskorišćivanje ruda u teškoj industriji, ali i upotrebu rude uglja kao izvora energije. U rudnicima na teritoriji Republike Makedonije vade se: ruda bakra i zlato, olovo i cink, ugalj, mermer.

OTKRIJ

U kojim ekonomskim granama se koristi ugalj kao izvor energije?

Kamenolom za iskop mermera u Prilepu

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Koja od sljedećih ekonomskih grana je karakteristična za planinske predjele, a prisutna je u tvom mjestu prebivališta?

KLIMA

Od klime zavisi vodosnabdjenost rijeka i bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta koja je usko povezana s razvojem privrede, prije svega poljoprivrede i svih njenih podsektora, industrije (prehranbene, drvne i tekstilne), šumarstvo, saobraćaj, turizam u Republici Sjevernoj Makedoniji.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako klima može utjecati na razvoj privrede?
- Kako utječu sušni periodi na stočarstvo i poljoprivredu?

OTKRIJ

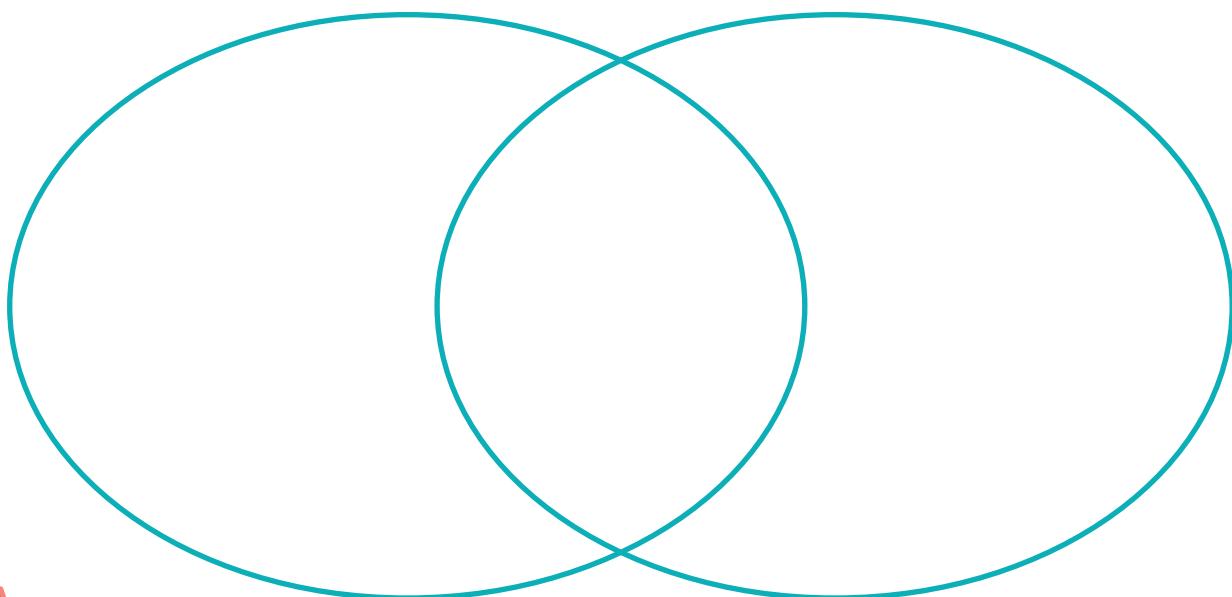
Koje ekonomске grane ne zavise od klime u Republici Sjevernoj Makedoniji?

AKTIVNOST

„Venov dijagram“

Zapišite dvije ekonomske aktivnosti. Kroz „oluju ideja“ saznajte koji su faktori važni za razvoj aktivnosti koje ste odabrali. Zapišite ih u Venov dijagram. Napišite zajedničke faktore u presjeku skupova. Razgovarajte o tome postoje li privredne djelatnosti koje nemaju zajedničke razvojne faktore?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Koje su privredne grane zajedničke za planinska i dolinska područja?

2. Koje su privredne grane najrazvijenije u planinskim područjima?

3. Objasnите kako količina padavina utječe na poljoprivredu.

ODGOVORNO KORIŠTENJE PRIRODNIH RESURSA

Baka Olgica i unuk Petar vozili su se na jug Republike Sjeverne Makedonije.

U blizini grada Bogdanci, Petar je primijetio nešto čudno.

– Gledaj, bako, na brdu su propeleri! - rekao je uzbudođeno.

– Nisu to propeleri, već su to vjetrenjače. Od njih se dobijaj električna energija, - odgovorila mu je baka.

– A zašto su izgrađene?

– Izgrađene su zato što ljudi pokušavaju koristiti izvore energije koji se neće trošiti. U ovom slučaju vjetrenjače su te koje koriste vjetar. Vjetar je jedno od prirodnih bogatstava kojima raspolaže neka zemlja, - odgovorila mu je baka.

– Na koji drugi način možemo sačuvati prirodna bogatstva? - zнатијелно je upitao Petar.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Kako se čovjek treba ponašati prema prirodi?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Pogledajte dokumentarni film „Medena zemlja” i razmisli:

Šta znače riječi glavne junakinje u filmu, Atidže: „Pola za mene, pola za pčele.”

Šta bi se dogodilo kad bi Atidže sakupila sav med od pčela?

Sve što čovjek koristi u svakodnevnom životu dolazi iz prirode. Za život koristi vodu, vazduh, zemlju, biljke, životinje. Brzi razvoj čovječanstva doprinosi sve većoj upotrebi prirodnih resursa. Nekontrolisana i prekomjerna upotreba prirodnih resursa narušava ravnotežu biološkog svijeta, ali uzrokuje i slabiji privredni razvoj nekom području, zemlji i šire.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Šta je to ravnoteža biološkog svijeta?
- Zašto nekontrolisana upotreba prirodnih resursa može dovesti do slabijeg ekonomskog razvoja?

Prirodni resursi su važni za živi svijet: ljude, životinje i biljke. Zbog toga je odgovorna upotreba resursa vrlo važna za njihov opstanak. Šta znači *odgovorna upotreba*? Odgovorna upotreba je kada svaki čovjek u svakoj državi štedi prirodne resurse i koristi različite načine za dobijanje energije koja će upotrijebiti obnovljive prirodne resurse.

ZADATAK 1

Voda je resurs bez kojeg ne može da postoji život na našoj planeti. O tome zavise biljke, životinje i ljudi.

Odgovori na slijedeća pitanja:

- Šta bi se dogodilo da ne štedimo vodu?
- A šta bi se dogodilo ako zagađujemo rijeke, jezera, mora i okeane?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

- Zapišite sve negativne posljedice za životinje, biljke i ljudi ako se voda ne štedi:

ako se zagade vode:

- Na koji način možeš doprinijeti uštedi vode i održavanju vode čistom?
- Kako ljudi koji su uključeni u industriju, općinu i ostali građani općine mogu da štede i održavaju vodu čistom?

ZADATAK 2

Električna energija nam je potrebna u svakodnevnom životu. Koristimo je u: našim domovima, fabrikama, bolnicama, radionicama, školama... Prirodni resursi, poput ugljena, nafte i prirodnog plina, sagorijevaju u elektranama za proizvodnju električne energije. Njihovo sagorijevanje zagađuje vazduh. Odgovori na pitanja:

- Kako zagađeni vazduh utječe na ljudе, biljke i životinje?
- Šta je potrebno učiniti da ne trošimo prirodne resurse na proizvodnju električne energije?
- Kako možemo uštedjeti električnu energiju?
- Kako mogu doprinijeti ostali stanovnici općine i ljudi koji su uključeni u privrede?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Da bismo izbjegli prekomjernu potrošnju prirodnih resursa, poput ugljena i nafte, i da bismo smanjili prekomjerno zagađenje okoline, nastojimo pronaći nove izvore energije. Takve izvore pronalazimo u obnovljivim prirodnim resursima, poput sunca, vjetra, vode, geotermalne energije i biomase. Tako se sunčeva energija sve više koristi instalacijom solarnih kolektora, vjetar služi za pogon vjetroelektrana koje proizvode električnu energiju, voda za proizvodnju električne energije u hidroelektranama, geotermalna energija koja koristi toplu vodu iz dubina zemlje za proizvodnju električne energije ili za grijanje domova i biodizela dobivenog iz biomase i kao gorivo za proizvodnju električne energije.

ZADATAK 3

Šume su riznica naše planete koju moramo sačuvati. U njima žive raznoliki biljni i životinjski svijet. Osim što nam daje svjež vazduh, drveće štiti korito rijeke od prelijevanja, a zemlju od klizanja. Čovjek koristi drvo za izradu namještaja, papira, ogrijevnog drveta i građevine. Ali čovjek ne siječe šume samo za te potrebe, već i da bi osigurao zemljište za izgradnju. Sve ovo doprinosi smanjenju šumske površine.

Odgovori na pitanja:

- Šta se događa sa biljnim i životinjskim svjetom šuma tokom nekontrolisane sječe?
- Šta se događa sa vazduhom?
- Na koji način možeš pomoći u smanjenju sječe šuma?
- Na koji način drugi građani mogu dati svoj doprinos?

Da bi se izbjegla upotreba drveta kao ogrijev, koriste se drugi izvori toplote, kao što su: pelete, geotermalni izvori, solarni kolektori. To su izvori energije koji dolaze iz obnovljivih prirodnih resursa. Takođe, korišćeni papir može se reciklirati i ponovo koristiti. Svoju ulogu u očuvanju šuma možete izraziti preko sadnje drveća.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

AKTIVNOST

Razgovarajte s drugarima kako možete i druge prirodne resurse odgovorno koristiti. Kroz „oluju ideja“ iznesite što više prijedloga kako očuvati okolinu i kako odgovorno koristiti prirodne resurse. Zapišite ideje na male plakate koje ćete postaviti u školu i u školskom dvorištu.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Sa kojim prirodnim resursima raspolaže tvoja općina?
- Kako koristi te prirodne resurse?
- Na koji način prirodni resursi u tvojoj općini doprinose razvoju privrede?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Opstanak čovjeka zavisi od _____
2. Napiši jedan način na koji ćete odgovorno koristiti vodu.

3. Napiši jedan način korištenja energije iz prirodnog obnovljivog resursa.

EKOLOGIJA

Mersiha se iz škole vratila sretna. Danas su imali aktivnosti koje će, kako im je rekao nastavnik, doprinijeti očuvanju životne sredine. Njezina mlađa sestra Lejla pitala je koje su to aktivnosti.

– Danas smo učili o ekologiji i napravili plakat na kojem smo napisali kako se trebamo ponašati kada smo u prirodi. Postavili smo ga u obližnjem parku. Nadam se da će posjetioci slijediti uputstva, rekla je Mersiha.

– Šta je ekologija? - pitala je Lejla.

– Ekologija je nauka o odnosu živih organizama i njihovom odnosu sa okolinom - odgovorila je Mersiha.

– Dakle, u školi ste istraživali kako se životinje, biljke i ljudi ponašaju jedni prema drugima?

– Da, i kako bismo se trebali ponašati prema okolišu - dodala je Mersiha.

– I kako se ponašati prema životnoj sredini? - pitala je Lejla.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Zašto nam je ekologija važna?
- Kako bismo se trebali ponašati prema okolišu?

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Mi ljudi dijelimo planetu Zemlju sa još velikim brojem živih organizama. To nam oduzima pravo da uništavamo prirodu. Neodgovornim ponašanjem prema prirodi uništavamo dom i ostalim živim organizmima. Svako od nas treba preuzeti odgovornost za očuvanje prirode kako bi je moglo koristiti još mnogo generacija. Imamo pravo na čistu okolinu, ali što je s našim dužnostima prema njoj?

Pogledaj slike, razmisli i odgovori!

Napušteni rudnik

Divlje deponije

U datim primjerima priroda je zagađena i narušena je biološka ravnoteža. Zemljишte je zagađeno hemikalijama i teškim metalima iz napuštenog rudnika više se ne može obrađivati, a teški metali su prodrli duboko u zemlju i zagadili podzemne vode. Te će vode biti zagađene i pune štetnih materija. U njoj neće moći živjeti životinjski i biljni svijet, a bit će štetni i za čovjeka.

Divlje deponije zagađuju zemlju i vazduh, zagađeni vazduh štetno deluje na zdravlje ljudi, biljaka i životinja. Otpad koji se nalazi u njima neće se raspadati i zagađivat će zemlju, vazduh i vodu dugi niz godina.

- Ko zagađuje prirodu?
- Zašto to čini?
- Ovo je samo nekoliko primjera kako čovjek zagađuje i uništava prirodu.

Pokušajte napisati još primjera koji će pokazati štetan utjecaj čovjeka na prirodu:

Načini na koji možeš doprinijeti podizanju ekološkoj svijesti kod drugih o životnoj sredini i sudjelovanju u održavanju zdrave okoline su:

- selekcija i reciklaža otpada;
- sadnja drveća koje će biti dio biljnog svijeta koji pročišćava vazduh;
- uključenost u ekološke akcije.

- Na koji još način možeš doprinijeti očuvanju zdrave životne okoline?

Zanimljive činjenice

Rijeka Sitarum, Indonezija, oko tisuću je puta zagađenja od obične vode za piće i sadrži velike količine otrovnih materija u njoj. Oko 2.000 fabrika koristi rijeku kao izvor vode i u njoj bacaju svoj industrijski otpad.

Ekološku katastrofu koja traje i danas nastala je havarijom u nuklearnoj elektrani Černobil 1986. godine. U radijusu od 30 km oko centrale, zemlja je zagađena i ovdje niko ne živi.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Ekologija se bavi:

- a) odnosu između živih organizama i njihovom odnosu prema okolini
- b) obezbeđenju prirodnih resursa
- c) uzgojem biljaka

2. Na koji način možeš doprinijeti očuvanju zdrave okoline?

3. Koji je najveći zagađivač prirode?

SELEKCIJA I RECIKLAŽA OTPADA

Mersihina sestra Lejla odlučila joj je pomoći u njenim naporima da očuva prirodu i životnu sredinu. Kad god je išla na izlet, sa sobom nosila je papirni pribor za jelo spakovan u platnenu vreću. Nije se složila sa svojim drugarima koji su koristili plastične čaše i tanjire. Nije se složila s njima i kad su sav otpad koji su napravili za vrijeme izleta, ostavili razbacani u prirodi. Skupljala ga je u posebne vreće i na putu kući razdvojila i bacila u posebne kontejnere.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Zašto Lejla koristi papirni pribor?
- Zašto Lejla sakuplja otpad i baca ga u posebne kontejnere?

Selekcija i reciklaža otpada je već odavno ustaljena navika ljudi u razvijenim društvima. Na taj način vrlo male količine otpada završavaju na deponijama, štiteći okolinu i štedeći puno resursa. Plastika, staklo, papir, limenke, metalni i organski otpad najvažnije su karike u lancu recikliranja i ponovne upotrebe.

Objašnjenje: Ponovna upotreba znači ponovo da se iskoristi neki predmet nakon što je već bio korišten. Ponovna upotreba i recikliranje nisu isto.

Selektiranje je kada se svaka vrsta otpada odvoji i odvozi u posebnim kontejnerima namijenjenim odgovarajućoj vrsti otpada od plastike, papira, stakla, metala, organskog otpada. Ovako razvrstan otpad odvozi se u fabrike, gdje se reciklira. Ovo je prvi korak u zaštiti naše planete od zagađenja.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

Svaka od ovih vrsta otpada može se ponovo upotrijebiti ako se reciklira. To znači da se otpad odvozi u fabriku gdje se reciklira i stvara novi proizvod. Ovo štedi prirodne resurse i čuva prirodu od zagađenja.

Iako se recikliranje otpada vrši u specijalnim fabrikama, predmete koje ste već koristili kod kuće možete reciklirati ili ponovo koristiti.

RAZMISLI I ODGOVORI!

- Šta možete reciklirati kod kuće? Kako ćete to učiniti?
- Šta možete ponovo koristiti kod kuće, a šta u školi?

Zanimljive činjenice:

- Recikliranjem jedne tone kancelarijskog materijala spašava se 17 stabla drveća.
- Za razgradnju papirne čaše potrebno je do pola godine (u prirodnim uslovima), dok je za razgradnju plastične čaše potrebno više od 100 godina.
- Za razgradnju plastike potrebno je 10 do 50 godina, a za razgradnju najlona potrebno je 40 godina.
- Potrebno je od 20 do 25 godina da se žvakaća guma razgradi.
- Od 2021. godine, Evropska unija povlači iz prodaje slamke, plastične tanjire i pribor za jelo, kao i druge proizvode od plastike za jednokratnu upotrebu.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

AKTIVNOST

Skupite plastične boce koje koristite u domaćinstvu i od njih napravite predmete koji se mogu ponovo koristiti. Istaknite predmete izrađene u školski hol. Izračunajte koliko ste boca koristili. Na taj način pomogli ste da se te boce pronađu u prirodi i da je ne zagađuju.

AKTIVNOST

Pogledajte gde se u tvojoj općini postavljaju kontejneri za selektiranje otpada i da li građani pravilno koriste postavljene kontejnere? Razgovarajte u razredu o tome šta možete poduzeti kako biste povećali svijest građana o selekciji otpada. Preduzmite akciju na općinskom nivou povezane sa zaključcima diskusije.

OKRUŽENJE U KOJEM ŽIVIM

AKTIVNOST

Napišite poruke na malim plakatima kako biste među drugima podigli svijest o okolini. Nacrtajte ilustracije neodgovornog ponašanja prema okolini i stavite znak STOP na njih. Postavi pripremljene plakate na vidljivo mjesto u školskom dvorištu i školi.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

- Zašto bismo trebali selektirati i reciklirati?

- Kako možeš doprinijeti očuvanju prirode i životne okoline?

EKO ISTRAŽIVANJE

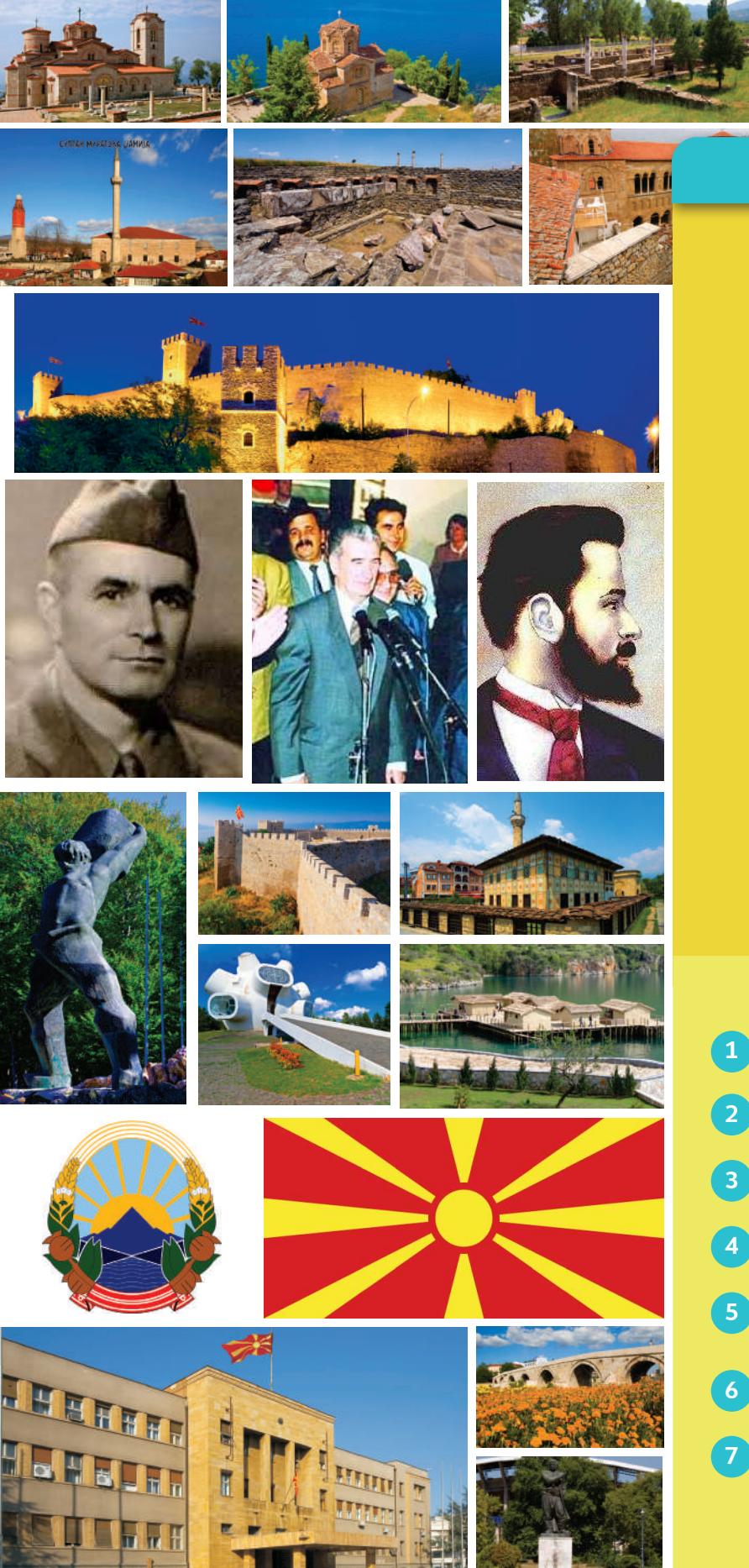

Zagađenje zemlje doprinosi do narušavanja zdravlja stanovnika i smanjenju prinosa u poljoprivredi. Istraži kako se zagađuje zemlja u tvojoj općini i šta se preuzima u vezi sa tim.

- Podijelite se u grupe.
- Dogovorite se o grupnim pravilima.
- Izaberite jednog druga koji će prezentirati istraživanje na kraju. Također, odaberite druga koji će fotografirati ono što ste istražili.
- Neka svaka grupa istraži:
 - Na kojim mjestima postoje divlje deponije, ko ih stvara i kako se općina s tim nosi?
 - Kako je regulisano bacanje otpada na općinskom nivou?
 - Na koji način je zemljишte zagađeno u općini?
 - Kako utječe zagađenje zemlje na poljoprivredne prinose?
 - Kako utječe zagađenje zemlje na zdravlje ljudi?

- Napravite plan istraživanja. Ne zaboravite planirati materijale koji će vam biti potrebni za istraživanje.
- Razmislite o izvorima iz kojih možete saznati i prikupite što više informacija. Tome mogu pomoći nastavnici biologije, stanovnici općine koji se bave poljoprivredom, gradonačelnik/gradonačelnica i općinski uposlenici, zdravstveno osoblje u bolnici/ambulanti.
- Pripremite koja ćete pitanja postavljati prilikom obavljanja intervjuja ili ankete.
- Vodite dnevnik aktivnosti.
- Na kraju istraživanja sumirajte primljene informacije, ponudite rješenje problema, napravite prezentaciju i predstavite svoj rad zaposlenima u općini i pred vašim drugarima iz škole.

MOJA ZEMLJA

- 1 Prošlost savremene makedonske države
- 2 Skoplje – glavni grad
- 3 Državne institucije
- 4 Državni simboli
- 5 Multikulturalni i multietnički karakter države
- 6 Građanski karakter države
- 7 Aktivno učešće, sloboda govora, pravo izbora, jednakost

TEMA 3

MOJA ZEMIJA

Rezultati učenja

Nakon proučavanja teme umijet i moći ćeš da:

- navodiš i opisuješ važne događaje iz prošlosti, koji su važni za stvaranje moderne makedonske države,

- identificirajuš Skoplje kao glavni grad i opisuješ njegove karakteristike,

- praviš razliku između najvažnijih državnih institucija,

- objašnjavaš multikulturalni/multietnički i građanski karakter države.

Razvijat ćeš i:

- poštovanje različitih etničkih zajednica koje žive u Republici Sjevernoj Makedoniji,

- identitet državljanina Republike Sjeverne Makedonije.

ILINDANSKI USTANAK I KRUŠEVSKA REPUBLIKA

„Djeda, da te pitam nešto“, rekla je Ilina. „Ukoliko imaš vremensku mašinu, gdje bi volio da se vratиш i koliko godina unazad?“

„Zanimljivo pitanje. Volio bih se vratiti u vrijeme Ilindanskog ustanka, prije stotinu godina unazad. „Konkretno, Drugog avgusta 1903. u Kruševu“, rekao je djeda Dimo.

„Oh, to zvuči kao moje ime i dogodilo se na moj rođendan. Znam da su mi dali ime jer tada je praznik Sv. Ilija. „A šta je to ustank?“ Zapitala je Ilina začuđeno.

„Ustanak je organizirana borba naroda za veća prava. Obično se to događa zbog nezadovoljstva vlasti. U Ilindanskom ustanku, makedonski narod nije bio zadovoljan osmanlijskom vlašću. Zato više drugova istomišljenika se složilo da se bori za promjenu vlasti.“ - objasnio je djed Dimo.

„A zašto baš u Kruševu?“ - upitala je ponovo Ilina.

„Zato što su u **Kruševu ustanici uspjeli stvoriti vlastitu vladu i malu državu nazvanu Kruševska Republika**. Ta država je postojala samo deset dana, ali je vrlo važna za stvaranje makedonske države. - odgovorio je djed Dimo.

„A zašto samo deset dana?“ - ponovo je upitala Ilina.

„Zato što su Osmanlike okupile ogromnu vojsku i uspjele pobijediti makedonske ustanike i tako povratiti njihovu teritoriju nazad“ - odgovorio je djed.

„A šta bi ti tamo radio?“ - upitala je Ilina.

„Upoznao bih Nikolu Kareva, prvog predsjednika Kruševske Republike, vojvodu Pitu Gulija, koji je hrabro poginuo na Mečkinom Kamenu ...“

Pomogao bih u pravljenju više trešnjevih topova ...“

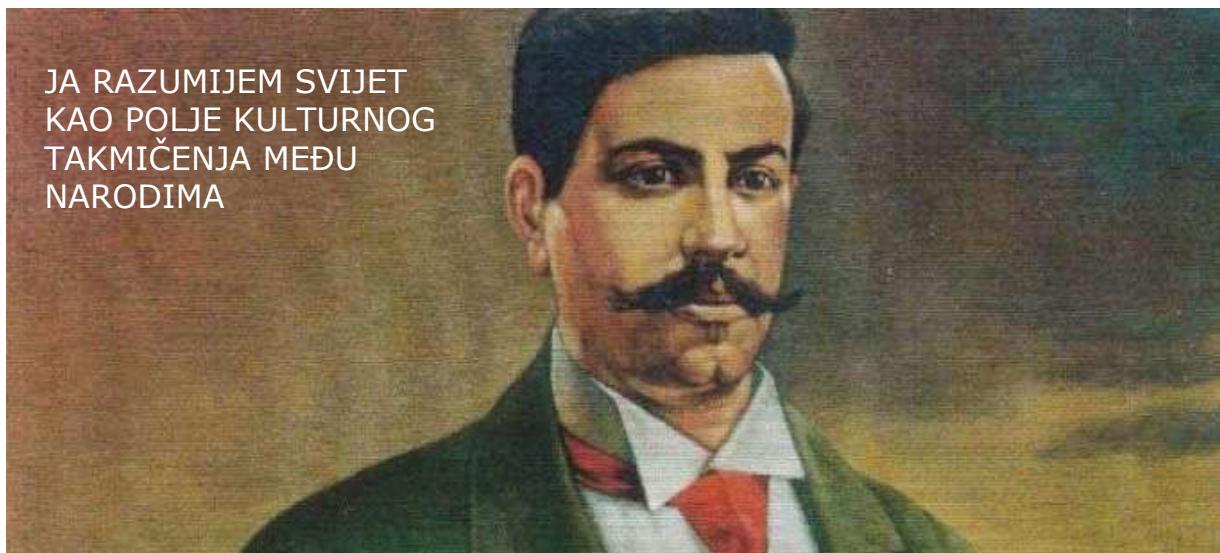
„A da li je Goce Delčev bio tamo?“ - ponovo se javila Ilina.

„**Ne, Goce Delčev umro je nekoliko mjeseci prije početka ustanka, ali je učestvovao u njegovoj pripremi. Riječi Goce Delčeva: „Ja razumijem svijet, kao polje kulturnog takmičenja među narodima“, dovele su borce za slobodu do stvaranja makedonske države.**““

„Ako je Ilindanski ustanak propao, zašto je to toliko važan?“ - upitala je Ilina.

„To je jako važno jer se **u ustanku nisu borili samo Makedonci, već i svi drugi koji su živjeli na tom području**. Znaš li da su ustanici iz Kruševa napisali pismo svoj braći i susjedima u kojem su ih pozvali da im pomognu u borbi protiv zajedničkog neprijatelja? Bilo im je važno da žive zajedno, bez obzira kojoj vjeri ili narodu pripadaju. To pismo u historiji se zove **Kruševski manifest / proglašenje**“ - rekao je djeda Dimo.

JA RAZUMIJEM SVIJET
KAO POLJE KULTURNOG
TAKMIČENJA MEĐU
NARODIMA

ZNATE LI DA:

- Poruka za saživot, koja se šalje kroz Kruševski manifest, odnosi se na sve časne građane, bez obzira kojoj naciji ili vjeri su pripadali: Makedoncima, Albancima, Turcima, Vlasima, Srbima, kršćanima ili muslimanima. Svi su imali zajedničkog neprijatelja protiv kojeg su se morali boriti, osloboditi i stvoriti zajedničku državu. To je bilo Osmanska Imperija. Neki su bili aktivno uključeni i pomagali, dok drugi nisu učestvovali, ali nisu sprečavali razvoj ustanka sa predajom pobunjenika.
- Članovi privremene vlade Kruševske Republike, bili su: Dinu Vangel, Dimitar Sekulov, Đorđi Čače, Nikola Balju, Teohar Neškov, Hristo Ćurčiev.

Nikola Karev -
predsjednik
Kruševske
Republike

Izrada topa od trešnjinog drveta

- Ispod je originalni tekst Kruševskog manifesta. Neke riječi možda ne razumijete jer su napisane na starom makedonskom jeziku koji se tada govorio. Uz pomoć nastavnika/nastavnice pročitajte tekst manifesta ili poslušajte digitalnu verziju i razjasnite nepoznate riječi.

Kruševski manifest/proglas

Braćo zemljaci i dragi susjeti!

Mi, vaši vječni susjeti, prijatelji i poznanici iz lijepog Kruševa i njegova kićena sela, bez razlike na vjeru, narodnost, pol i ubjeđenja, više ne možemo da podnosimo tiraniju žednih za krv i gladnih izdajnika za ljudsko meso, koji gledaju da nas i vas dovedu do noža, i nas i vas da dovedu do prosjačkog štapa i naša mila i bogata Makedonija da zaliči na pustu pustinju, danas podižemo glavu i riješili smo da se puškom branimo od naših i vaših dušmana i da dobijemo slobodu.

Vi dobro znate da mi nismo loši i razumijete da smo od muke stavili glave u torbu, da bi živjeli kao braća ove zemlje, mi vas imamo kao svoje i želimo da do kraja ostanemo svoji.

Mi nismo podigli puške protiv vas – to bi bilo sramota za nas; mi nismo podigli puške protiv mirnog, radnog i poštenog turskog naroda, koji se prehranjuju kao i mi krvavim znojem – to je naš brat s kojim smo živjeli i opet želimo da živimo; mi nismo izašli da se koljemo i pljačkamo, da palimo i krademo – dosta nam je od svih zuluma bezbrojnih osvajača po našoj sirotoj i okrvavljenoj Makedoniji; mi nismo izašli da pokrštavamo ili obesčastimo vaše majke i sestre, žene i kćerke; trebate znati da su vaša imovina, vaš život, vaša vjera i vaša čast nama toliko vrijedni, koliko su i naši. Samo, da bi čuvali imovinu, život, vjeru i čast, mi smo uzeli pušku.

Mi nismo izdajnici svoje zemlje, koja nas je rodila, mi nismo lopovi i kradljivci, nego revolucionari pod zakletvom da umremo za pravo i slobodu; mi se buntujemo protiv tiranije i protiv ropstva; mi se borimo i borit ćemo se protiv izdajnika, protiv lopova, protiv zulumčara i kradljivaca, protiv nasilnika naše časti i naše vjere i protiv oni koji cijede naš znoj, i eksploriraju naš trud. Od nas, i od naših sela da se ne bojite – nikome štetu nećemo uraditi.

Mi ne samo da vas imamo kao svoju braću, nego vas i žalimo kao svoju braću, jer razumijemo da da ste i vi robovi kao i mi, robovi cara i carskih begova, efendija i paša, robovi bogatih i jačih, robovi nasilnika i zulumčara, koji su zapalili carstvo na sve četiri strane i koji su nas naterali da dignemo glave za pravo, za slobodu i za ljudski život. Za pravo, za slobodu i za ljudski život pozivamo i vas da dođete da se borimo!

Dođite braćo muslimani, pridružite nam se da krenemo protiv vaših i naših dušmana! Dođite pod zastavom „Autonomne Makedonije“! Makedonija je naša zajednička majka i zove nas da joj pomognemo. Dođite da polomime lance ropstva, da se oslobođimo muka i stradanja, i da presušimo rijeke od krvi i suza!

Pridružite nam se, braćo da spojimo duše i srca i da se spasimo, da naša čeljad i unuci žive mirno, da rade spokojno i da napreduju!...

Drage naše komšije! Kao Turci, Arnauti i muslimani, razumijemo, i vi se mislite, jer carstvo je vaše i vi niste robovi, kad na carskoj zastavi nema krsta, a ima zvijezda i mjesecina. Jer nije tako i da grijesite, vi ćete se brzo sjetiti i razumijeti. Ali ako zbog obraza ne možete da nam se pridružite i da se okrenete protiv carske tiranije, mi, vaši po domovini i braća po stradanju, nećemo se zamjeriti i nećemo vas mrzeti. Mi ćemo se sami boriti i za nas i za vas, ako je potrebo, do jednog ćemo umrijeti pod zastavom naše i vaše slobode i za naše i za vaše pravo. „Sloboda ili smrt“ je zapisano na naša čela i na našu krvavu zastavu. Mi smo već podigli zastavu i nema vraćanja. Ako nas i vi gledate kao svoju braću i želite nam dobro, ako planirate da opet živite sa nama, kao što ste i do sada živelji i ako ste odani i dostojni sinovi majci Makedoniji, možete da nam pomognete samo sa jednim nečem – a to je velika pomoć, da se ne udružite sa dušmanima, da ne dođete sa puškom protiv nas i da ne činite zulum po pravoslavnim selima!

Neka Gospod Bog blagoslovi svjetu borbu za pravo i slobodu!

Neka su živi borci za slobodu i svi pošteni i dobri makedonski sinovi!

Ura! Za „Autonomnu Makedoniju“

RAZMISLI I ODGOVORI

- Kome je pismo upućeno?
- Zašto su makedonski pobunjenici napisali to pismo?
- Kakvu poruku šalju stanovnicima okolnih područja?
- Šta biste uradili da živite u to vrijeme?

Čitanje Kruševskog manifesta

Makedonijum, Kruševo

„Djede!“ - rekla je Ilina, „vidjela sam fotografije ljudi koji su vladali za vrijeme Kruševske Republike. Svi su muškarci. Šta su radile djevojčice, majke, bake? Žene nisu pomogle u ustanku?“ „Kako nisu pomogle“ - rekao je djed Dimo. „Pomogle su na mnogo načina. Zajedno su pripremale ustanak, pripremale hranu i odjeću, nabavljale oružje, nosila, lijekove, zbrinjavale ranjenike, skrivale ih u svojim kućama kako ih ne bi našli vojnici osmanlijske vojske. Čuo sam za jednu heroinu, u starosti, baku Para Grndarovsku iz Kruševa, koja je bila siromašna, ali je i dalje svom dušom učestvovala u ustanku. Ljudi poput nje postale su majke pobunjenika koje su se brinule o njima dok su bili bolesni, prale im odjeću i kuhale za njih. Neke od njih su čak uzele pušku u ruke i postale borci / heroine.“

Spomenik
Mečkin Kamen

Vojvoda Pitu Guli i njegova četa u bitki kod
Mečkinog Kama 1903. godine

AKTIVNOST

Pogledajte odlomke iz makedonskog igranog filma „Republika u plamenu“
(<https://www.youtube.com/watch?v=uhAl2R4hWRk>;
<https://www.youtube.com/watch?v=o4JoBAwU1rU>;
https://www.youtube.com/watch?v=y_cjzXq0nhk), koji predstavlja organizaciju vlasti u Kruševskoj Republici i način života ljudi u tom periodu. Izdvojite tri lika koji će na vas ostaviti najjači utisak i opišite njihovu ulogu u ustanku.

ZADATAK

Da vam bude jasnije, posjetite Muzej Makedonske revolucionarne borbe. Postoje voštane figure i priče iz ovog perioda, koje možete vidjeti virtualnom posjetom (<http://mmmb.org.mk/muzej/index.php/mk/edukacija/istrazuvame>) ili fizičkim prisustvom. Zatim, uz pomoć nastavnika, napravite historijski kutak sa fotografijama i predmetima iz perioda Ilindanskog ustanka i igrajte uloge likova koji su na vas ostavili najjači utisak.

AKTIVNOST

Napravite predstavu/dramatizaciju s likovima koji su ostavili najjači utisak i imaju glavnu ulogu u organizaciji i realizaciji ustanka.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

U sljedećim pitanjima zaokružite slovo prije odgovora za koji mislite da je tačan:

1. Na koji datum je počeo Ilindanski ustank?
 - a. 2. Avgust 1903. godine
 - b. 2. Avgust 1944. godine
 - c. 13. Novembar 1945. godine
 - č. 8. Septembar 1991. godine
2. Koliko dugo je postojala Kruševska Republika?
 - a. Dva dana
 - b. Deset dana
 - c. Jedan mjesec
 - č. Deset godina
3. Kako se zvao predsjednik Kruševske Republike?
 - a. Dame Gruev
 - b. Goce Delčev
 - c. Nikola Karev
 - č. Pitu Guli
4. Kakve su bile namjere ustanika?
 - a. da se riješe osmanske vladavine.
 - b. da stvore svoju azbuku.
 - c. da poboljšaju sredinu.
 - č. da se istaknu pred drugima.
5. Kako se zove pismo kojim makedonski pobunjenici/ustanici pozivaju sve susjede da im se pridruže u zajedničkoj borbi?
 - a. Ilindanska poruka
 - b. Kruševski manifest
 - c. Ilindanska zakletva
 - č. Kruševska Republika

PROŠLOST SAVREMENE MAKEDONSKE DRŽAVE

ASNOM

Tokom velikog odmora, grupa učenika se dogovorila da igraju igru „vremenska mašina“. Ilina predlaže povratak u Drugi svjetski rat, a Florent i Dženifer to odmah prihvataju. Obraćaju se nastavniku da im dozvoli da istražuju na pametnoj tabli u učionici. On bira koje ključne riječi će koristiti za otkrivanje položaja makedonske države i beneficije za nju na kraju rata: NOB, ASNOM, Metodija Andonov - Čento. I odmah se suočavaju s nepoznatim riječima. „Šta je ASNOM?“- upitala je Džennifer. „A, navodno, NOB, znaš šta je?“ - rekla je Ilina. Florent, da bi se učinio važnim, rekao je da je Čento ime njihovog naselja, a kod njegove bake u Prilepu, na trgu se nalazi spomenik Čenta. „Mora da je važna ličnost, čim su mu napravili spomenik“ - pridružio se njihov prijatelj Jovan. „Hajdemo redom da saznamo šta znače i zašto su ključne riječi važne, a zatim da ih predstavimo ispred nastavnice“- predložio je Florent. Svi su se složili sa njegovim prijedlogom.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Šta mislite do kojih podataka su došli likovi u priči?
- Znate li nešto o ključnim riječima koje je naveo nastavnik?

NOB - skraćenica je od tri riječi koja znači: Narodno oslobodilačka borba. Borba se vodila tokom Drugog svjetskog rata, a započelo ju je makedonsko stanovništvo kako bi se oslobođilo tuđe okupatorske vlasti. Poruka o suživotu koju je poslala Kruševska Republika doživljava pravo ostvarenje tokom Drugog svjetskog rata, kada se partizanski odredi puni Makedonaca i Albanaca, Turaka, Vlaha, Srba, Jevreja... Ibe Palikuća, Petre Piruze, Mara Naceva, Bajram Šabani, Isak Sion, Kemal Agoli, Vera Aceva, Živko Brajkovski, Kemal Sejfula. Nafi Sulejmani, Dimitar Vlahov, Elpida Karamandi, Kiril Gligorov, Panko Brašnarov i mnogi drugi heroji i heroine borili su se za slobodu naše zemlje. Neki od njih su učestvovali u ASNOM-u, i u stvaranju države, a neki su izgubili živote u ratu. Svi imaju različite životne priče.

UČESNICI U NOB-U I ASNOM-U

AKTIVNOST

Stavite papiriće u kutiju sa imenima pomenutih heroja/heroina, koji su učestvovali u NOB -u, a koji su spomenuti. Zajedno sa još dva drugara iz razreda izvucite tri imena i istražite njihovu biografiju. Pripremite zajedničku prezentaciju. Ako u razredu ima više učenika, uz pomoć nastavnika dodajte još imena heroja/heroina - učesnika (delegata) na prvom zasjedanju ASNOM-a i ponovite postupak

ASNOM - je skraćenica od nekoliko riječi, u kojima svaka riječ ima određeno značenje. Antifašistička skupština narodnog oslobođenja Makedonije (ASNOM) označava prvu makedonsku skupštinu koja je imala pravo da donosi zakone. Na toj skupštini stvorena je moderna makedonska država. Prvo zasjedanje ASNOM-a održana je 2. avgusta 1944. godine u manastiru „Sv. Prohor Pčinski“. Donijela je vrlo važne odluke, važne za razvoj moderne makedonske države. Na primjer: makedonski jezik bio je proglašen službenim jezikom, svi građani su bili jednaki u svojim pravima, a Ilinden je proglašen državnim praznikom.

Metodija Andonov Čento prvi je predsjednik ASNOM-a, odnosno prvi predsjednik makedonske skupštine i makedonske države.

Panko Brašnarov - kao najstariji delegat otvorio je prvu sednicu ASNOM -a:

Neke važne tačke iz DEKLARACIJE ASNOM-a o osnovnim pravima građana demokratske Makedonije:

- Svi građani savezne makedonske države jednaki su i ravnopravni pred zakonom, bez obzira na nacionalnost, pol, rasu i vjeru;
- Svakom građaninu je zagarantovana sigurnost, ličnosti i imovine, pravo na imovinu je zagarantovano;
- Svakom građaninu je zagarantovana sloboda vjeroispovijesti i sloboda savjesti.
- Svim građanima je zagarantovana sloboda govora, štampe, okupljanja, dogovora i slobode udruživanja.
- Izbiračko pravo demokratske Makedonije birači ostvaruju tajnim glasanjem na osnovu općeg, jednakog, direktnog i ličnog prava glasa.
- Svaki građanin koji je napunio 18 godina ima pravo glasa i biranja u svim izbornim tijelima narodne vlasti, ako nije optužen za bilo koji prijestup.

РАЗМИСЛИ И ОДГОВОРИ

- Zašto se Prvo zasjedanje ASNOM-a nazvano drugi Ilindan?
- Uporedite Proglašenje Kruševske Republike sa rješenjima ASNOM-a i objasnite kakvu poruku ovi dokumenti šalju u pogledu prava svih građana.

DEKLARACIJA

ASNOMA-a o osnovnim pravima građanina demokratske Makedonije, 2 avgust 1944 g.

Svi građani federalne makedonske države su jednaki i ravnopravni pred zakonima, ne gledajući njihovu narodnost, pol, rasu i vjeroispovijest.

Nacionalnim manjinama Makedonije osiguravaju se sva prava slobodnog nacionalnog života. Svakom građaninu zagarantovana mu je sloboda vjeroispovijesti i sloboda savjesti.

Svim građanima se garantuje sloboda govora, štampe, skupljanja, dogovora i slobode udruživanja. Izborno pravo demokratske Makedonije vrše birači tajnim glasanjem na osnovu opštog, jednakog, neposrednog i ličnog izbornog prava.

Pravo da biraju i da budu izabrani u svim izbornim tijelima narodne vlasti imaju svaki građanin i svaka građanka koji su napunili 18 godina, ako nisu osuđivani za neki prijestup. Dok traje narodno-oslobodilački rat, po rješenju ASNOM-a, može se odstupiti od principa tajnog i neposrednog glasanja.

Svakom građaninu je zagarantovano pravo na žalbu protiv rješenja organa vlasti prema načinu predviđen zakonom. Svaki građanin ima pravo na molbu i žalbu kod svih državnih vlasti. Narodna vlast se brine da odstrani nepismenost i podigne narodnu kulturu, kao i da osigura besplatnu prosvjetu.

*U manastiru „Sv. Otac Prohor Pčinski“ na ILINDĀN, 2. avgusta 1944 god.
Za Antifašističku skupštinu narodnog oslobođenja Makedonije.*

predsjednik: Metodije Andonov-Čento.

XXV Димитрије Н.О.В. Србије.
3. VIII -1944 год.

Главном штабу НСВ и ПО и Инициативном Собрании А.С.Н.О. за
Македонию.

Приими си посаг за свечанот највећег празника нашег братомог
Цакедонског кнеза.

СМРТ ФАШИЗМУ - СВОБОДА ЗАВІДУ!

科学与生活·小学版

Президент Ф. ПУЖОВЫЙ

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

U sljedećim pitanjima zaokružite slovo ispred odgovora za koji mislite da je tačan. Odgovor napišite u prazan red.

1. Na koji datum je održano prvo zasjedanje ASNOM -a?
 - a. 2. Avgusta 1903. godine
 - b. 2. Avgusta 1944. godine
 - c. 13. Novembra 1945. godine
 - d. 8. Septembra 1991. godine
 2. Kako se zvao prvi predsjednik ASNOM -a?
 - a. Panko Brašnarov
 - b. Kočo Racin
 - c. Nikola Karev
 - d. Metodija Andonov Čento
 3. Šta znači skraćenica NOB?

 4. Koje riječi sadrži skraćenica ASNOM?

 5. Koja je bila odluka Prvog zasjedanja ASNOM-a u vezi s iezikom?

REFERENDUM NEZAVISNOSTI

Florent je došao kod Ilina. Tu je i djed Dimo koji gleda televiziju. Dok su Ilina i Florent razgovarali, djeda Dimo je, gledajući TV program, tiho rekao:

„Kako sam tada bio ponosan!“

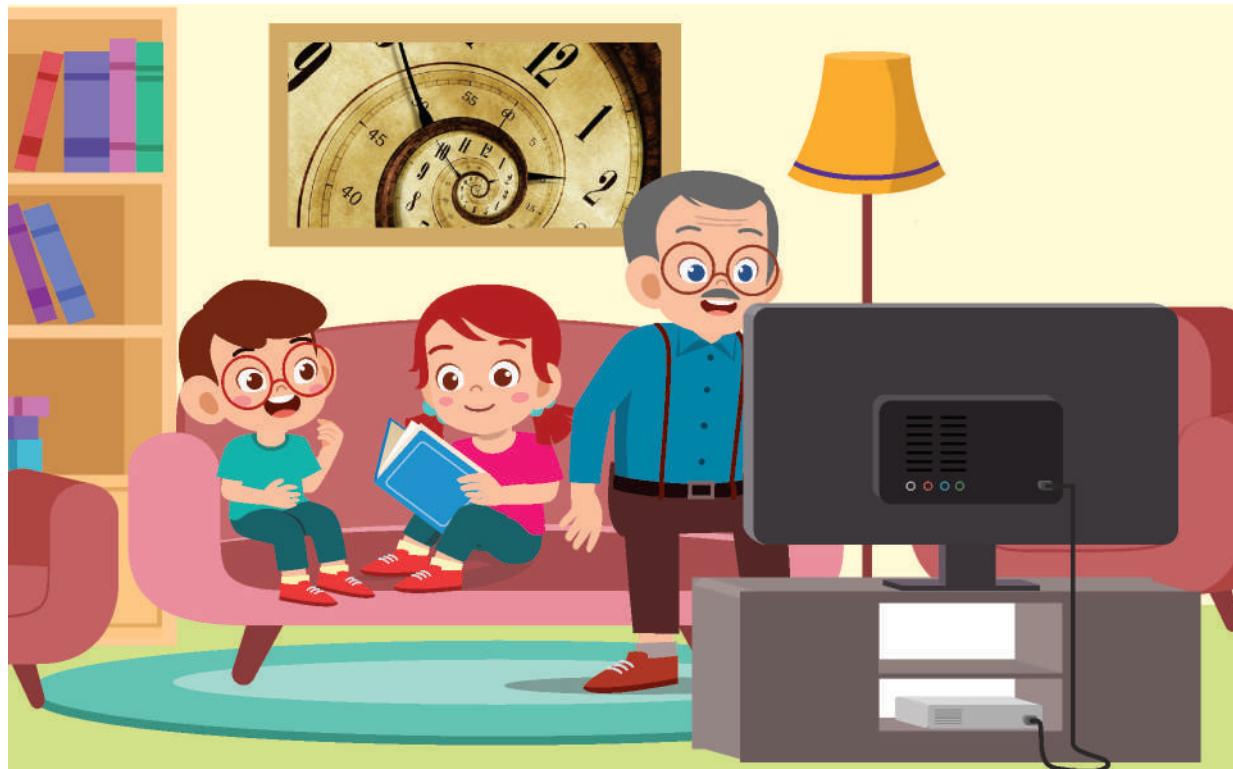
Florent i Ilina su ga iznenađeno pogledali.

„Šta je djed rekao? Zašto je bio ponosan?“ upitala je Ilina.

„Dodatak k meni,“ - pozvao je djed Dimo. „Gledajte dokumentarni film, a možete i da ga pogledate na: <https://www.youtube.com/watch?v=xeriBVDDkcl>. Prikazuje se kako je prošla nezavisnost naše zemlje i referendum na kojem je izglasana ta nezavisnost i autonomija. Bio sam tada jako ponosan jer je naša zemlja postala samostalna, nezavisna i suverena država.“

„Djede, objasni nam više kako je naša država postala nezavisna država i šta je to referendum?

– zamolio ga je Florent.“ Djed Dimo je počeo da objašnjava...

„Nakon završetka Drugog svjetskog rata, Republika Sjeverna Makedonija bila je dio velike države Jugoslavije, jednaka s drugim zemljama na Balkanskom poluostrvu. Dana Osmog septembra 1991. godine građani su na referendumu glasali za nezavisnu i suverenu makedonsku državu. Zato Osmi septembar slavimo kao Dan nezavisnosti.

Referendum je pitanje koje vlast postavlja građanima o nekim važnim odlukama, o kojima ne može odlučiti a da ne pita svoje birače.
Prvi predsjednik samostalne Makedonije je Kiro Gligorov.“

„Ovo je zanimljivo”, rekla je Ilina. Hajde da saznamo još jednu stvar o referendumu i nezavisnosti naše zemlje. Mislim da nam ovdje mogu pomoći odrasli, naši nastavnici, možemo pitati kustose u muzejima, ali i istraživati na internetu.

„Slažem se”, odgovorio je Florent. „Hajde da počnemo.“

ISTRAŽI

- Napravite intervju sa odraslima o stvaranju nezavisne makedonske države, a zatim podijelite odgovore.
- Otkrijte tri ličnosti, pripadnike različitih etničkih zajednica koji su doprinijeli stvaranju moderne makedonske države, nakon što ste pripremili multimedijalnu prezentaciju, koju ćete predstaviti ostalim učenicima.
- Potražite podatke o prvom predsjedniku Kiri Gligorovu i pripremite multimediju prezentaciju.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Referendum je kada vlada postavlja pitanje građanima o nekim važnim odlukama:

DA

NE

2. Na koji datum su se makedonski građani izjasnili za nezavisnu i suverenu državu?

- a. Osmi septembar 1191. godine
- b. Osmi septembar 1991. godine
- c. Osmi oktobar 1991. godine
- d. Drugi avgust 1903. godine

3. Prvi predsjednik nezavisne i suverene Makedonije je:

- a. Metodija Andonov Čento
- b. Kiro Gligorov
- c. Nikola Karev
- d. Boris Trajkovski

ZADATAK

Odredite mjesto (datum) Ilindanskog ustanka, Prvu sjednicu ASNOM-a i Referendum o nezavisnosti na vremenskoj liniji. Možete dodati likove i koncepte koji ih povezuju s događajima.

1903

1944

1991

SKOPLJE - GLAVNI GRAD

Kod Iline su došli gosti iz inostranstva. Dok su tetka Ajlin i Ilinina majka razgovarale između sebe, Ilinina je odlučila povesti Meral i njenog starijeg brata Onisa po Skoplju i pokazati im znamenitosti grada. Trebalo bi im puno vremena da prošetaju gradom, pa je Ilinina mislila pokazati im neke važnije znamenitosti, a onima koji ih neće moći vidjeti istražiti na internetu.

Ilinina je počela govoriti Onisu i Meral:

Grad Skoplje je tokom svog postojanja, zavisno o historijskim okolnostima, dobio ime po različitim imenima. Drevno ime je Skupi. Najstarija svjedočanstva o gradu govore da je Skoplje bilo naseljeno u vrlo dalekim vremenima. Broj i sastav stanovništva se stalno mijenja. Makedonci, Albanci, Turci, Romi, Vlasi, Srbi, Bošnjaci i drugi žive u Skoplju. U Skoplju su sve zajednice uvijek živjele zajedno, a do Drugog svjetskog rata postojala je još jedna velika zajednica - Jevreji, kojih je sada u malom broju.

MOJA ZEMLJA

Skoplje je glavni i najveći grad u Republici Sjevernoj Makedoniji, prostire se na obalama rijeke Vardar i njenih pritoka. Prostire se u Skopskoj dolini koja je okružena planinama: Vodno, Karadžica, Osoj, Žeden i Skopska Crna Gora. Nalazi se u sjevernom dijelu zemlje, te u središnjem dijelu Balkanskog poluostrova

Grad Skoplje sadrži 10 općina. Rođendan slavi 13. novembra. Mnogo puta u prošlosti uništavali su ga ratovi, bolesti, poplave i potresi, ali uvijek se uspijevao obnoviti.

ZADATAK

Zajedno sa svojim drugarima pogledajte dokumentarni film o zemljotresu u Skoplju 1963., a zatim razgovorajte sa nastavnikom/nastavnicom:

- Kakve su bile posljedice katastrofnog zemljotresa?
- Kako je grad Skoplje postao grad solidarnosti?
- Šta znači biti solidaran/solidarna? Navedite primjere iz vlastitog iskustva.

Nakon što je Ilina pričala Meralu i Onisu o Skoplju, povela ih je u šetnju centrom grada. Ovdje su Meral i Onis sa divljenjem gledali Kameni most, Kale i Staru skopsku čaršiju. Prošetali su i gradskim parkom i posjetili zoološki vrt. Sa interesom su slušali zanimljive stvari koje je Ilina nabrajala:

ZNATE LI DA:

- Grad Skoplje je sjedište najvažnijih državnih institucija.
- Kameni most izgrađen je na rijeci Vardar u VI vijeku. Jedna je od najvažnijih znamenitosti grada. Nalazi se u centru grada i povezuje stari i novi dio Skoplja. Danas se most smatra simbolom grada Skoplja i glavni je element grba Skoplja, koji je zauzvrat naslikan na zastavi Skoplja.
- Pored Skoplja prolazi i akvadukt, koji je u davna vremena služio za prenošenje vode do naselja.
- Prvi zoološki vrt na Balkanu izgrađen je u Skoplju.
- Gradska park Skoplje datira s početka XIX veka. Od tada do danas razvija se i održava kao park koji krasи grad. U parku su posađene stabla ginka i sekvoje, koje su kao biljna vrsta jedna od najstarijih vrsta drveća na planeti.
- Matka je najstarije vještačko jezero u našoj zemlji.
- Jedna od najpoznatijih humanitarki i dobitnica Nobelove nagrade, Majka Tereza, rođena je u Skoplju. U njenu čast izgrađen je memorijalni centar.

Meral je bila posebno zainteresirana za Majku Terezu. Znala je da je rođena u Skoplju, ali je htjela znati više o njoj. Tako su ona i Ilna odlučili uraditi malo istraživanje o Majci Terezi, ali i napraviti album fotografija sa znamenitostima Skoplja za uspomenu.

ISTRAŽI

Kreiraj album fotografija (na papiru ili elektronskoj formi) proslijeden sa kratkim tekstom preko prezentacije grada Skoplja njegovim najznačajnijim građevinama i kulturnim znamenitostima (Kameni most, Skopsko kale, Stara skopska čaršija, Stara željeznička stanica, Daut-pašin hamam, Muzej holokausta, Muzej savremene umjetnosti). Ako imaš mogućnosti, fotografijama napravi fotoreportažu.

ZADATAK

Posjetite Memorijalnu kuću Majke Tereze (virtualno: <http://memorialhouseofmotherteresa.com> ili fizički). Radite u grupama koje je formirao nastavnik. Pronađite i upoznajte se s tekstovima koji su posvećeni različitim periodima života Majke Tereze, njenom humanitarnom radu i humanosti po kojoj je poznata širom svijeta. Proučite najkarakterističnije odlomke i/ili citate (djelove) i pripremite zajednički plakat. Plakat bi trebao biti proizvod rada svih grupa. Kad bude spremna, predstavite ga roditeljima ili vašim saučenicima.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

U sljedećim pitanjima zaokružite slovo ispred odgovora za koji mislite da je tačan:

1. Kako se zvao grad Skoplje u prošlosti?
 - a. Skadar
 - b. Skupi
 - c. Snupi
 - č. Srem
2. Stara željeznička stanica je svjedok
 - a. mjestopolожaja grada Skoplja.
 - b. velikih poplava 1962. godine.
 - c. katastrofalnog zemljotresa 1963. godine.
3. U kojem se dijelu grada Skoplja mogu vidjeti stari zanati?
 - a. Muzej savremene umjetnosti.
 - b. Stara skopska čaršija.
 - c. Daut -pašin hamam.
 - č. Skopska tvrđava.
4. Kako je bio nazvan grad Skoplje nakon katastrofalnog zemljotresa 1963. godine?
 - a. grad solidarnosti.
 - b. cvijeće čovječanstva.
 - c. simbol ljepote.
 - č. grad svjetlosti.
5. Koje ljudske osobine si prepoznao kod Majke Tereze:
 - a. spokoj
 - b. pravednost
 - c. humanost
 - č. povjerljivost
6. Grad Skoplje slavi rođendan:
 - a. 15. marta
 - b. 13. avgusta
 - c. 13. oktobra
 - č. 13. novembra

DRŽAVNE INSTITUCIJE

ZNAŠ LI DA

- Društvo je grupa ljudi koji žive zajedno i poštuju zajednička pravila.
- Država je teritorij s granicama, u kojem ima stanovništvo i vlada koja upravlja raznim djelatnostima.

SAZNAJ

- Sa kojim državama graniči naša država? Jesi li bio / bila u nekoj od njih?
- Kako bismo se trebali ponašati u jednoj zemlji?
- Gdje pišu pravila ponašanja u zemlji?
- Ko postavlja pravila?
- Zamislite zemlju u kojoj nema pravila i svako može raditi šta god želi.
Hoćete li se osjećati bezbjedno?

Državni zakoni služe za uspostavljanje pravila ponašanja u određenoj oblasti. Na primjer, Zakon o osnovnom obrazovanju garantuje vam pravo na učenje, Zakon o zaštiti životne sredine utvrđuje pravila za ponašanje prema životnoj sredini, Zakon o zdravstvenoj zaštiti garantuje liječenje i prevenciju bolesti. Zakone u Republici Sjevernoj Makedoniji izglasaju poslanici Skupštine, pri tome moraju poštivati i rukovoditi se prema Ustav i donositi odluke u skladu sa Ustavom koji je najvažniji zakon. U Ustavu su napisana prava koja imaju svi u zemlji i obaveze onih koji njome upravljaju. Poslanike u Skupštini biraju građani koji će zastupati njihove potrebe, ali i osigurati poštovanje Ustava. To je isto kada vi u razredu odaberete razrednu zajednicu i predstavnike za učeničku zajednicu. Vi birate te predstavnike u učeničkoj zajednici kako biste osigurali poštivanje svojih prava u školi i prenijeli svoje mišljenje učeničkom parlamentu ili učeničkom pravobranitelju, direktoru škole ili gradonačelniku vaše općine.

ZNAŠ LI DA

U ustavu Republike Sjeverne Makedonije piše da svaki građanin sa 18 godina stiče pravo glasa i da izbira.

ISTRAŽI

Pitajte starije osobe kako se glasa na izborima?

AKTIVNOST

Učestvujte u virtuelnoj posjeti Skupštini Republike Sjeverne Makedonije putem web stranice institucije (<https://www.sobranie.mk/virtuelni-turi-niz-sobranieto.nspx>) i podijelite svoje utiske sa svojim drugarima.

Razgovarajte o ulozi poslanika i njihovim zadacima. Sastavite zajedno nekoliko rečenica koje ćete predstaviti ostalim učenicima.

Nakon virtualne posjete Parlamentu Republike Sjeverne Makedonije, Ilina i Arber razgovaraju tokom pauze. „Ako se u Parlamentu donose zakoni i Ustav, ko se brine za sprovodenje tih zakona? Na primjer, ko je odgovoran za rad svih škola u zemlji? Ko je odgovoran za rad svih bolnica i ambulanti?“ Razmišlja Ilina naglas. „Da, zaista“, potvrdio je Arber. „Ni ja to ne razumijem. Mama često spominje nekakvu vladu, ministre. A da pitam nastavnicu?“ Nastavnica je objasnila da zakone sprovode ministarstva, a sa njima rukovode ministri. Svi ministri čine Vladu Republike Sjeverne Makedonije.

„Mislio sam da je predsjednik države glavni za zakone. Znam da su moji roditelji glasali za predsjednika. „I ja sam bio sa majkom na biračkom mjestu“, rekao je Arber. „Tako je, Arber.“, rekla je nastavnica.

„Predsjednika biraju građani, on je šef države i vrhovni komandant oružanih snaga. Povezan je sa zakonima, predsjednik odobrava sve zakone koje je usvojila Skupština.“

RAZMISLI I ODGOVORI

- Koje uslove treba da ispuni svako ko se želi kandidovati za predsjednika Republike Sjeverne Makedonije?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Može li se za predsjednika države kandidovati bilo koji građanin koji je navršio 18 godina?

DA NE

2. Ustav i zakoni u našoj zemlji sprovodi:

- Vlada Republike Sjeverne Makedonije
- Skupština Republike Sjeverne Makedonije
- Predsjednik Republike Sjeverne Makedonije
- Ministarstvo obrazovanja Republike Sjeverne Makedonije

3. Koliko godina morate imati da biste mogli glasati na izborima?

- a. 14 b. 15 c. 16 č. 18

DRŽAVNI SIMBOLI

U okviru kvalifikacija za Svjetsko prvenstvo u Kataru, fudbalska reprezentacija Makedonije pobijedila je Njemačku rezultatom 2:1. Prije početka utakmice bile su puštene himne obje zemlje. Svi fudbaleri i navijači stajali su mirno, a dok je intonirana himna Republike Sjeverne Makedonije, makedonski reprezentativci i navijači pjevali su je u jedan glas. Navijači su bili prepoznati po zastavama zemlje iz koje dolaze.

Link: www.youtube.com/watch?v=2qHp1bKZKy8

RAZMISLI I ODGOVORI

- Zašto ljudi stoje mirno kada se intonira ili predstavlja državna himna?
- Kako izgleda makedonska zastava?
- Koje državne simbole ima većina zemalja?
- Na koje praznike se ističe makedonska zastava i gdje je svakodnevno možemo vidjeti!
- Kako izgleda grb makedonska države?
- Na kojim događajima se pušta makedonska himna?

Grb, himna i zastava državni su simboli Republike Sjeverne Makedonije.

Grb Republike
Sjeverne Makedonije

Zastava Republike
Sjeverne Makedonije

Himna Republike Sjeverne Makedonije

Danas nad Makedonijom

Danas se nad Makedonijom rađa
Novo sunce slobode!
Makedonci se bore,
za svoje pravde!
Ne placi mila Makedonijo
Podigni glavu ponosno, visoko,
Staro, mlado, muško i žensko,
Na noge se pokrenulo!
Ponovo se zastava vije,
Kruševske Republike!
Goce Delčev, Pitu Guli,
Dame Gruev, Sandanski!
Makedonske gore šumno pjevaju,
Nove pjesme, nove vjesnike!
Slobodna Makedonija,
Slobodno živi!

ISTRAŽI

Kako izgledaju državni simboli naših susjeda?

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Opišite kako izgleda makedonska zastava.

2. Navedite tri elementa na grbu makedonske države.

3. Koja je simbolika makedonske himne?

MULTIKULTURALNI I MULTIETNIČKI KARAKTER DRŽAVE

Etnička grupa je zajednica ljudi, pripadnika nekog naroda, koji žive u jednoj zemlji. U sadašnje vrijeme ne postoji država na svijetu u kojoj živi samo jedna etnička grupa. Etničke grupe imaju različite karakteristike koje čine njihovu kulturu: jezik, religija, običaji, pravila ponašanja, umjetnost i drugo. Na primjer, u našoj zemlji žive građani koji pripadaju različitim kulturama i etničkim zajednicama: Makedonci, Albanci, Turci, Romi, Bošnjaci, Srbi, Vlasi i drugi. Takve države, u kojima članovi različitih kultura žive zajedno, nazivaju se multikulturalne države. Ljudi u njima dijele zajedničke institucije: škole, vrtiće, bolnice i sarađuju u postizanju zajedničkih ciljeva.

AKTIVNOST

- U tabeli su prikazani u prvoj koloni praznici koje slave pripadnici različitih etničkih zajednica u našoj zemlji.
1. Uz pomoć Programa za neradne dane u ovoj kalendarskoj godini, koji je objavljen na Internetu, popunite drugu kolonu tabele. Zapišite kada se slavi svaki od ovih praznika. Budite oprezni, Program neradnih dana ćete koristiti samo za drugu kolonu.
2. Zatim, koristeći znak „√“, popunite redove, kao u datom primjeru. Postavite znak na polja naroda / etničkih zajednica, za koje mislite da se proslavlja neki praznik. Možete da pitate i drugare ili nastavnika/nastavnicu da vam pomognu. U kolonu: Drugi, napišite, ako poznajete drugu etničku zajednicu, koja slavi taj praznik.

PRAZNIK	KADA SE SLAVI?	MAKEDONCI	ALBANCI	TURCI	ROMI	VLASI	SRBI	BOŠNJACI	DRUGI
Božić		✓	✓		✓	✓	✓		Crnogorci
Ramazan Bajram									
Uskrs									
Sv. Ćiril i Metodija									
Dan albanske azbuke									
Dan nastave turskog jezika									
Nacionalni dan Vlaha									
Međunarodni dan Roma									
Međunarodni dan Bošnjaka									
Sveti Sava Nacionalni praznik srpske zajednice									

Popunjavajući tabelu, primijetio/primijetila si da su neki vjerski praznici u našoj zemlji neradni dani za sve etničke zajednice, a to ne znači da se slave u svim porodicama. Etničke zajednice koje žive u našoj zemlji obilježavaju praznike koji su im svojstveni kao pripadnici jednog naroda, ali i praznike koji su vezani za religiju. Nemaju svi pripadnici iste nacije istu vjeru. Naprimjer, većina makedonskog naroda su pravoslavni hrišćani, ali ima Makedonaca koji su katolici, protestanti i makedonski muslimani. Postoje i ljudi koji nisu religiozni. Među albanskim narodom većina su muslimani, ali ima i albanskih pravoslavnih hrišćana i katolika.

MOJA ZEMLJA

Podsjeti se kada smo istraživali za grad Skoplje. Primijetio/la si da je Stara skopska čaršija primjer mjesta gdje svi ljudi žive zajedno, saraduju i poštuju jedni druge. Tamo možete probati raznovrsnu hranu, pronaći tradicionalnu odjeću, gledati predstave, posjetiti muzeje i čuti sve jezike etničkih zajednica koje žive u našoj zemlji. Osnovni elementi kulture su: jezik, običaji, tradicija, hrana, folklor i drugi. Vremenom i zajedničkim životom različite kulture etničkih zajednica u Republici Sjevernoj Makedoniji uticale su jedna na drugu. Primjetili ste da etničke zajednice imaju mnogo sličnosti, ali se i međusobno razlikuju prema određenim karakteristikama. Međusobno upoznavanje vodi drugarstvu, saradnji i poštovanju.

Da li znaš neku riječ na jeziku drugih etničkih zajednica koje žive u našoj zemlji? Provjerite u sljedećoj aktivnosti.

AKTIVNOST

- U donjoj tabeli, u prvoj koloni, dopunite date riječi koje znače hvala na jezicima etničkih zajednica koje žive u našoj zemlji: **blagodaram**, **hvala**, **faleminderit**, **nais**, **Hvala**, **teşekkürler**, **haristo**.
- Zatim, istraži na Google translate ili pitaj nekoga ko zna jezik i napiši kako se zove **drug**, **volim te**, **izvini**, **prijateljstvo** na svakom od navedenih jezika.
- U kolonu **Drugi**, ako znate, možete napisati ove riječi na nekom drugom jeziku, koji nije naveden.

MAKEDONSKI	ALBANSKI	TURSKI	ROMSKI	SRPSKI	VLAŠKI	BOSANSKI	DRUGI
Hvala							
Drug							
Volim te							
Izvini							
Prijateljstvo							

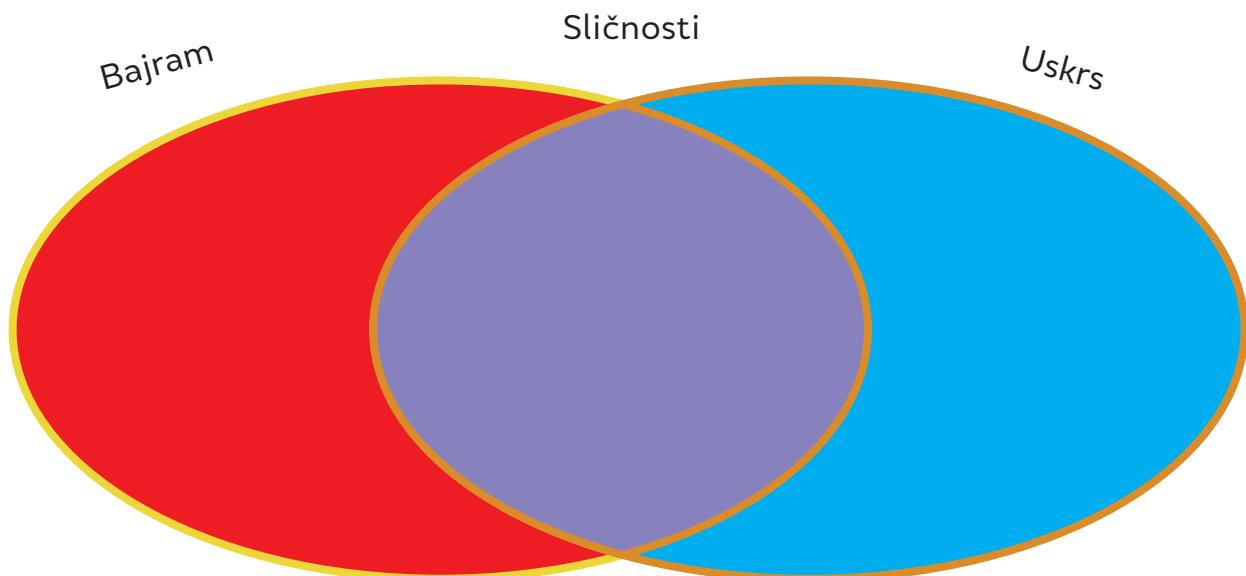
RAZMISLI I ODGOVORI

- Koje su najčešće religije u našoj zemlji?
- Koja je razlika između njihovih vjerskih objekata?

ISTRAŽI

Uporedite koje su sličnosti, a koje su razlike u obilježavanju Bajrama i Uskrsa! Ukratko zabilježite rezultate svog istraživanja u Venov dijagram.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Šta primjećujete?
- Koliko su kulture utjecale jedna na drugu kroz međusobnu komunikaciju?

ZNAŠ LI DA

Postoje li ljudi u svim kulturama i etničkim zajednicama koji nisu religiozni? Ljudi imaju pravo izabrati da ne pripadaju niti jednoj religiji.

AKTIVNOST

Pogledajte fotografije u nastavku i zajedno sa svojim drugarima i nastavnikom opišite šta je prikazano na svakoj od njih. Zatim:

1. Odaberite samo one fotografije koje će vam pomoći da predstavite sebe i svoju kulturu.
2. Odaberite fotografije za predstavljanje drugih kultura.
3. Odaberite fotografije da napravite album koji će predstavljati vašu zemlju.

*Za svaku od tri zadatka možete dodati druge fotografije, različite od ponuđenih, po vašem izboru.

OPISI

- Šta ste zaključili iz ove aktivnosti?

Pogledajte epizodu dječje serije „Naše maalo”, a zatim objasnite koje su prednosti druženja s djecom iz različitih etničkih zajednica.

AKTIVNOST

Napišite naziv svake etničke zajednice u našoj zemlji na posebnom papiru. Broj listića trebao bi odgovarati broju učenika u razredu, tako da u većim razredima svaka etnička zajednica može pisati na nekoliko listića. Stavite listiće u kutiju, a zatim vucite. Napravite par ili grupu sa učenicima koji su na listiću imali napisan naziv iste etničke zajednice. Svaki par ili grupa neka istražuje za tradicionalnu hranu, narodnu muziku, narodne igre tradicionalna nošnja etničke zajednice koja joj je pripala i neka pripremi kratak tekst sa ilustracijama koje će staviti na slajdovima multimedijalne prezentacije. Zatim, nastavnik/nastavnica neka objedini slajdove u zajedničku prezentaciju koju će učenici prikazati u učionici i pred ostalim gostima. Razgovarajte o sličnostima između tradicionalne hrane, narodne muzike, narodnih igara i tradicionalne nošnje svih etničkih zajednica. Možete organizirati školski bazar sa tezgama različitih etničkih zajednica. U pripremu i realizaciju aktivnosti možete uključiti i roditelje da vam pomognu. Ako prodajete proizvode, možete napraviti i humano dijelo, pomoći drugu.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Nabroj etničke zajednice koje žive u našoj zemlji i navedite jezike koje govore.

2. Koji su praznici povezani sa pismenošću Makedonaca, Albanaca i Turaka?

3. Koje praznike obeležavaju Vlasi, Romi i Bošnjaci u Republici Sjevernoj Makedoniji?

4. Navedite važne praznike najčešćih religija u Republici Sjevernoj Makedoniji.

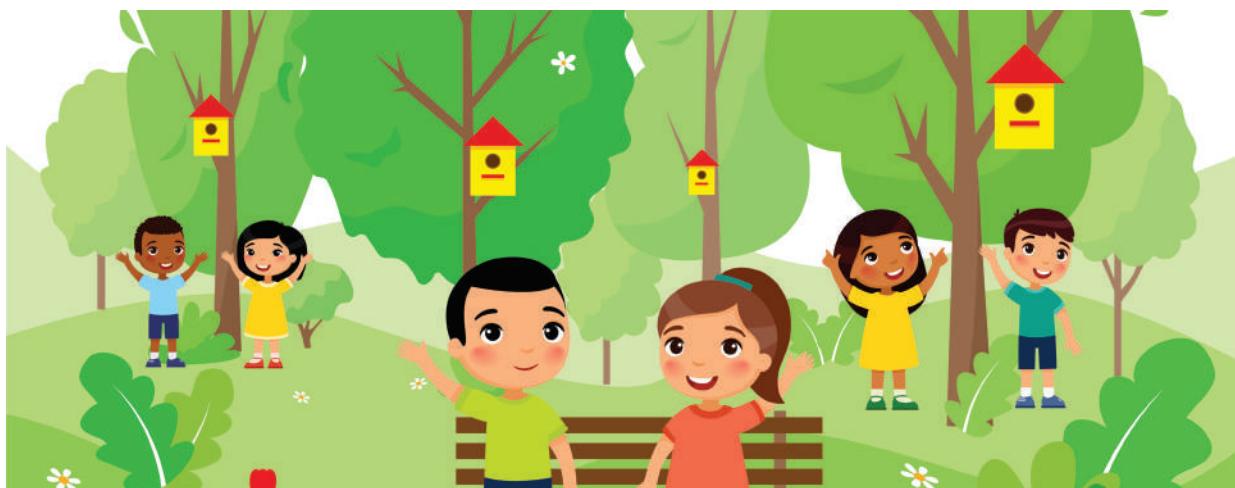
GRAĐANSKI KARAKTER DRŽAVE

ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA I VOLONTERSTVA

U našoj školi uče Jeton, Kadir, Sanija, Kan, Marija, Rebeka i Robert. Oni su drugovi. Uvijek izlaze zajedno u obližnji park gdje voze rolere, skejt bord ili samo razgovaraju. Za njih jezik nije prepreka da bi se družili. Ni druga vjera, ni različiti običaji. Uče jedni od drugih i poštuju se među sobom.

Ponekad zajednički organiziraju akciju čišćenja parka, a prije nekog vremena organizirali su akciju izrade i postavljanja hranilica za ptice u parku. U toj akciji pomoglo im je udruženje građana „Aktiviraj se“. To je udruženje građana sastavljeno od građana koji žele doprinijeti očuvanju zdrave životne sredine. Oni su organizirani u udruženje građana koje radi dobrovoljno i ima za cilj rješavanje nekih problema u općini i šire, a koji se odnose na ekologiju, zdravlje, obrazovanje.

Jeton, Kadir, Sanija, Kan, Marija, Rebeka i Robert žele još više pomoći svojoj općini, pa su odlučili volontirati za Crveni krst i Crveni polumjesec. Ovdje pomažu pri odabiru odjeće i hrane koju građani doniraju za svoje sugrađane kojima je potrebna hrana i odjeća. Oni to rade dobrovoljno.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Kako ovi drugovi uspijevaju da održe drugarstvo?
- Zašto se mogu neprekidno družiti?
- Da li svi imaju pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, sigurnost i čisto okruženje, podjednako svako od njih? Ko im garantuje to pravo?
- Zašto se formiraju udruženja građana?
- Šta znači riječ volontiranje?

ZNAŠ LI DA:

Republika Sjeverna Makedonija zajednička je država svih građana koji žive u njoj, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Uloga države je da se brine o ostvarivanju prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, sigurnost i čisto životno okruženje svih svojih građana. Svi ljudi su jednaki i imaju ista prava i slobode.

Građanin može poboljšati životne uslove kroz dobrovoljno udruživanje i učešće u korisnim aktivnostima. Ali da bi se to učinilo, potrebno je biti odgovoran čovjek, prema sebi i prema drugima, i poštovati pravila.

AKTIVIRAJ SE

Ui školi koju pohađaju Jeton, Kadir, Sanija, Kan, Marija, Rebeka i Robert već duže vrijeme u školskoj menzi dijelila se nezdrava hrana. To im je poznato iz udruženja građana „Aktiviraj se”. Udruženje je odlučilo pokrenuti akciju uvođenja zdravih obroka u škole koji će sadržati voće, povrće, žitarice s mlijekom/jogurtom i negazirane sokove bez šećera i aditiva. Na ovaj način žele doprinijeti poboljšanju zdravlja učenika, sticanju navika o pravilnoj ishrani i korištenju zdrave hrane.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Šta bi trebao biti plan udruženja za sprovođenje akcije zdrave hrane u školama?
- Ko će sprovesti akciju?
- Kako će se sprovesti akciona kampanja?
- Kako će se finansirati akcija?
- Koja će biti benefit nakon završetka akcije?

AKTIVNOST

Detektirajte problem u školi u kojoj učiš. Podijelite se u dvije grupe. Neka svaka grupa simulira formiranje udruženja građana koje želi riješiti problem koji ste detektirali. Pripremite plan za djelovanje (obezbeđenje školskih uslova, vođenje kampanje, privlačenje investitora) Na kraju, predstavite svoj plan i razgovarajte o prednostima takvog udruženja.

Provjeravam koliko sam naučio/naučila

1. Koji je cilj organizacije građanskog društva?

2. Svaki građanin može volontirati:

Da Ne

3. Volontiranje pomažu:

- a) građani
- b) općina
- c) ljudi kojima je potrebna pomoć
- č) sve od navedenog

AKTIVNO UČEŠĆE, SLOBODA GOVORA, PRAVO NA IZBOR, JEDNAKOST

Pročitajte navedene situacije i razmislite. Kako biste postupili u navedenim situacijama?

1) Sara i Damjan uče u školi u kojoj nema pristupne rampe, kreću se u invalidskim kolicima. Također, na putu do škole postoje i mnoge prepreke, stepenice i pragovi. Njihova drugarica Hava primjetila je da Sara i Damjan imaju poteškoća s ulaskom u učionicu u kojoj uče.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Koje pravo nije omogućeno Sari i Damjanu?
- Na koji način može Hava pomoći Sari i Damjanu da dugoročno riješe problem?
- Koji su koraci za preuzimanje inicijative i rješavanje problema?

Svaki građanin Republike Sjeverne Makedonije ima pravo aktivno učestvovati u rješavanju problema vezanih za zdravlje, sigurnost, obrazovanje, zdravo okruženje itd. To znači da kao učenik imate pravo aktivno učestvovati u rješavanju problema vezanih za školu i život i rad u njoj.

2) Benjamin se uplašio da se požali direktoru za nepravedan odnos nastavnika/nastavnice koja mu je dala jedinicu samo zato što nije skratio kosu.

RAZMISLI I ODGOVORI

- Koje pravo nije omogućeno Benjaminu?
- Kako bi postupio/la na njegovom mjestu?
- Šta bi Benjamin trebao učiniti u ovom slučaju?

Svaki građanin Republike Sjeverne Makedonije ima pravo na slobodu govora. To znači da ti kao učenik imaš pravo na slobodu govora.

RAZMISLITE I ODGOVORITE

- Koje pravo nije omogućeno Aidi?
- Kako biste vi postupili na Aidinom mjestu?
- Šta bi Aida trebala učiniti u ovom slučaju?

3) Aida je odlična učenica. Ona voli da fotografiše. U školi je želela da se učlani u fotosekciju. Nastavnik joj je rekao da bi bilo bolje da se upiše u matematičku sekciju jer je odlična učenica, a škola nema profesionalnu kameru i potrebna sredstva za fotografisanje.

MOJA ZEMLJA

Svaki građanin Republike Sjeverne Makedonije ima pravo na slobodu izbora. Svako treba da iskoristi pravo na slobodu izbora ako nikome ne nanese štetu svojim izborom. To znači da vi, kao učenici, imate pravo na slobodan izbor sve dok nikome i ničim ne nanesete štetu svojim izborom.

4) Ilmiju ne prihvaćaju u hokejaški tim jer je žensko, iako je vrlo dobra igračica hokeja. Žalila se rukovodiocu, ali on joj je rekao da je tim muški i da je ne može uključiti.

RAZMISLITE I ODGOVORITE

- Koje se pravo uskraćuje Ilmiji?
- Kako bi postupili na mjesto Ilmije?
- Šta bi Ilmije trebala učiniti u ovom slučaju?

Svi građani Republike Sjeverne Makedonije imaju jednaka prava. To znači da vi kao učenici imate ista prava kao i drugi učenici. Jednaki ste sa ostalim učenicima.

RAZMISLITE I ODGOVORITE

U navedenim situacijama pokazuje se nepoštovanje i ugrožavanje prava na slobodu govora, pravo na izbor, pravo na jednakost.

- Razmislite o tome šta biste preuzeli kao učenik/učenica da se suočite s takvim situacijama?
- Šta trebate učiniti da riješite probleme sa kojima se vaša škola suočava?
- Kako građani mogu doprinijeti rješavanju takvih problema?

Zaključak

Kad god moramo donijeti odluku, moramo razmisljati kako će ta odluka utjecati na nas i našu okolinu. Također, imamo odgovornost donijeti ispravne odluke koje neće naškoditi našim drugovima, već će, naprotiv, pomoći u razvoju razreda ili škole.

